

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Filozofická fakulta

Katedra histórie

Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945

(Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi)

Pracovný zošit

Nitra 2020

Posudzovatelia:

prof. Janka Hečková, CSc. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

doc. PhDr. Róbert Arpáš, PhD. – Historický ústav Slovenskej akadémie vied v Bratislave

PaedDr. Michal Veselel – Spojená škola, Dolinského 1, Bratislava

PaedDr. Miroslava Košťálová – Základná škola, Topoľová 8, Nitra

**AGENTÚRA
NA PODPORU
VÝSKUMU A VÝVOJA**

**MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Publikácia je jedným z výstupov projektu KEGA č. 037UKF-4/2018: Nitra a nitriansky región v čase totality 1939 – 1945. Táto publikácia bola finančne podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV 17-0199: Kultúrny produkt regionálneho múzea v kontexte objektívnej spoločenskej potreby: Život v totalite v rokoch 1939 – 1945 a č. APVV 19-0358: Dejiny Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v domácich a európskych dimenziách (1905 – 1945).

Nepredajné. Publikácia je určená výhradne na didaktické účely.

ISBN 978-80-558-1635-7

EAN 9788055816357

Obsah

Slovo na úvod.....	4
Pracovný list ku kapitole: Prelomový rok 1938.....	5
Pracovný list ku kapitole: Situácia na arbitrážnom území.....	19
Pracovný list ku kapitole: Obmedzenia v živote majoritného obyvateľstva.....	27
Pracovný list ku kapitole: Obmedzenia v živote minoritného obyvateľstva.....	43
Pracovný list ku kapitole: Arizácia židovského majetku v Nitre.....	65
Pracovný list ku kapitole: Bombardovanie Nitry a okolia.....	77
Pracovný list ku kapitole: Premenovanie nitrianskych ulíc.....	83
Pracovný list ku kapitole: Hľadanie nepriateľa v symboloch, sochách, obrazoch a nápisocho.....	93
Pracovný list ku kapitole: Život na hraniciach.....	103
Pracovný list ku kapitole: Knihy a tlač pod drobnohľadom vládnej moci.....	109
Pracovný list ku kapitole: Školy v Nitre.....	115
Pracovný list ku kapitole: Filmové premietania.....	121
Pracovný list ku kapitole: Filmové trháky v nitrianskych kinách 1939 – 1945.....	125
Pracovný list ku kapitole: Divadelníctvo v Nitre.....	131
Pracovný list ku kapitole: Samuel Ungar.....	141
Pracovný list ku kapitole: Vojtěch Měrka.....	147
Pracovný list ku kapitole: Rodina Starkovcov.....	155
Pracovný list ku kapitole: František Mojto.....	165
Vyhodnotenia pracovných listov.....	175
Zoznam použitých prameňov a literatúry.....	187

Slovo na úvod

Milí žiaci, vážení dejepisári,

do rúk sa vám dostáva pracovný zošit, ktorý dopĺňa učebné texty *Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945 (Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi)*. Publikácie si vytýčili za cieľ priblížiť vybrané udalosti, súvislosti a osobnosti dejín Nitry a nitrianskeho regiónu v období druhej svetovej vojny. Budeme radi, ak aj vďaka nim získate nadšenie pre dejiny Nitry a nitrianskeho regiónu. Zároveň vás chceme motivovať klásť si otázky a hľadať na ne odpovede v prameňoch, na dôveryhodných internetových stránkach a v odborných publikáciách.

Námety na prácu s archívnymi dokumentami a dobovou tlačou kopírujú štruktúru a témy učebných textov. Zvolené boli také témy a oblasti, v ktorých sa odráža mnohovrstevný vývoj v regióne, zachytávajú sa kľúčové zmeny a nálady v spoločnosti. Poznávanie histórie na regionálnej, lokálnej a mikrolokálnej úrovni vám umožní jasnejšie pochopiť mechanizmus toho, ako sa rozhodnutia centrálnych orgánov prenášajú na praxe, každodenného života a ako ovplyvňujú život jednotlivcov. Prostredníctvom zvolených tém sme sa usilovali vykresliť charakter režimu Slovenskej republiky 1939 – 1945 a prispieť tak k formovaniu názorov a postojov na toto komplikované obdobie, ktorého interpretácie a dezinterpretácie, či rôzne zľahčujúce a „alternatívne“ výklady neraz vedú k extrémistickým a šovinistickým postojom.

Texty vychádzajú z viacročných výskumov v archívoch na Slovensku aj v zahraničí. Ku každej téme je k dispozícii zoznam odporúčanej literatúry, aby účastníci výchovno-vzdelávacieho procesu mali predstavu o aktuálnom stave problematiky v historiografii a neboli odkázaní na neraz skratkovité, nepresné či zavádzajúce informácie webových stránok rôznej, často pochybnej kvality. Uverejnené archívne dokumenty sú doplnené námetmi na diskusiu a ďalšiu prácu na hodine. Podnety a otázky majú charakter odporúčaní. Práca s dokumentmi prehľbuje problematiku analyzovanú v jednotlivých textoch a poskytuje priestor pre vašu samostatnú prácu, skupinové vyučovanie, projektové vyučovanie, kooperatívne učenie a pod. Podpornú úlohu má aj pripravená internetová stránka <https://www.nitradejiny.ff.ukf.sk/>. Prácu s prameňmi považujeme sa jeden z dôležitých prvkov pri formovaní názorov, rozvíjaní kritického myslenia, zaobstarávaní informácii a faktov a ich vyhodnotenia. V takomto kontexte práca s historickým prameňom presahuje rozmer dejepisného vyučovania. Texty sú cielene ponechané v pôvodnom jazyku a v pôvodnom pravopise, vrátane gramatických chýb, preklepov, archaizmov a čechizmov. Jedinou zmenou bolo písanie „y“ v slovesách a plurále prídavných mien. Tento postup zodpovedá štandardom uverejňovania historických dokumentov. Poslednou časťou je rámcové vyhodnotenie pracovných listov a navrhnutých otázok, ktoré je pomôckou pre učiteľa pri práci na hodine.

Učebné texty a pracovné listy vznikali s ambíciou osloviť čo najširšie publikum. Je nepochybné, že po obsahovej stránke aj z hľadiska náročnosti zvolených tém a jazyka zodpovedajú skôr stredoškolskej úrovni. Napriek tomu sme presvedčení, že v prípade záujmu učiteľov a dodatočnej didaktickej prípravy a úpravy pred konkrétnou hodinou môžu byť využiteľné aj na základných školách. Veríme, že publikácia prispeje k skvalitneniu výučby regionálnych dejín.

autori

Pracovní list ku kapitole: **Prelomový rok 1938**

Dokument č. 1:

Veliteľstvo četníckeho oddelenia Nitra.

Nitra, 10. október 1938.

Čís. jedn. 732 dôv.-38.

Vec: Zvyšovanie protičeskej agitácie
na Slovensku.

Odpoveď k čís. jedn. 6672/V dôv.-38

Z 3/201938.

Prílohy:./.

Zemské četnícke veliteľstvo

B r a t i s l a v a. Dôverné!

K rozkazu hlásim:

Protičeská nálada jestvovala v miestách so slovenským obyvateľstvom už prv nežli sa počala riešiť otázka samobytnosti Slovenska v terajšej forme a to ako samozrejma dôsledok dávnych štvanic. Agitácia bola pozorovaná však len šeptom a nijak nevybočovala z rámcu ver. poriadku. Keďže bolo oznámené, že Slovensko dostane autonómii a keď bola ustanovované prvá slovenská vláda v rámci tejto autonómie, netajil sa lid so svojou nenávisťou k Čechom a dával to na jevo rôznymi heslami verejne pri sprievodov, ktoré k oslave samobytnosti Slovenska usporiadané boli v niektorých miestách obvodu. Pri týchto sprievodov boli skandované rôzne protičeské hesla, ktoré mali jeden a ten istý význam, aby Česi šli do Čiech. Za tým všetkým skrývajú sa existenčné nádeje slovenskej verejnosti. K násiliam nedošlo, výjma vytlčeni niekoľko okien žid. občanom v Nitre. Celkove sa podarilo zajistiť hranici v poriadku a to aj pomocou kňazov /Nitra/.

Snahy pre propojeni Slovenska k Maďarsku lebo k Polsku ešte medzi Slovákmi neprenikli ani nebyli zbadané. Na to medzi Maďarmi, žijucimi v okrese Nitra, javí sa túha pre pripojenie k Maďarsku výjma však komunistov, ktorí mlčia.

Pomery v tom smere nemôžu sa považovať za trvalé a ustálené.

Vedením oddelenia poverený:

Nečitateľný podpis

Dokument č. 2:

Okresné četnícke veliteľstvo Topoľčany.

Topoľčany, 7. október 1938.

Čís. Jedn. 569 dôv./38.

Vec: Zvyšovanie protičeskej
agitácie na Slovensku.

Odpoveď k č. j. 732 dôv./38 z
6. 10. 1938.

Veliteľstvu četníckeho oddelenia

Nitra. Dôv.

Hlásim, že v tunajšiem okrese bola v poslednej dobe konaná agitácia proti Čechom a to v tým smysle, že Češi po skončenej porade politických strán v Žiline, musia opustiť ihneď Slovensko.

Táto agitácia bola prevádzaná šeptom a nebolo možno zistiť pôvodcov tejto agitácie, lebo nastalo akési napjatie Slovákov-daktorých privržencov strany Hlinkovej proti Čechom.

Že by bola prevádzaná agitácia oproti Československej republike, nebolo zistené. Medzi ľudom sa ale vyprávalo, že teraz je najpríhodnejšia doba, kedy Slováci dostanú autonómiu.

Pokiaľ by išlo o agitáciu, o pripojenie Slovenska k Maďarsku, alebo Poľsku, nebolo tu priamo takej agitácie. Medzi ľudom ale bola obava a dohady, ako to bude, keď by sa samostatnosť Československej republiky neudržala, či by nebol býv. min. Tisso pre pripojenie k Maďarsku, alebo či by člen národného shromaždenia poslanec Sidor, nebol pre pripojenie Slovenska k Poľsku.

Nebolo tuna tiež zistené, že by sa bola prevádzala agitácia pre samostatnosť Slovenska.

Nepriateľská agitácia voči Čechom, bola prevádzaná osobami, ktoré sympatizujú so stranou Hlinkovou, ale tak opatrne, že nebolo možné proti nikomu zakročiť, lebo pri výsluchu, každý všetko poprel.

Obyvateľstvo v tunajšom okrese bolo následkom celkovej politickej situácie v Československej republike akési rozrušené a nespokojenosť bola hlavne pozorovať u žien, ktorých mužovia nestúpili vojenskú službu za mobilisácie preto, že boly ekstenčne na ich zárobku závislý a dodiaľ podporu nedostali. Dňa 6. októbra 1938 bolo započato s výplatou týchto podpor a ihneď bolo pozorovať uklidnenie.

Najväčší ohlas mala táto agitácia u mladíkov od 14-20 rokov, ktorí neboli v zamestnaní a v hlúčkoch stávali po uliciách.

Dňa 6. októbra 1938 zistil som dôverne, že toho dňa sa na 19 hod. chystá v Topoľčanoch manifestácia a pri tom nezodpovedné živli, že by prevedli rabovačku. Po dohode s okresným náčelníkom, nebola manifestácia prevedená a bolo po meste hlídковано a nebolo príčiny k žiadnému zákroku.

Dnešním dňom je pozorovať uklidnenie obyvateľstva a okrem toho bol okresným úradom vydán zákaz pre Topoľčany a Továrňiky, predaj liehových nápojov vo všetkých verejných miestnostiach až do odvolanie.

Okresný četnícky veliteľ:

Dokument č. 3:

Prezídium Krajinského úradu v Bratislave

Číslo: 70.414/1938 prez. Bratislava, dňa 8. novembra 1938.

Židovská otázka na Slovensku

- pokyny.

Veľmi nutné! Dôverné!

Všetkým pánom okresným náčelníkom na Slovensku, pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave. Pánu správcovi politickej expozitúry vo Vyšnom Svidníku.

/ Do vlastných rúk/.

Dňa 8. novembra 1938 boli I. stupňovým politickým a štátno-policajným úradom vydané telefonické nariadenia, týkajúce sa vyhostenia Židov cudzích príslušníkov, zaistenia ich majetku, ďalej ohľadom premiestnenia Židov československých príslušníkov do ich domovských obcí a pod.

Prezídium krajinského úradu v Bratislave vydáva ohľadom židovskej otázky na Slovensku tieto pokyny:

Ďalšie vyhostovanie Židov cudzích štátnych príslušníkov má sa prevádzať podľa § 10 zák. čl. V. z roku 1903 a zákona číslo 52/1935 Sb. z. a n. V prvom rade nech sú však vypovedaní a vyhostovaní nemajetní Židia.

Ohľadom cudzincov Židov v pomere zamestnaneckom a samostatné zárobkove činným, budú vydané dodatočne pokyny, smerujúce k systematickému a postupnému vyriešeniu židovskej otázky tak, aby neboli poškodené hospodárske záujmy Slovenskej krajiny.

Vo veci premiestňovania Židov československých štátnych príslušníkov, bývajúcich na Slovensku, nariaďuje sa, aby na základe zákona číslo 300/1920 Sb. z. a n. vo znení zákona číslo 125/1933 Sb. z. a n. a na základe zákona číslo 131/1936 Sb. z. a n. boli postupne do domovských obcí premiestňovaní nateraz len nemajetní Židia, ktorí majú domovské právo na Podkarpatskej Rusi.

Pokiaľ podriadené úrady v niektorých prípadoch zaistili peňažné hotovosti, cennosti alebo iný majetok, nech je učené opatrenie za účelom ich uvoľnenia podľa inventáru a to majiteľom, pokiaľ snád sa zdržujú v blízkosti zaistených vecí, ináč zmocnencom, alebo oprávneným zástupcom.

Zapečatené byty nech sú uvoľnené na žiadosť ich majiteľov alebo ich zákonných zmocnencov a zástupcov.

Zapečatené obchody a živnostenské prevodzovne nech sú inventárne uvoľnené za úradného dozoru zástupcu príslušného živnostenského úradu I. stolice a živnostenského spoločenstva /gremia/. Pokiaľ ide o vypovedaných židovských živnostníkov

cudzej štátnej príslušnosti vedením obchodu alebo živnostenského podniku nech je poverený spoľahlivý a spôsobilý námestník, ktorý celý obchod poťažne živnostenský podnik zlikviduje. Na živnostníkov Židov československej štátnej príslušnosti sa toto opatrenie nevzťahuje a obchody a živnosti nech sú im uvoľnené bez uvedeného obmedzenia.

Pred vrátením peňazí treba vstúpiť do styku s príslušnými bernými správami za účelom eventuálneho vyrovnania daňových nedoplatkov.

Predpisy o vývoze peňazí do cudziny ostávajú nezmenené v platnosti.

Podľa dochádzajúcich zpráv bolo zistené, že medzi zaistenými vecmi nachádzajú sa aj také listiny a cennosti, pri ktorých boli obídené platné predpisy /daňové, zmenečné a pod. - na pr. in bianco vystavené zmenky, nedostatočne kolkované kupné smluvy a pod./. V týchto prípadoch treba ihneď urobiť oznámenie príslušným dôchodkovým kontrolným úradom alebo súdom.

Všetky horeuvedené opatrenia nech sú prevedené čo najrýchlejšie, najmä však v prípadoch, kde sa jedná o predmety, podliehajúce skaze.

Zprávy o učinенých opatreniach podľa horeuvedených pokynov nech sú sem urýchlene podávané.

Napokon sa upozorňuje k vlastnej informácii podriadených úradov, že u policajného riaditeľstva v Bratislave neexistuje žiaden referát pre riešenie židovského problému.

Krajinský prezident:

Dokument č. 4:

Prezídium krajinského úradu v Bratislave.

Číslo: 77.581/1938 prez. Bratislava, dňa 8. december 1938.

Židovská otázka na
Slovensku - pokyny.
Veľmi nutné! Dôverné!

Všetkým pánom okresným náčelníkom na Slovensku,
pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave a v
Prešove, pánu správcovi policajnej expozitúry vo Vyšnom Svid-
níku

/ do vlastných rúk /.

Prevedením dňa 5. novembra 1938 telefonicky daného nariadenia, týkajúceho sa vyhostenia Židov cudzích príslušníkov, vyvezení boli Židia na územie, ktoré odstúpené bolo cudzej moci na základe viedenského rozsudku.

Mnohých z týchto Židov ale okupačné vojsko a četníctvo cudzej moci pochytilo a doviezlo ich na miesta ku demarkačnej čiare. Počet na takomto mieste shromaždených Židov činí niekoľko sto osôb obojeho pohlavia, rôzneho veku a sú príslušní na Slovensko, na Podkarpatskú Rus, do Poľska, do odstúpených území a mnohí sú bezdomovci.

Prezídium krajinského úradu v Bratislave vydáva ohľadom umiestnenia vypovedaných a cudzou mocou neprijímaných Židov tieto pokyny:

Úradmi susedných štátov neprijatých Židov, nachádzajúcich sa na hraniciach, nech pán okresný náčelník dá príslušnými orgánmi preskúmať, čo do osobnej totožnosti a štátnej príslušnosti. Zásadne nech sú prevzaté len tie osoby, ktoré boli vyhostené buď hromadne alebo jednotlivé z územia terajšej Slovenskej krajiny bez ohľadu na to, či sú príslušníkmi Slovenskej krajiny, Podkarpatskej Rusi, do Čiech, do Nemecka alebo do Poľska a ktoré do vyhostenia bývali na terajšom Slovensku.

Vyhostených Židov príslušných do Čiech, na Podkarpatskú Rus alebo do Poľska treba núteným postrkom zasielať do domovských obcí príslušných krajín a Židov preukázateľne príslušným do niektorej obce na terajšom Slovensku možno dovoliť vrátiť sa do svojich domovských obcí, poťažne bydliska.

Ostatné osoby - okrem Židov maďarskej príslušnosti - treba sústrediť do jedného tábora a umiestenie pre nich obstaráť vo vhodnej budove na odľahlom mieste tak, aby neprišli do súsedstva s civilným obyvateľstvom poťažne s vojskom a nepre-

nášali prípadne choroby. K tomu účelu okresný úrad nech uzná navrhovanú budovu za vhodnú vždy tak, aby podľa možnosti bola umiestená na voľnom priestranstve a bola prístupná k stráženiu.

O osobách pojatých do zriadenej kolonie nech je vedená presná evidencia. Evidencia týchto nech vykazuje tieto data: meno, rok narodenia, štátnu príslušnosť, dobu zdržovania sa na území Slovenskej krajiny a ktorým úradom bol dotýčný vyhostený. Tieto osoby pre umiestnením do kolonie bude nutné dať dezinfikovať.

Tento spôsob umiestenia bude rázu dočasného, kým zástupcovia ústrednej kancelárie ortodoxnej židovskej konfesie na Slovensku v Bratislave, Zochova ul. č. 14, neprevedú potrebné prípravné práce na vystahovanie sa týchto osôb do cudzích štátov a má trvať najdlhšie do začiatku marca 1939. Hromadno takto ubytovaní cudzozemci nepotrebujú si zadovážiť povolenie pobytu dľa ustanovovania zákona č. 52 z roku 1935 Sb. z. a n.

O ubytovanie, dopravenie, stravovanie a liečenie všetkých do domovských obcí zasielaných jako aj do kolonie pojatých osôb sa postarajú zástupcovia uvedenej ústrednej kancelárie, poťažne zástupcovia miestnej náboženskej obce židovskej, ktorí k spoluúčasti pri umiestňovaní nech sú pribratí. Tieto organizácie hradia všetky možné výlohy tak, aby s pripustením vykázaných osôb na územie Slovenska ani krajine Slovenskej ani jednotlivým obciam žiadne výdavky nevznikli.

V umiestňovacom uzavretom priestore je dovolené umožniť styk zadržaných osôb s ich rodinnými príslušníkmi, príbuznými a zákonnými zástupcami, avšak pod stálym prísny policajným dozorom. O dozor sa postará príslušný okresný úrad. Ich výkonné orgány, poťažne členovia dbajú o zachovanie poriadku v umiestňovacom uzavretom priestore, ktorý bude ustanovaný okresným úradom.

Umiestňovanie osôb a vecí v § 1. vlád. nariadenia č. 304 z roku 1938 uvedených má byť prevádzané podľa citovanej zákonnej úpravy a preto táto úprava sa na nich nevzťahuje. Osoby neúčastné výhody dľa § 7 citovaného vládneho nariadenia a ktoré sa zdráhajú dobrovoľne navrátiť do domovských obcí, nech sú nútene dopravené bez prieťahu.

Zprávy o učinенých opatreniach podľa horeuvedených pokynov nech sú sem urýchlene podávané.

Krajinský prezident:

Dokument č. 5:

Prezídium krajinského úradu v Bratislave.

Číslo: 66.915/1938 prez. Bratislava, dňa 9. novembra 1938.
Časopis „Četnícky Obzor“ vydávaný
v Prahe - zákaz kolportáže a roz-
širovania v krajine Slovenskej.

V ý m e r:

Krajinský úrad v Bratislave na základe § 2 a 3. zákona zo dňa 10. júla 1933 číslo 126, ďalej na základe §-u 10. odst. 1. zákona o mimoriadnych opatreniach, vyhlásených vládny nariadením číslo 177/1938 Sb. z. a n. a § 124 bodu 7 zákona o obrane štátu zakazuje kolportáž a rozširovanie periodického časopisu „Četnícky Obzor“, vydávaného v Prahe. Podľa § 125 bodu d/ zákona o obrane štátu zákaz rozširovania /: § 8. zák. čl. XIV:1914 :/ zahrňuje v seba aj zákaz dovozu a dopravy.

Zákaz kolportáže a rozširovania platí v celej krajine Slovenskej odo dňa vyhlásenia v „Úředním listě Československé republiky“ až do odvolania.

Od pripojenia dôvodov sa upúšťa, nakoľko za mimoriadnych pomerov zákon o mimoriadnych opatreniach, vyhlásený vládny nariadením č. 177/1938 Sb. z. a n., takéto obmedzenia pripúšťa podľa úvahy úradu, ktorý tieto obmedzenia je oprávnený vydať. Proti tomuto výmeru možno podať do 15 dní po doručení u krajinského úradu v Bratislave odvolanie na ministerstvo vnútra Slovenskej krajiny v Bratislave.

Prípadne podanému odvolaniu nepriznáva sa v naliehavom záujme verejnom podľa § 77. odst. 2. vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb. z. a n. odkladný účinok, lebo tým by bol zmarený účel zákazu. Proti rozhodnutiu, ktorým sa vylučuje odkladný účinok nie je odvolanie prípustné.

O tom sa upovedomuje:

Majiteľ a vydavateľ časopisu „Četnícky Obzor“ Bohumil Mladý,
Praha [redacted] *

Krajinský prezident:

* Informácia o bydlisku Bohumila Mladého bola anonymizovaná autormi.
ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Okresné četnícke veliteľstvo v Nitre, kr. 8.

Dokument č. 6:

Krajinské veliteľstvo četníctva v Bratislave.

Bratislava, 24. január 1939.

Čís. jedn. 60 dôv./39

Vec: Kázeň četníctva -porušovanie.

Podriadené veliteľstva!

Zistil som z niekoľko sťažností, že niektorí četníci, využívajúc doby, obviňujú bezdôvodne a nepravdive svojich predstavených inej národnosti, sledujúc tým svoje hmotné ciele. Robia to nepriamo, skryte a prostredníctvom národných inštitúcií, ktorým dávajú subjektívne skreslené informácie o služobných záležitostiach. viď § 18. četn. sl. inštr.

Toto jednanie je nedôstojné každého človeka, tým horšie však u četníka. Okrem toho hraničí s trestným počínaním proti kázni a poriadku.

Četník akejkoľvek národnosti, ponechaný z rozhodnutia slovenskej vlády v Slovenskej krajine, koná službu pre slovenský ľud. Z toho vyplývajú pre každého četníka stejné práva a stejné povinnosti. Len podľa schopností a práce bude každému meraná odmena.

Farizejské skrývanie vlastných nedostatkov za národnosť a bezdôvodné osočovanie druhých zasluhuje iba trestu.

Každý četník má podľa predpisu právo si sťažovať. Statočný a poctivý četník - ak má príčinu - si sťažuje sám, osobne, plným menom. Za druhých sa skrývajú len ľudia neschopní a bezcharakterní.

Varujem preto veľmi dôrazne každého príslušníka sboru slovenského četníctva pred podobným nedôstojným počínaním, ohrožujúcim v základoch kázeň a poriadok v sbore. Kto sa previní ešte po tomto upozornení, bude prísne potrestaný.

Všetkým veliteľom ukladám, aby pri každej vhodnej príležitosti poučovali svojich podriadených o kázni, poriadku a družnosti v smysle príslušných ustanovení Služobného poriadku a vychovávali tak bezvadne ukázaných četníkov. Najmä v četn. školách a u četn. pohot. Oddielov nech je toto téma čím častejšie vysvetlované a zdôvodňované.

Krajinský prezident četníctva

Dokument č. 7:

Krajinské veliteľstvo četníctva Bratislava.

Bratislava, 4. marec 1939.

Čís. j. 69 dôv./39.

Vec : Židia - neprístojné chovanie.

Okresné četnícke veliteľstvá.

Prezídium krajinského úradu súc informované, že niektorí členovia HG si osobujú pravomoc, ktorá im neprináleží a miesto, aby podporovali bezpečnostných orgánov, sami rušia verejný klud, poriadok a bezpečnosť, upozornilo na tieto skutočnosti hlavné veliteľstvo HG v Bratislave a dodalo: „Keď uvedené okolnosti dávam na vedomie hlavnému veliteľstvu Hlinkovej gardy žiadam o vyrozumenie jednotlivých veliteľstiev, že všetky osoby, zdržujúce sa na území Slovenskej krajiny bez ohľadu na národnosť a náboženstvo používajú právnej ochrany jak osobnej tak aj majetkovej bezpečnosti.

V záujme udržania verejného poriadku a pokoja navrhujem, aby hlavné veliteľstvo HG vydalo podriadeným útvarom HG vo všetkých obciach smernice a zakázalo svojvoľné a protizákonné zákroky proti osobám i neprajných živlov, menovite proti Židom a aby HG bola skôr nápomocná bezpečnostným orgánom pri výkone ich služby, keď bude o to týmito požiadaná.

Jednotlivé útvary HG nech sú dôrazne upozorňované, že keď sa budú obdobné neprístojnosti v obciach opakovať, štátno-bezpečnostné úrady nebudú váhať a proti tým, ktorí svojvoľne a protizákonne postupujú prísne zakročia.“

Toto stanovisko krajinského úradu dávam na vedomie.

Podriadené četnícke stanice vhodne informujte.

Krajinský veliteľ četníctva

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Kto boli *četníci* a o čo sa starali?
2. Popíšte situáciu, ktorá nastala v Nitre a v Topolčanoch 6. októbra 1938 a v nasledujúcich dňoch. Prečo chcelo Zemské četnícke veliteľstvo zisťovať podrobnejšie informácie o protičeských náladách medzi obyvateľmi?
3. V dokumente č. 2 sa píše, že: „*či by nebol býv. min. Tisso pre pripojenie k Maďarsku, alebo či by člen národného zhromaždenia poslanec Sidor, nebol pre pripojenie Slovenska k Polsku*“. Pokúste sa vysvetliť, aké politické udalosti/súvislosti sa za týmito domnienkami skrývali.
4. Ako sa podľa nariadení štátnych orgánov malo zaobchádzať so Židmi – cudzími štátnymi príslušníkmi a Židmi, ktorí boli československými občanmi, ale mali domovské právo mimo územia Slovenska? Čo bolo dôvodom takéhoto zaobchádzania s vlastnými občanmi? Ako sa nakladalo s majetkom ľudí, ktorí mali byť zo Slovenska vysťahovaní?
5. Čo je to *postrk*?
6. Popíšte udalosti ohľadom nariadenia vlády o vyhostení Židov z územia Slovenska.
7. Kto rozhodol o vysťahovaní Židov z územia Slovenska? Kto zapríčinil ich bezvýchodiskovú situáciu? Kto mal niesť finančné náklady, ktoré vznikli v súvislosti s ubytovaním, stravovaním a vedením sústreďovacích táborov pre Židov?
8. Pokúste sa vysvetliť, prečo bola na Slovensku zakázaná distribúcia časopisu „*Četnícky Obzor*“?
9. Ako sa správali niektorí príslušníci četníctva ku kolegom v zbore po udalostiach zo 6. októbra 1938? Čo bolo príčinou ich konania?
10. Čo bola Hlinkova garda? Ako podľa dokumentu táto organizácia porušovala zákon? Vedeli by ste v súčasnosti nájsť podobný prípad snáh o zasahovanie do kompetencií v oblasti poriadku a bezpečnosti?

Pracovný list ku kapitole: **Situácia na arbitrážnom území**

Dokument č. 1:

Zápisnica

napísaná dňa 26. novembra 1938 vo Veľkom Kýre vo veci obojstrannej výmeny štátnych príslušníkov.

Prítomní sú:

Podplukovník Václav Jarolímek, československý styčný dôstojník,

Podplukovník Teodor Bochésa, maďarským kráľovským hov. poverený styčný dôstojník,

Major Jozef Turanec, československý styčný dôstojník,

Jozef Náčin, okresný náčelník, zástupca seredského okresu,

Dr. Viktor Čerepan, zástupca nitrianskeho okresného úradu.

I. Dočasné riešenie židovskej otázky:

Komisia ushoduje sa na tom, že

a./ až do ďalšieho usporiadania československé úrady len tých Židov prevezmú, ktorí bezosporu listinou, a síce platným pasom, osvedčením štátneho občianstva a domovským listom osvedčujú, že sú slovenskí štátni príslušníci. Osvedčenia o štátnom občianstve, počítajúc od dňa vystavenia nemôžu byť staršími desať rokov. V prípadnej spornej osobnosti aj iné osvedčenie s podobenkou sa ukáže k dokázaniu osobnej totožnosti. Slovenskí štátni občania budú prevzatí vo Veľkom Kýre, vlastne prechodnej stanici.

b./ českí a moravskí štátni príslušníci budú na základe podmienok pod bodom a/ predaní v Čeklísi.

c./ štátni občania príslušníci do zeme Podkarpatskoruskej budú predaní na mieste oboma vrchnosťami stanovenom, na základe podmienok uvedených v bode a./ na osobitne ustálenom mieste na hranici maďarsko-podkarpatoruskej.

2./ Všetci kresťanskí a iní československí maďarskí štátni príslušníci na základe tých istých podmienok a mieste budú predaní, vlastne prevzatí, ako sa v bode 1./ a 2./ dohodlo. Pri ustálení štátneho občianstva smerodatná je domovská príslušnosť posledných desať rokov.

3./ V bode 1./2./3./ uvedené ujednania aj pre maďarské úrady platia, a len za tých istých podmienok prevezmú pod bodom 1./2./3./ uvedených štátnych príslušníkov.

4./ Predávanie a prevzatie bude prevádzané po predbežnom oznámení na miestach pod bodom 1./2./3./ uvedených každý týždeň v utorok a piatok ráno od 09.00 až do 24 hodiny.

5./ Tieto dohodnutia medzi poverencami oboch strán len vtedy vstúpia do života, keď to na vedomie vezmú vrchnosti oboch strán a to schvália.

6./ Do schválenia vzájomná výmena, odovzdanie a prevzatie označených štátnych občanov predbežne prestáva.

7./ Poverenci oboch strán na tom sa shodujú, že odovzdanie na hraniciach, jakýchkoľvek osôb a štátnych príslušníkov nezákonnou cestou prevádzané zastavia.

Táto zápisnica po prečítaní bola podpísaná.

Dátum ako hore.

Podpisy:

pplk. Teodor Bochésa, v. r.

plk. pech. Václav Jarolímek, v. r. Jozef Náčin, v. r.

mjr. Jozef Turanec, v. r. Dr. Viktor Čerepeš, v. r.

za správnosť prekladu: plk. del. J. Varhaník, v. r.

Nitra, 26. november 1938.

Schvaľuje sa s dodatkom, že za každého štátneho občana Česko-Slovenskej republiky odovzdaný bude Maďarsku z našej strany štátny občan maďarský (t. j. rovnaké počty osôb).

V Bratislave dňa 1. decembra 1938.

Za krajinského prezidenta:

Dokument č. 2:

Slovutný Okresný úrad!

Židia prevzatí štát. orgánmi z maďar. pohraničného pomedzia umiestnení sú v žid. nemocnici v Nitre, Irecká cesta čís. 1.

Podpísané náboženské obce predostierajú úctivú žiadosť: ráčte k židovskej nemocnici z dôvodu verejného poriadku prideliť bezplatnú stráž štátnej polície.

Prehlasujeme, že sme ochotní k polepšeniu stravovania tuto službu konajúcich orgánov prispievať mesačným obnosom do Kč 1000-, ačkoľvek i tento obnos je pre nás veľmi ťažké uhradiť, keďže vydržovanie v nemocnici umiestnených ľudí je výlučne našim bremenom, my však na to v našom rozpočte úhrady nemáme a preto jediná možnosť uhradenia je sbieranie dobrovoľných príspevkov od našich členov. Je preto naša žiadosť plne odôvodnená a prosím, aby jej bolo s urýchleným vyhovené v plnej úcte.

Židovská kongresná náboženská obec v Nitre

Židovská aut. orthodoxná náboženská obec v Nitre

Dokument č. 3:

8. december 1938, Rišňovce

Zápisnica.

Som slovenskej národnosti, nebol som legionárom. Býval som v obci Bátorove Kesy (dnes Bátorove Kosihy - doplnené L. Deák), kolónia Miklósháza (Mikulášov sad - preklad L. Deák), okres Parkán (dnes Štúrovo - doplnené L. Deák), kde som mal hospodárstvo vo výmere 50 k. j., 707 siah pozemkov. Tieto pozemky som kúpil od firmy Kesská hospodárska účastinárska spoločnosť v Ružomberku, a to 1 k. j. za 4500 Kč. Dom som si postavil sám pomocou úveru od Zemskej banky v Bratislave. Som ženatý a živím 7-člennú rodinu.

Dňa 10. 11. 1938 pri prevádzaní prehliadky v mojom dvore maďarskými četníkmi za pomoci vojakov som im vydal pušku aj revolver, a tak nerobili voči mne nijaké násilie. Ale môjho suseda Michala B. pri prehliadke bezdôvodne stýrali, lebo sa dožadovali gulometov. Trikrát ho uderili, až padol. Keď sme to videli, robili sme všetko, čo nám rozkázali. Aj voči mne vystúpili hrubo a s vyhrážkami. Dňa 15. 11. 1938 prišiel do môjho domu maďarský četník a vyzval ma, aby som išiel hneď s ním k autu. Keď som sa chcel obliecť a vziať si niečo na jedlo, zlomyselne tresol so mnou do gánku, až som sa uderil. Musel som neobutý nastúpiť do auta a tam sa obúvať. Potom ma s celou rodinou zaviezli do Parkánu a tam sme 8 dní boli uväznení (internovaní) v kasárňach. Počas internovania so mnou ani s rodinou inak nezaobchádzali zle s tou výhradou, že sme 3 dni nedostali jesť a ležali sme na holej dlážke.

Keď som z Parkáne prišiel domov, zbadal som, že mi boli odcudzené sliepky, vajcia a rôzne potraviny. Dňa 1. 12. 1938, keď sme sa chytali na vystahovanie, jeden vojak mi násilne a verejne ukradol z vaku veľkú guľatú elektrickú lampu. Mlieko, sliepky, niekedy aj bravý museli sme dať vojsku bez náhrady. Dňa 2. 12. 1938 o 3. hodine nás odvážali smerom na Levice k čs. hraniciam. Mohli sme si vziať so sebou jeden voz a pár koní. Na voz som smel dať len nutné bytové zariadenie a potraviny. Stroje sme výlučne nesmeli odvážať. Tak nám prečítali maďarskí četníci 1. 12. 1938.

Keď sme odchádzali z četníckej stanice z Bátorovej Kesy, každej rodine dali listinu o vyhostovaní, ktorú vydalo vojenské veliteľstvo v Parkáni pod. č. 2320-38 zo dňa 29. 11. 1938.

V nej - ako sme sa presvedčili - bolo napísané, že si môžeme odvieť všetok živý aj mŕtvy inventár. Keďže nás už naspäť nepustili, museli sme odísť s časťou zariadenia. V dôsledku tam zostali: 12 kusov hovädzieho dobytku, 2 kone, 8 ošípaných a asi 100 kusov hydiny. Okrem toho väčšie množstvo obilia, kukurica, zemiaky, repa, slama a hospodárske, strojné a ručné zariadenie. Podobne aj celé bytové zariadenie.

K tomu udávam, že štátny cestár Jozef. B., bytom v Bátorových Kesách, 16. 12. 1938 bol v Parkáni uväznený osobitne vo vojenskej väznici, a to za to, že bol členom Slovenskej ligy. Po menovanom sme pátrali, ale zostal nezvestný. Nevieme, čo sa s ním stalo. Predpokladáme, že mu niečo vykonali. Viac udať neviem.

Podpísané a prečítané.
D. a h.

Svedok
Vlastnoručný podpis:

Strážmajster V. Drábek, v. r.

Pavel M., v. r.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Na akom princípe mala prebiehať výmena osôb inej národnosti medzi Slovenskom a Maďarskom?
2. Aké hľadisko sa stalo rozhodujúcim pre prijatie, respektíve neprijatie občana na územie štátu?
3. Ako sa postavila vládna moc k financovaniu ubytovania a stravovania osôb židovského pôvodu, ktoré boli vyhostené z územia prislúchajúcemu Maďarsku po Viedenskej arbitráži?
4. Kto spravoval územie pripadnuté v rámci Viedenskej arbitráže k Maďarsku?
5. Vedeli by ste vysvetliť, v rámci akej akcie sa Pavel M. dostal v medzivojnovom období do kolónie Miklósháza? Prečo túto akciu štát vykonal?
6. Čo ovplyvňovalo vzťahy medzi pôvodným obyvateľstvom v južných okresoch dnešného Slovenska a kolonistami v medzivojnovom období? Mohol mať tento vzťah nejaké dôsledky aj na obdobie po realizácii rozhodnutí Viedenskej arbitráže?
7. Čo bola *Slovenská liga*, ktorej členom bol aj cestár Jozef B.?

Pracovný list ku kapitole:
Obmedzenia v živote majoritného obyvateľstva

Dokument č. 1:

V Y H L Á Š K A
ministerstva hospodárstva zo dňa 25. mája 1941.

o obmedzeniach pripravovania a podávania niektorých jedál
a o zákaze podávania bravčového mäsa v niektoré dni.

podľa §-100 zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. a podľa § I,
ods. 2, nariadenia s mocou zákona č. 287/1939 Sl. z.
nariaďujem:

§ 1.

/1/ Zakazujem v živnostiach hostinských a výčapníckych, ako aj v podnikoch a zamestnaniach vylúčených z predpisov živnostenského zákona, v ktorých sa podávajú jedlá, a taktiež v domácnostiach za úplatu pripravovať a podávať tieto jedlá: rezeň na každý spôsob pripravený, mleté /sekané/ vyprážené mäso, vyprášaná hydina, cigánska pečeňa, vyprášané ryby, vyprášaná zelenina všetkého druhu, vyprášaný chlieb /hrianky/, vyprášané dolky, pampúšky /šišky/, triesky /fanky/, vyprášané zemiaky na každý spôsob a palacinky.

/2/ Ustanovenia ods. 1 sa nevzťahujú na prípravu a podávanie jedál na lekárske predpis, v ktorom je uvedený nález choroby.

§ 2.

/1/ V živnostiach hostinských a výčapníckych môžu sa denne pripravovať a podávať ako menu najviac tri druhy mäsitých jedál. Z týchto jedlo musí byť z bieleho mäsa. Á la carte možno pripravovať a podávať ešte tri ďalšie mäsité jedlá.

/2/ Ustanovenia ods.1 sa nevzťahujú na hydinu a ryby.

§ 3

/1/ V živnostiach hostinských a výčapníckych zakazujem v stredu a v piatok podávať bravčové mäso na akýkoľvek spôsob pripravené.

/2/ Ustanovenia ods.1 sa nevzťahujú na mäsiarske a udenárske výrobky a na vnútornosti bravčového dobytku.

Táto vyhláška nadobúda platnosti dňom vyhlásenia.

Dokument č. 2:

M i n i s t e r s t v o v n ú t r a .

Číslo 131740/IIa-1940.

Predmet: Nariadenie o rádioprijímačoch
v živnostiach hostinských a výčapníckych.

Vyhláška

ministra vnútra zo dňa 8. augusta 1940, ktorou sa nariaďuje majiteľom hostinských a výčapníckych živností zadovážiť si rádioprijímače.

Ministerstvo vnútra ... prikazuje všetkým majiteľom hostinských a výčapníckych živností ... zadovážiť si, udržiavať v použiteľnom stave radiový prijímač a tento prevodzovať tak, aby každý hosť v čase prevodzovania živnosti každý hosť mohol rozhlas počúvať.

Rádio môže byť zapojené mimo staníc slovenských na radio stanice stojace pod vrchnostenským dozorom Veľko-Nemeckej Ríše.

...

Majitelia hostinských a výčapníckych živností, pokiaľ nemajú doteraz radiový prijímač, sú povinný príkaz v ods. 1 splniť v dobe 30 dní, počítaných odo dňa vyhlásenia tohto nariadenia.

Tam, kde prevedenie tohto príkazu sa stretáva s neprekonateľnými prekážkami finančného alebo technického rázu, okresný /štátny policajný/ úrad.

Nedodržanie tohto nariadenia trestajú policajné trestné súdy peňažitým trestom od 10 - 5000 Ks, prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Za ministra:
Dr. Koso v. r.

Dokument č. 3:

Prezídium ministerstva vnútra.

Číslo 23.886/1939 prez. Bratislava, dňa 4. decembra 1939.

Zaistenie podľa vládneho nariadenia
č. 32/1939 Sl. z. postup voči osobám,
ktoré použijú urážlivých výrokov
voči ústavným činiteľom.

Dôverné!

Všetkým pánom okresným náčelníkom,
pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave,
Žiline a Prešove, pánu prednostovi policajného
úradu v Nitre, Kežmarku a Michalovciach,
pánu prednostovi politickej expozitúry vo Vyšnom
Svidníku.

Pri preskúvaní návrhov podriadených úradov na zaistenie
a dopravenie do zaistovacieho tábora v Ilave podľa výnosu
z 2. apríla 1939.. bolo zistené, že podriadené úrady prevádzka-
jú zaistenia, poťažne podávajú návrhy na zaistenie aj na oso-
by, ktoré síce pri rôznych okolnostiach /na pr. v hostinci,
pri debatách, pri rôznych slovných kontroverziách/ použili
viac menej v prenáhlenosti a podráždenosti urážlivých výrokov
proti ústavným činiteľom, avšak inak svojou činnosťou ne-
vzbudzujú žiadne podozrenie a nedávajú podkladu k zaisteniu.
V takýchto prípadoch zaistenie dotyčnej osoby nejaví sa byť
dost' účelným a potrebným opatrením a okrem toho vznikajú tým
aj dost' značné výlohy štátnej pokladnici.

Podriadeným úradom dávam preto tieto konkrétnejšie pokyny:

Proti osobám, ktoré sa dopustia urážlivých a hanlivých výro-
kov proti ústavným činiteľom treba vždy ihneď zaviesť - bez
újmy súdneho stíhania /zo znamená, že ak sú splnené náleži-
tosti súdnotrestného stíhania treba podať trestné oznámenie
aj súdu/ - administratívne trestné pokračovanie podľa čl. 3
organizačného zákona. Priestupkové pokračovanie treba pre-
viest' čo v najkratšom čase a ak bude obžalovaný uznaný vin-
ným, uložte mu vždy primerane prísnu peňažitú pokutu, ktorú
hneď aj rigorozne vymáhajte. Takýmto spôsobom bude možné do-
cieliť, aby dotyčné osoby v dôsledku hmotnej újmy budú v bu-
dúcnosti v rečiach rezervovanejšie a rozvážnejšie.

Zaistenie dotyčných osôb v zaisťovacom tábore v Ilave u uvedených prípadov okrem peňažitej pokuty prišlo by do úvahy len vtedy, ak by išlo o urážlivé výroky prenesené zámerne a premyslene a za tým účelom, aby sa šírila nespokojnosť a nedôvera alebo ak by išlo o osoby, ktoré už aj svojou aktívnou činnosťou zaujímajú nepriateľský postoj voči Slovenskému štátu a národu a hatia tým konsolidačný vývoj Slovenského štátu. Ak by v takomto prípade išlo o cudzích štátnych občanov, treba na miesto zaistenia v zaisťovacom tábore po vymeraní a vyexekvovaní peňažitej pokuty previesť vyhostenie cudzinca.

Za ministra:
Dr. Mišík v. r.

Dokument č. 4:

Štátny policajný úrad v Nitre
Číslo: 735/prez.1940
Predmet: Mestský úrad v Nitre – složené.
K čís. 944/40prez. Za dňa 27. mája 1940

V Nitre dňa 7. júna 1940

Dôverné

Prezídium župného úradu
v Nitre

Bernard Rolles, zástupca starostu v Nitre a Karol Sefcsik, člen mestskej rady boli minulého roku zaistení v Ilave.

- 1.) Dôvod zaistenia menovaných bol ten, že vzbudzovali vážnu obavu, že budú prekážkou na poli budovania Slovenského štátu.
- 2.) Na menovaných nebolo podané trestné oznámenie.
- 3.) Menovaní neboli ani odvetdy pre strestné činy stíhaní.
- 4.) Menovaní chovajú sa tak, že odvetdy nebolo zákonného dôvodu proti nim zakročiť.

Ján Kompis

Dokument č. 5:

Ministerstvo vnútra

- - - - -

Číslo 134.731/IIa-1940

Bratislava, 12. septembra 1940

Náboženské sekty - opatrenia

Vyhláška.

- - - - -

ministerstva vnútra zo dňa 12. septembra 1940 o opatreniach proti náboženským sektám.

Na základe odst. 2 §-u 2 zák. čl. 190/1939 Sl. z. zakazujem schôdzky na miestach verejných a súkromných, ktorých cieľom je prejaviť náboženské cítenie alebo konať náboženské obrady, keď tieto schôdzky, prejavy a obrady nezodpovedajú náboženským predpisom a obyčajom ani jednej recipovanej cirkvi, alebo náboženskej spoločnosti štátom uznanej. /§§ 88 a násl. Úst. listiny/. Za takéto schôdzky treba pokladať aj schôdzky špiritistické.

...

Taktiež zakazujem akúkoľvek činnosť, ktorá podporuje, alebo napomáha rozširovaniu a propagáciu týchto siekt, alebo špiritizmu.

Priestupky proti tomuto nariadeniu trestajú policajné trestné súdy bez ujmy trestného súdneho stíhania peňažitým trestom od 10 do 5.000 Ks., prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Na stráž.

Minister: Š. Mach v. r.

Dokument č. 6:

325/40 prez.

XXX

Predmet: Evidencia maďarských a
rusínskych bohoslužieb
na Slovensku. V Nitre dňa 7. apríla 1940
K číslu 4998/3 b-1940 ÚŠB.Sb.h.

- - - - -

Prezídium ministerstva vnútra
Ústredňa štátnej bezpečnosti
v Bratislave

- - - - -

...

V rímsko-katolíckych kostoloch v Nitre vykonávané sú maďarské bohoslužby v troch kostoloch a to v kostole kláštornom, františkánskom a misijnom. V týchto troch kostoloch slúžena ja každú nedeľu sv. omša s maďarskými spevami a maďarskou motlitbou, okrem toho je každú nedeľu v kostole kláštornom i maďarská kázeň. Výslovne ku konaniu maďarských bohoslužieb určeného kňaza v Nitre niet a bohoslužby sú vykonávané v maďarskej reči tým kňazom, ktorá maďarskú reč ovláda, podľa poradia, ktoré rozvrhne miestny farár. Maďarského rímsko-katolíckeho kantora v Nitre tiež niet.

Kalvínska cirkev v Nitre má malý počet veriacich, bohoslužby vydržiava len v jazyku maďarskom a to vo svojom vlastnom kostole len každú druhú nedeľu, týchto sa zúčastňuje malý počet veriacich a kostol tento kalvíni prenajali slovenskej evangelickej cirkvi, ktorí v ňom vydržiava svoje slovenské bohoslužby. Kalvínskym farárom v Nitre je Ladislav Šedivý, narodený dňa [redacted] v [redacted] *, Maďarsko, spornej príslušnosti, má podanú žiadosť o priznanie slovenského štátneho občianstva, ženatý, syn Jána a Angely, rodenej Baranay-ovej, bytom Nitre-Zobor, [redacted] *.

Menovaný býva v Nitre od januára 1897, je síce smýšľania maďarského, ale inak ako človek po stránke štátnoobčianskej neškodný. Trestaný doposiaľ nebol.

Kantora kalvínska cirkev tiež nemá a aj tieto práce cirkve obstaráva Šedivý sám.

Dľa mienky podpísaného prednostu tunajšieho úradu by pre potreby maďarských r. k. veriacich stačilo úplne, keby sa maďarské bohoslužby konali každú nedeľu len v jednom kostole.

Policajný radca

Prednosta štátneho policajného úradu

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Štátny policajný úrad, kr. 4.

Z á p i s n i c a,

napísaná dňa 15. septembra 1942 o 11. hodine v kancelárii Ústrednej štátnej bezpečnosti v Bratislave, za prítomnosti podpísaných.

Vypočúvaný je:

L a d i s l a v Š e d i v ý

Narodený dňa [REDAKOVANÉ] v [REDAKOVANÉ] * príslušný do Nitry, ženatý, /rozvedený/ národnosti maďarskej, údajne doteraz netrestaný, vojakom bol, zamestnaním kalvínsky farár v Nitre, bytom v Nitre, na Zobori, Martinská ul. č. 9. Menovaný je oboznámený s predmetom vypočúvania a zákonite upozornený, aby vypovedal čistú pravdu. Na jemu kladené otázky vypovedá nasledovne.

... v roku 1897 v mesiaci januári som prišiel do Nitry, kde pobývam ako farár na kalvínskom farskom úrade až do teraz.

...

Od roku 1938 do konca roku 1941, vykrstil som asi 70 židov v tomto mojom obvode. Za prekrstienie je dávka od krstu Ks 20 a za zaknihovanie je dávka Ks 20, t. j. spolu Ks 40 za jednu osobu. Nakoľko naša cirkevná náboženská obec je dosť chudobná, z dôvodu toho som pri každom krste mimo poplatkov riadnych, každému židovi povedal, že naša cirkev je chudobná a že ak chce, môže dobrovoľne nejakým obnosom prispieť, na renováciu a vnútorné zariadenie kostola. Od tých 70 prekrstiených židov, som obdržal asi Ks 9000, ktoré som odovzdal cirkevnému kurátorovi, nakoľko tento obnos bol daný darom na cirkevné účele.

Hromadné prekrstovanie židov bolo v mesiaci marci t. r. ja ako kalvínsky kňaz v Nitre, som od môjho nadriadeného cirkevného úradu, nedostal žiadne nariadenie ohľadne prekrstovania židov. Taktiež som sa obrátil na okresného náčelníka Fabiána v Nitre a na okr. komisára Dr. Andela. Ktorých som sa spýtal, že či môžem všetkých tých židov pokrstiť na kalvínsku vieru, ktorí mne prinesú písomné prehlásenie Okresného úradu v Nitre, že vystúpili zo židovskej cirkve. Okresný náčelník ako aj komisár mne na toto povedali, že podľa našich kalvínskych cirkevných predpisov, môžem každého takéhoto žida pokrstiť. Ako som už spomenul, hromadné prekrstovanie židov som previedol v mesiaci marci t. r. a to v počte asi 217 osôb /židov v celom mojom cirkevnom obvode. Pripomínam, že z Bratislavy som pokrstil asi 50 židov a to preto, lebo v tom čase bratislavský kalvínsky kňaz bol na liečení tuberkulosis v Tatrách, ktorý mňa poveril, že aby som ho zastupoval v jeho ne-

prítomnosti. Krsty som prevádzal v mojom celom obvode, tam kde nášho kostola neni, v súkromných bytoch židov, ktorých som krstil a tam kde kostol je, v kostole. Poznámam, že o prekrstených židoch v počte asi 217 dom podal o veci úradnú správu Dr. Kompišovi na Štátnom policajnom úrade v Nitre a Dr. Kompiš vyslal na moju faru dvoch úradníkov, ktorí prekontrolovali podľa menoslova prekrstených židov a zrovnali dľa matričných záznamov. Na mená prekrstených židov a na mená obcí, z ktorých židia pochádzali, sa nepamätám, ale ako som už spomenul, Dr. Kompiš má moju úradnú správu a taktiež aj menoslov týchto židov. Mimo toho bola mu odovzdaná, radcovi Dr. Kompišovi, potvrdenka na sumu 50.000, ktorú sumu som odovzdal cirkevnému kurátorovi Ludovítovi Acsaymu a za tento obnos Acsay zakúpil opravujem nič nezakúpil ale uložil tieto do banky.

Za prekrstienie 217 židov som obdržal celkove asi Ks 70.000 včetne Ks 9000 aj s predchádzajúcimi. Veľa prekstených židov bolo takých, ktorí nemali peniaze a týchto som prekrstil úplne zadarmo. Ako som už uviedol Ks 50.000 som odovzdal Acsaymu a ostalo mi Ks 20.000. Z týchto peňazí som zakúpil v Bratislave u firmy Verner zvona do kostola a zbývajúcich Ks 9000 som minul na cirkevné účele.

Ku príkladu, najväčší obnos za prekstenie židov som dostal do jednej 6 člennej rodiny Ks 1200.

Ja som si vôbec to neuvedomoval, že by som bol hromadným prekšťovaním židov vzbudil verejné pohoršenie v Nitre, už len s toho dôvodu nie, nakoľko aj u rímsko katolíckeho úradu boli židia prekrstení.

Viac nemám čo dodať do zápisnice.

Zapisnica po prečítaní schválená a podpísaná.

Vypočúvajúci:	Zapisovateľ:	Vypočúvaný:
Štefan Toller v. r.	Peter Strcula v. r.	Ladislav Šedivý v. r.

* Informácie o dátume a mieste narodenia Ladislava Šedivého boli anonymizované autormi.
ZDROJ: Archív Múzea a pamätníka Yad Vashem, Izrael.

Dokument č. 7:

HLINKOVA SLOVENSKÁ LUDOVÁ STRANA
Župný sekretariát v Nitre, ulica Hlinkova č. d. 2

Číslo 290/42-P
V Nitre dňa 9. februára 1942

Všetkým pánom prednostom úradov, riaditeľom škôl, súkromných o štátnych podnikov.

Češ i zásluhy strany v minulosti a prítomnosti donucujú ma, aby som týmto dôverným listom upozornil, že

1. / mnohí páni úradníci nie sú v Strane,
2. / veľmi mnohí z tých čo sú v Strane nekonajú svoje povinnosti.

Boli rozličné slávnosti, otvorenie vianočného stromčeka, debatné večierky, atď., a okrem p. prednostov, len málo úradníkov bolo na týchto slávnostiach.

Úctive Vás menom župnej organizácie prosím, aby ste ráčili p. úradníkov na tieto skutočnosti upozorniť.

12. februára o 20 hod. bude v Nitre v Kat. kultúrnom dome valné shromaždenie Strany. Úctive na toto shromaždenie povolávam členov Strany Vášho úradu. Neúčasť bude sa trestať podľa disciplinárneho poriadku Strany.

Úctive by som prosil, aby ste ráčili každú pozvánku na stranické podujatia i v internom obežníku dať členom Strany na vedomie, aby v prípade použitia trestných sankcií nemohol sa člen vyhovoriť, že nebol pozvaný i touto cestou.

V úcte a oddanosti:

Na stráž!

Župný tajomník

Dokument č. 8:

Župný úrad v Nitre

Číslo: 23.023/IV - 1941. V Nitre, dňa 2. augusta 1941.

Zákaz trampovania v Nitrianskej župe.

Vyhláška.

Na základe právomoci dľa §-u 2 odsek 1,3 zák. číslo 190/1939
Sl. zák. s výhradou dodatočného schválenia ministerstvom
vnútra

z a k a z u j e m

trampovanie na uliciach, lesoch, ako aj na iných verejných
a súkromných komunikáciách v obvode župy Nitrianskej.
Tento zákaz vzťahuje sa na každé trampovanie vôbec a najmä na
potulovanie sa mládeže v nedeľu a vo sviatok po cestách a le-
soch v nedostatočnom, alebo neestetickom oblečení, ktoré budí
verejné pohoršenie a porušuje verejnú mravnosť.
Porušenie tohto zákazu budú stíhať okresné a štátne policajné
úrady peňažitými trestami od 10 - 5.000 ks., prípadne zavre-
tím od 12 hodín do 14 dní.

Na stráž.

Haššík v. r.

Dokument č. 9:

Bratislava 20. júl 1943

Hlavné veliteľstvo HG oznámilo Min. vnútra, že v nedeľu popoludní jak mládež tak aj starší takmer vo všetkých obciach Slovenska, ale hlavne v obciach nitrianskeho okresu, vysedávajú v krčmách, kde sa hrajú v karty, pijú a robia zbytočne klebety, nevšímajúc si prednášok a nástupov, ktoré sú po obciach práve v nedeľu popoludní usporiadané. Následkom tohto mládež sa vraj znemravňuje, starší oddávajú sa pijatyke, kartárstvu a krčmy sú teplým brlohom šuškanej propagandy.

HVHG navrhuje, aby v nedeľu a vo sviatky zatvorené boli všetky hostince a krčmy a aby toto opatrenie bolo bezpečnostnými orgánmi prísne kontrolované. Súčasne navrhuje, aby hostinskí a krčmári boli keď sa zistí, že títo podávajú liehové nápoje aj nedospelým a dovoľujú sa hrať v karty.

V dôsledku toho žiadam o preverenie horeuvedeného a o oznámenie, či údaje HVHG zodpovedajú skutočnosti.

.....

Hlavný veliteľ žandárstva

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Pokúste sa zistiť, prečo boli ministerstvom zakázané vyprážené jedlá a prečo sa mohol podávať obmedzený počet jedál z bravčového mäsa?
2. Zistite, prečo bolo zakázané podávať jedlá z bravčového mäsa v stredu a piatok?
3. Prečo vládna moc trvala na zadovážení rádií do krčiem a reštaurácií? Ktoré stanice mohli ľudia v danom čase počúvať a prečo? Zistite, aké rozhlasové stanice boli v danom čase ilegálne a prečo?
4. Kedy vznikol a na čo slúžil zaisťovací tábor v Ilave? Zistite, ktoré známe osobnosti boli v tomto tábore väznené a aký bol dôvod ich zaistenia? Poznáte prípady z iných období, keď boli občania takýmto spôsobom perzekvovaní?
5. Akým spôsobom chcel režim zabrániť kritike zo strany občanov republiky?
6. Čo to je trampovanie? O aký životný štýl ide? Pokúste sa zistiť, z akého dôvodu bolo zakazované trampovanie v období 1939 – 1945?
7. Čomu sa mala venovať mládež v nedeľu, aké podujatia pre nich HSLS a jej organizácie pripravili? Pokúste sa vysvetliť, prečo asi o tieto akcie nemala mládež očakávaný záujem?
8. Pokúste sa vysvetliť, aké problémy mala HSLS so svojim členstvom? Aký dôvod mohli mať členovia strany na takéto konanie?
9. Vyhľadajte si na stránke Ústavu pamäti národa (<https://www.upn.gov.sk/>) znenie ústavy z júla 1939. Prečítajte si patričné paragrafy ústavy z roku 1939, ktoré sa týkajú cirkví. Ako boli v ústave definované možnosti plnenia náboženských povinností? Prečítajte si dokument č. 8. Čím boli náboženské povinnosti obmedzené a ako to vládna moc zdôvodnila? Pokúste sa zistiť, ktoré náboženstvá boli štátom recipované? Ako by ste na základe vašich doterajších poznatkov charakterizovali možnosti náboženskej slobody v období druhej svetovej vojny na Slovensku. Došlo k nejakej zásadnej zmene v tejto oblasti v porovnaní s predchádzajúcim obdobím medzivojnového Československa?
10. Aké informácie si štát zhromažďoval o bohoslužbách v iných jazykoch ako štátnom? Pokúste sa vysvetliť, prečo predstaviteľov štátu tieto informácie zaujímali? Čo chcel štát vedieť o duchovných, ktorí patrili do niektorej z recipovaných cirkví na Slovensku? Na čo štátu tieto informácie mohli slúžiť?

Pracovný list ku kapitole:
Obmedzenia v živote minoritného obyvateľstva

Dokument č. 1:

PREZÍDIUM KRAJINSKÉHO ÚRADU V BRATISLAVE

Čís. 38.064/1939 prez. BRATISLAVA, dňa 23. júna 1939.

Zastúpenie minoritných národností
a náboženstiev v štátnej službe.

Prílohy: 2x

Štátnemu policajnému úradu

v N i t r e.

Tamojšiemu úradu sa ukladá, aby do 3 dní dľa pripojených vzorov A a B predložil sem číselný a percentuálny výkaz o tom, ako sú jednotlivé národnosti a náboženstvá zastúpené v osobnom stave zamestnancov všetkých kategórií tamojšieho úradu. Výkazy nech sú osobitne zostavené ohľadom národnosti /soznam A/ a osobitne ohľadom náboženstva / soznam B/.

Výkazy nech sú zostavené tak, aby bolo z nich zjavné, koľko zamestnancov je v jednotlivých kategóriách a v rámci týchto v jednotlivých platových stupniciach toho alebo oného náboženstva alebo tej alebo onej národnosti.

Za krajinského prezidenta:

Dr. Koso, v. r.

Za správnosť vyhotovenia
prednosta prez. výpravne:

Dokument č. 2:

Predmet: Mestskí úradníci v Nitre – vyšetrenie
národnosti a spol'ahlivosti

Úradný záznam.

Keď som bol u pána župana referovať o istých veciach, nariadil mi, aby som mu zistil národnosť a spol'ahlivosť všetkých úradníkov a zamestnancov Mestského úradu v Nitre.

Vec že je nie súrna. Šetrenie treba previesť úplne dôverne.

17. VII. 1940.

Kompiš

Dokument č. 3:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 1051/1940 prez.

V y h l á š k a.

Vyhláška ministerstva vnútra číslo 129.970/IIa-1940 Sb. n., ktorou sa zakazuje židom prevádzanie živnosti hostinskej a výčapníckej, dávam v plnom znení v známost':

„Ministerstvo vnútra na základe ods. 2. § 2. zák.

čís. 190/1939 Sl. z. zakazuje všetkým židom /§ 1. Vl. nar.

čís. 63/1939 Sl. z. / prevádzať hostinské a výčapnícke koncesie /§ 22, pol. 15 živn. zákona/ a oprávnenia dosiaľ platné, vydané pred účinnosťou živnostenského zákona. /zák.

čl. XVII/1884 a zák. čl. XXV/1899./

Porušenie tohto zákazu trestajú policajné trestné súdy peňažitým trestom od 10 do 5.000 ks, prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Tento zákaz platí odo dňa vyhlásenia.“

Upozorňujem, že dodržanie tohto zákazu bude kontrolované a prípadné priestupky prísne trestané.

Nitra, dňa 3. augusta 1940.

Dr. Ján Puchý v. r.

v zastúpení prednostu štátneho policajného úradu.

Dokument č. 4:

Ministerstvo vnútra.

Číslo 152.603/II.A - 1940. Bratislava, dňa 20. septembra 1940

V y h l á š k a

ministra vnútra zo dňa 20. septembra 1940 o zákaze rybolovu židom.

1./ Na základe odst. 2. §-u 2 zák. 190/1939 Sl. z. zakazujem židom /§ 1 vl. nar. 63/1939 Sl. z./ akýmkoľvek spôsobom loviť ryby a im vydávať rybárske lístky.

2./ Židia /§ 1 vl. nar. číslo 63/1939 Sl. z./, ktorí sú majiteľmi rybárskych lístkov sú povinní tieto odovzdať na okresnom /štátno-polícijnom/úrade do 8 dní odo dňa vyhlásenia tohto nariadenia.

3./ Židia, ktorí sa v deň vyhlásenia tohto nariadenia zdržujú mimo územia Slovenskej republiky - majú splniť povinnosť podľa odst. 3 do 8 dní po svojom návrate z cudziny.

Odovzdanie podľa odst, 2 - 3 má sa stať na úrade, príslušnom podľa bydliska - u osôb, ktoré nemajú bydliska, na úrade príslušnom podľa miesta pobytu.

Prestúpenie tohto nariadenia trestajú policajné trestné súdy peňažitým trestom od 10 do 5.000 ks, prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Toto nariadenie vstupuje ihneď v platnosť.

Na stráž.

Za ministra: Dr. Galváneš v. r.

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 1310/1940 prez.

Predmet: Zákaz rybolovu židom.

Vyhlasujem s tým, že rybárske lístky majú byť odovzdávané u štátneho policajného úradu v Nitre, prízemie číslo dverí 13.

Nitra, dňa 23. septembra 1940.

Na stráž.

Dr. Ján Kompiš v. r.
policajný radca

Dokument č. 5:

Ministerstvo vnútra.

Číslo: 157.730/II a - 1940.

Predmet: Motorové vozidlá Židov - zákaz
predaja bez súhlasu ministerstva
vnútra.

V y h l á š k a .

Na základe odst. 2. §-u 2. zák. 190/1939 Sl. z. zakazujem Ži-
dom /§ 1. vl. nar. č. 63/1939 Sl. z. a §-u 9 zák. č. 113/1940
Sl. z./, aby odpredali svoje motorové vozidlá bez súhlasu mi-
nisterstva vnútra.

Prestúpenie tohto zákazu trestajú policajné trestné súdy pe-
ňažitým trestom od 10 do 5.000 Ks, prípadne zavretím od 12
hodín do 14 dní.

Žiadosti o povolenie odpredaja treba podať trojmo u okresné-
ho/ štátno-policajného/ úradu, u ktorého motorové vozidlo je
zaregistrované.

Toto nariadenie vstupuje hneď v platnosť.

Na stráž.

Minister: Š. Mach v. r.

Dokument č. 6:

4/102/1040 záb.

6. septembra 1940.

Kresťanský kultúrny kruh v Bratislave /zastúpený predsedom Imrichom Mayerom, obyvateľom v Bratislave, Blahova ulica 36/ žiada o povolenie na tri ochotnícke divadelné predstavenia v maďarskej reči v Nitre vo dňoch 20. a 21. septembra 1940.

V ý m e r .

Konanie žiadaných ochotníckych divadelných predstavení na základe §-u 6 nariadenia ministerstva vnútra zo dňa 4. augusta 1901 č. 64573/1901 nepovoľujem.

D ô v o d y .

Nitra je úplne slovenské mesto, čo dokazuje i výsledok posledného sčítania ľudu zo dňa 31. decembra 1938. Usporiadanie maďarských ochotníckych divadelných predstavení v meste úplne slovenskom by nitrianske slovenské obyvateľstvo považovalo iste za pokus maďarizácie so strany žiadateľa, poťažne za provokáciu a je odôvodnená obava, že by pri žiadaných predstaveniach došlo k demonštráciám, prípadne i k porušeniu verejného poriadku a pokoja. Preto v záujme tohto verejného poriadku a pokoja nepovalil štátny policajný úrad konanie žiadaných ochotníckych divadelných predstavení.

Proti tomuto výmeru môže žiadateľ podať odvolanie na župný úrad v Nitre do 15 dní odo dňa doručenia tohto výmeru.

Obdrží: Kresťanský kultúrny kruh v Bratislave, žiadateľ
K rukám jeho predsedu Imricha Mayera v Bratislave, Blahova 36.

Na stráž.

Policajný radca
Prednosta št. polic. úradu

Dokument č. 7:

Ministerstvo vnútra.

Číslo: 165-076/IIa-1940. Bratislava, dňa 8. X. 1940.

Ríšskonemecké divadlo „Württembergische Landesbühne“
pohostinský zájazd na území Slovenskej republiky.

Všetkým župným, okresným, štátopolicajným úradom a policajným
riaditeľstvám.

Z poverenia ríšskonemeckého ministerstva propagandy usporiada
ríšskonemecké divadlo „Württembergische Landesbühne“, pohos-
tinský zájazd na území Slovenskej republiky a navštevuje tie-
to mestá,

Bratislava,	Levoča
Trnava,	Smolník,
Trenčín,	Dobšiná,
Žilina,	Zvolen,
Ružomberok,	Kremnica,
Poprad	Handlová
Kežmarok	Nem. Pravno

a Nitra.

Z neznámych príčin neboli cestovné pasy členov divadla slo-
venským konzulátom vo Viedni včas vrátené, tak že na zákrok
nemeckého vyslanectva v Bratislave prekročili členovia tohto
divadla hranice bez cestovných pasov. Cestovné pasy budú do-
datočne zaslané.

Žiadam preto tit. úrady o príslušné opatrenia v tom smere,
aby členom spomenutého divadla neboli robené ťažkosti.

Na stráž!

Za správnosť vyhotovenia,
Prednosta výpravne I:

Z a m i n i s t r a:
Huba v. r.

Dokument č. 8:

M I N I S T E R S T V O V N Ú T R A

Čís. : 143.871/IIIc-1940.

V Bratislave dňa 9. XI. 1940

Predmet: Zobor Sport Egyesület: Športový
spolok „Zobor“ v Hrnčiarovciach
pri Nitre, neschválenie stanov.

Príloha: 6

Pánu

Ladislavovi Czakovi, predsedovi spolku Zobor
Sport Egyesület: Športový spolok „Zobor“ v
Hrnčiarovciach pri Nitre,

v H r n č i a r o v c i a c h.

Okres Nitra.

Stanovy spolku „Zobor Sport Egyesület - Športový spolok Zobor so sídlom v Hrnčiarovciach“ v známosť neberiem a činnosť tohto spolku nepripúšťam, z týchto dôvodov:

1./ Zo stanov nie je zrejmá národnostná povaha spolku. Podľa § 2 stanov má spolok rokovaciu jednáciu reč maďarskú, z čoho možno usudzovať, že ide o spolok maďarskej národnosti. Avšak podľa § 5 stanov členstvo nie je obmedzené na určitú národnosť a teda členmi môžu byť osoby bez rozdielu národnosti, teda aj osoby národnosti slovenskej.

Ak podľa § 5 nejde o spolok národnostný a členmi môžu byť aj osoby národnosti slovenskej a to bez obmedzenia čo do ich početnosti, nie je tu dôvod, aby jednacou rokovacou rečou spolku bola reč maďarská, lebo by mohla nastať taká situácia, že by spolok s väčšinou Slovákov nemal rokovacou rečou reč štátnu, čo by porušovalo verejný pokoj a poriadok ako aj verejný záujem a zriadenie tohto spolku, ako spolku športového odporovalo by ustanoveniu § 25 zákona zo dňa 4. júla 1940, č. 166 Sl. z., podľa ktorého „okrem Hlinkovej gardy a Hlinkovej mládeže“ zakázané je tvoriť iné spolky pre občanov slovenskej národnosti na ciele, uvedené v prvom a druhom diele tohto zákona, t. j. tiež na ciele športové a telovýchovné.

Ak spolok chce byť spolkom národnostným, maďarským, ako by sa dalo usudzovať z ustanovenia § 3 stanov, podľa ktorého jednacou /rokovacou/ rečou je reč maďarská, odporuje to ustanoveniu ods. 2. bodu II. prílohy k nariadeniu býv. uh. min. vnútra zo dňa 2. V. 1875, čís. 1508 B. M., podľa ktorého

národnostné spolky môžu sa zakladať len ako literárne a vzdelávateľné, pod pojem ktorých predmetný spolok subsumovať nemožno, keďže podľa § 3 stanov chce byť len spolkom športovým.

Okrem toho podľa § 93 a 95 ústavného zákona zo dňa 21. júla 1939, čís. 185 Sl. z. môžu sa organizovať iba kultúrne a politicky a to natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny. Túto skutočnosť proponenti nepreukázali ani nie je všeobecne známa.

2./ Stanovy obsahujú rozpor v § 3 a 4. Podľa § 3 „je účelom spolku pestovanie športu a to football a iné športové odvetvia“. Avšak podľa § 4 chce spolok svojho cieľa dosiahnuť tiež poriadaním zábav, divadelných prednášok a slávností.

3./ Ustanovenie § 17, posledný odsek, podľa ktorého v prípade úradného rozpustenia spolku darcovia majú právo späť požadovať vecné dary, pokiaľ by týmto právne záväzky spolku dotknuté neboli, je protiprávne a preto neprípustné, najmä v prípadoch darovania bezvýhradného.

4./ Stanovy obsahujú mnoho jazykových chýb, ako je čiastočne v jednom rovnopise červene označené.

Toto rozhodnutie je konečné.

Prílohy podania vraciam až na jeden rovnopis stanov, ktorý bol ponechaný v tunajších spisoch.

Na stráž!

Z a m i n i s t r a:
Dr. Rusnák v. r.

Dokument č. 9:

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA
A NÁRODNEJ OSVETY
V BRATISLAVE

V Bratislave dňa 7. apríla 1941.

Č. j. 130.417/40-v.

Pri odpovedi uveďte vždy presne horejšie číslo!
O každej veci píšete zvlášť!

Predmet: Nitra reformovaný cirkevný misijný
sbor-pomery.

Odpoveď k čís..... zo dňa.....

Prílohy.....

D ô v e r n é!

- - - - -

Okresnému úradu

v N i t r e.

- - - - -

Dľa štatistických dát zaslaných svojho času Ministerstvu vnútra má reformovaný cirkevný sbor misijný v Nitre asi 224 veriacich, z ktorých je 79 v meste Nitre, ostatných 145 je mimo.

Títo sú dľa informácie tunajšieho úradu približne v jednej tretine Slováci. V tamajších štatistických dátach národnostné rozvrstvenie uvedené nebolo. Bohoslužobný jazyk tohto cirkevného sboru je dňa tunajšej informácie maďarský. Duchovným tohto cirkevného sboru je Ladislav Sedivý, ktorý je národnosti maďarskej a štátny jazyk neovláda.

Žiadam, aby uvedené dáta boli prekontrolované a jestli nezodpovedajú skutkovému stavu aj v podrobnostiach opravené a doplnené.

Pri tom nech bude podaná zpráva o jeho majetkových a rodinných pomeroch, politickej a občianskej zachovalosti. Menovaný dľa tunajšej informácie nie je slovenským štátnym občanom, žiadosť ale o jeho priznanie si údajne podal.

N a s t r á ž!

Za ministra: Š. B. Šur

- - - - -

Župnému ú r a d u
v N i t r e

- - - - -

na vedomie.

N a s t r á ž!

Za ministra: nečitateľný podpis

*Vyžiadaajte si odpis zprávy
okres. nác.*

Šedivý je pôvodne Čech!
Nečitateľný podpis

Dokument č. 10:

Okresný úrad v Nitre. 16/1941

Číslo 738/1941 prez.

Nitra, reformovaný cirkevný misijný
Sbor, - p o m e r y.
K číslu: 130.417/40-V.

Ministerstvu školstva a národnej osvety,
v Bratislave.
- - - - -

Hlásim, že podľa sčítania ľudu z 15. XII. 1940 žije v Nitre 86 reformovaných /kalvínov/. Z týchto je asi 60 % slovenskej národnosti.

Bolo zistené, že z celkového počtu 86 kalvínov v Nitre 9 hovorí len po slovensky, 42 hovorí lepšie slovensky ako maďarsky, 24 hovorí lepšie maďarsky ako slovensky, 11 hovorí len maďarsky.

Duchovný tohto ref. cirk. sboru je Ladislav Šedivý, narodený [redacted] vo [redacted] pri Budapešti, Maďarsko,* spornej príslušnosti, farár ref. cirkve, ženatý národnosti

Čech

maďarskej, bytom v Nitre, [redacted] *. Menovaný má v Nitre, [redacted] *, dom a vinohrad v hodnote asi 100.000.-Ks.

Menovaný ref. farár má podanú žiadosť a priznanie slov. štátneho občianstva, ktorá však dosiaľ nebola vybavená.

Šedivý politicky nie je činný, pracuje len v ref. cirkvi vo verejnosti nevystupuje. V ohľade politickej a štátoobčianskej spoľahlivosti, proti menovanému dosiaľ neboli zistené žiadne závady.

V Nitre, dňa 3. júna 1941.

Na stráž!
Fabian v. r.
okresný náčelník.
- - - - -

K číslu: 386/II-7/ŠB/1941 prez. Š. B. Šur

Prezídium župného úradu,
v Nitre.

- - - - -

Zprávu predloženú MŠANO v odpise predostieram.

V Nitre, dňa 3. júna 1941.

Na stráž!

nečitateľný podpis
okresný náčelník

* Informácie o dátume a mieste narodenia Ladislava Šedivého boli anonymizované autormi.
ZDROJ: Štátny archív v Nitre, f. Štátny policajný úrad v Nitre, kr. 4.

ŠTÁTNY POLICAJNÝ ÚRAD V NITRE.

Číslo: 1650/1941 prez. Odpis. V NITRE dňa 22. XI. 1941.

Predmet: Soznam exponovaných Maďarov lavičiarcky
orientovaných - predloženie.

Š. B. Šur

K číslu: 36.980/3 b - 1941 ÚŠB. Prísne dôverné.

Ústredňa štátnej bezpečnosti

v Bratislave.

Budova policajného riaditeľstva.

Hlásim, že v tunajšom policajnom obvode nebývajú nateraz exponované osoby maďarskej národnosti, ktoré sú lavičiarcky orientované.

Nasledovní obyvatelia Nitry maďarskej národnosti boli do roku 1938 členmi soc. demokratickej strany, od 3 rokov sú však členmi maďarskej národnej strany. Sú maďarsko - šovinistického smýšľania, čakajú stále príchod Maďarov do Nitry a nenávidia všetko, čo je slovenské. Verejne sú nie činní. Sú to:

1./ Emil Macsay, narodený [redacted] *, príslušný do Nitry, ženatý, rímsko katolíckeho náboženstva, kolár a stolársky majster, bytom v Nitre [redacted]

2./ Andrej Lörincz, narodený [redacted], okres Nitra, príslušný do Nitry, ženatý, rímsko katolík, krajčír, bytom v Nitre [redacted]

3./ Ladislav Baláž, narodený [redacted] príslušný tamtiež, ženatý, rímsko katolíckeho náboženstva, cukrár a obchodník, bytom v Nitre [redacted]

4./ Štefan Ferenczy, narodený [redacted] tamtiež príslušný, ženatý, r. k. náboženstva, kolársky majster, bytom v Nitre, [redacted]

Na stráž!
Dr. Kompiš v. r.

Prezídium župného úradu Na stráž.
v Nitre.

Odpis zprávy predkladám.
Nitry, dňa 22. XI. 1941.

Kompiš
policajný radca
prednosta št. polic. úradu.

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, f. Štátny policajný úrad v Nitre, kr. 4.

Dokument č. 12:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Č. 1669/1941 prez.

Predmet: Židia - odovzdanie športových
a telocvičných potrieb.

V y h l á š k a -

Vyzývam všetkých Židov a správcov židovských sdružení v Nitre, aby v smysle vyhlášky predsedu Ústredného hospodárskeho úradu zo dňa 12. novembra 1941 č. prez. 5393/1941 odovzdali ihneď denne od 14 do 17 hodiny Okresnému veliteľstvu Hlinkovej Gardy v Nitre, Hlinkov dom, I. poschodie všetky u nich vo vlastníctve, alebo držbe sa nachádzajúce, v citovanej vyhláške vymenované športové a telocvičné potreby.

Sú to najmä: bežecké tretry /klincovky/, futbalové kopačky, lyže, lyžiarske topánky, lyžiarske obleky, lopty /kožené i s dušou/, korčule, tenisové rakety, tenisové lopty, ping-pongové stoly, rakety a lopty, boxerské rukavice, činky každej váhy, volejbalové siete, kolečkové korčule a pod. ako aj všetky druhy telocvičného náradia.

Proti každému, kto predne nevyhoví tomuto vyzvaniu, po prípade pokúsi sa športové a telocvičné potreby - ktoré by mal odovzdať - voľako zašantročiť, čo najprísnejšie zakročím.

Nitra, dňa 26. novembra 1941.

Na stráž.

Dr. Kompiš v. r.
policajný radca
prednosta štátneho policajného úradu

Dokument č. 13:

M i n i s t e r s t v o v n ú t r a .

Číslo: 21_2246/1- 1942. Bratislava, dňa 31. januára 1942.

Cigáni - zákaz výčapu
alkoholických nápojov.

V y h l á š k a .

Na základe ustanovenia ods. 2, §-u 2, zák. č. 190/1939 Sl. z.
z a k a z u j e m výčap, predaj ako i podávanie alkoholických
nápojov Cigánom /vyhláška min. vnútra č. 18635-Ic/1940/.

Nezachovávanie tohto zákazu trescú okresné / štátne policajné
/ úrady peňažitým trestom od 10 do 5.000.- Ks, prípadne za-
vretím od 12 hodín do 14 dní.

Táto vyhláška platí odo dňa vyhlásenia.

Na stráž!

M i n i s t e r :
Mach v. r.

Dokument č. 14:

M I N I S T E R S T V O V N Ú T R A.

Číslo: 21-4283/1-1942. V Bratislave dňa 16. apríla 1942.
Predmet: Výčap liehových nápojov
 okrem vína a piva - zákaz.

V y h l á š k a

Ministerstva vnútra zo dňa 16. apríla 1942.
Na základe § 2., ods. 2. zákona č. 190/1939 Sl. z.

z a k a z u j e m

na území Slovenskej republiky výčap a predaj liehových nápojov okrem vína a piva od 12. hod. v sobotu do pondelka 6. hod. ráno.

Tento zákaz vzťahuje sa mimo vína a piva aj na predaj liehových nápojov v zapečatených fľašách.

Výnimku tvoria kúpeľné miesta, menovite, keď ide o zahraničných hostí.

V tom, ktorom konkrétnom prípade rozhoduje príslušný okresný úrad.

Na stráž!

M i n i s t e r:
Mach v. r.

Židia – pozor! VYHLÁŠKA.

Predseda Ústredného hospodárskeho úradu vyhláškou zo dňa 26. februára 1942, podľa §-u 207, odst. 2, nar. č. 1941 Sl. z. nariadil zaistenie Všetkých textilných odpadkov vlnených, bavlnených, ľanových a konopných ako i šatstva Židov a židovských združení.

Prevedením zaistenia týchto predmetov poveril podľa § 3, odst. 2, nariadenia č. 222/1940 Sl. z. Hlinkovu gardu a Freiwillige Schutzstaffel.

Na základe tohto poverenia nariadujem:

Židia a židovské zdrużenia odovzdávajú ihneď najneskoršie však do 18. hodiny dňa 1. marca 1942 Miestnemu veliteľstvu Hlinkovej gardy v Nitre, Hlinkov dom II. poschodie, všetky textilné veci vlnené, bavlnené, ľanové a konopné (i odpadky) ako aj šatstvo (kabáty, nohavice, vesty, zimníky, jarníky sukne, blúzy, svetre, šály, vlnáky, prikrývky, látky a podobne.)

Smia si ponechať pre jednu osobu:

- a) jeden zimný kabát,
- b) jeden letný kabát (len ak nemá nepremokavý plášť),
- c) dva obleky letné,
- d) jeden oblek zimný,
- e) hodvábne dámske šatstvo,
- f) spodné prádlo,
- g) klobúky a
- h) veci zhotovené z hodvábu.

Táto vyhláška sa vzťahuje na všetkých Židov bez rozdielu na to, či má pracovné povolenie, alebo nie. Slovom každý, kto v smysle „kodexu“ (Sl. z. 198/41) je považovaný za Žida.

V Nitre dňa 1. marca 1942.

Ferd. Biščo, v. r.
Miestny veliteľ HG

Dokument č. 16:

R. K. FARSKÝ ÚRAD NITRA

č. 1445/42.

S o z n a m
Katolíckych veriacich, ktorým hrozí nebezpečenstvo
deportovania.

S t r á n s k a V a l e r i a O h r s t e i n o v á a dve deti. Jeden chlapec a jedno dievča. Obe dietky od svojho pokrstenia vzorného chovania. Dievatko v každom nečase aj v tých najväčších fujaviciach každé ráno o 6. hodine je v kostole a na sv. prijímaní. Zo všetkých príznakov dá sa usúdiť, že katolicizmus týchto je ozaj úprimný. Často sa prejavuje vo zbožnosti a horlivosti prvých kresťanov. Minulú sobotu boli už odvedené do židovskej školy na deportovanie, ale pán okresný náčelník na zakročenie farára ich prepustil.

Dr. S o m o g y i a jeho manželka. Prišli z Bratislavy. Sú starí a nemocní oba.

J u š t o v á Alica.

N e u m a n n o v á Alica.

S i n g e r o v á O b l á t J a n k a.

V a g y o n o v á G i z e l a, stará 67 ročná chorľavá osoba.

W e i s o v á R e g i n a, pokrstená roku 1939 niekoľkými dňami po účinnosti zákona.

Michal Boleček,
farár

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Pokúste sa vysvetliť okolnosti vzniku prvých dvoch dokumentov. Prečo vznikli? Aký zámer sledovali tvorcovia prvého dokumentu? Prečo chceli zisťovať národnostné a konfesijné zloženie úradníkov?
2. Čo bola koncesia? Prečo štátne úrady zakazovali Židom vykonávať hostinské a výčapnícke koncesie? Aká bola dobová propaganda v oblasti boja proti alkoholizmu a aká bola realita? Poznáte nejaké diela slovenskej literatúry, ktoré boli ovplyvnené stereotypným vnímaním židovskej minority?
3. Prečítajte si dokumenty č. 3, 4, 5, 12 a 15. Aké oblasti života židovských spoluobčanov ovplyvnili štátne nariadenia? Čoho všetkého sa museli vzdať a čím bol zo strany štátu odôvodnený tento postup voči minorite? Zistite, čo boli *Freiwillige Schutzstaffel* a akú činnosť na Slovensku vykonávali?
4. Prečítajte si dokumenty č. 6 a 7. Zdôvodnite odlišnosť postupu štátnych úradov voči žiadosti maďarskej a nemeckej menšiny. Čím bol spôsob komunikácie so žiadateľmi ovplyvnený?
5. Aké možnosti odvolania mali tvorcovia stanov spolku *Zobor Sport Egyesület*, ktorý sa spomína v dokumente č. 8? Kto v súčasnosti schvaľuje stanovvy spolkov? Aké sú dnes možnosti odvolania sa proti rozhodnutiu úradu? Prečo neboli povolené stanovvy tomuto spolku? Čo znamená, že: „*môžu sa organizovať iba kultúrne a politicky a to natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny...*“? Ako sa takýto prístup označoval?
6. Prečítajte si dokumenty č. 9 a 10. Pokúste sa vysvetliť, prečo sa štátne orgány zaujímali o kalvínsku cirkev? Prečo si zisťovali podrobné informácie o jej farárovi pôsobiacom v Nitre?
7. V dokumente č. 11 sa spomína Ústredňa štátnej bezpečnosti. Zistite, čo bolo úlohou tejto inštitúcie. Pokúste sa vysvetliť, prečo sa štát zaujímal o „*exponovaných Maďarov ľavičarsky orientovaných*“?
8. Čím bol zdôvodnený zákaz predaja, výčapu a podávania alkoholických nápojov obyvateľom rómskej národnosti v dokumente č. 13? Pokúste sa zistiť, aký bol postoj predstaviteľov slovenského štátu k rómskej komunite.
9. Prečítajte si dokument č. 14. Vysvetlite, prečo štát zakazoval výčap a predaj alkoholických nápojov? Spomeňte si pritom, aká bola dobová propaganda ohľadom Židov – krčmárov. Podľa dátumu zistite, v akej fáze arizácie židovského majetku bola vyhláška prijatá?
10. Koho sa farár Michal Boleček zastával v dokumente č. 16? Spomeňte si, aký postoj zaujali predstavitelia katolíckej cirkvi na Slovensku ohľadom deportácií židovských spoluobčanov?

Pracovný list ku kapitole:
Arizácia židovského majetku v Nitre

Dokument č. 1:

Okresný úrad v Nitre.

Číslo : 662/1942 prez.

Nitra, dňa 29. apríla 1942.

Predmet : Ustanovenie dočasného
dozoru.

V ý m e r :

Na základe vládneho nariadenia č. 39/1939 Sl. zák. na hospodárstvo Artura F i s c h e r a, z Hornej Kráľovej ustanovujem dočasný dozor a za dočasného dozorcú až do odvolania menujem p. Jána Š e v č o v i č a, poľnohospodárskeho asistenta župného úradu v Nitre.

Dočasný dozorca je povinný o pomeroch na statku podávať mesačnú zprávu štátnej obvodnej úradovni pre pozemkovú reformu v Bratislave a odpis tej zprávy predložiť poľnohospodárskemu oddeleniu župného úradu v Nitre.

Na statku má si všímať najmä toho, či sa zadržáva správny osevný postup, či sú role riadne hnojené, či sa chová dostatočný počet dobytká, či sú zamestnávateľom dodržiavané predpisy zákonov ohľadne pôžitkov a bytov zamestnancov, či sa hospodárske budovy udržujú v riadnom stave a vôbec má skúmať, či sa na statku riadne hospodári a keď zistené závady vlastník poťažne nájomník na zakročenie dočasného dozorcú neodstráni, má to dočasný dozorca hlásiť vyššie uvedeným úradom.

Vlastník, poťažne nájomník statku je povinný dať dočasnému dozorcú všetky informácie potrebné k výkonu jeho funkcie. Dočasný dozorca je povinný o okolnostiach zistených v jeho funkcii zachovať úradné tajomstvo. Dočasný dozorca vykonáva svoju funkciu len za hotové výlohy, ktoré mesačne účtuje, účet na preskúmanie priamo predkladá štátnej obvodovej úradovni pre pozemkovú reformu v Bratislave. Takto schválený účet uhradí majiteľ poťažne nájomníci statku.

Proti tomuto výmeru možno sa behom 15 dní počítaných odo dňa doručenia cestou okresného úradu v Nitre odvolať, ale odvolanie v smysle § 7. cit. vlád. nar. nemá odkladného účinku.

O tom upovedomujem :

- 1) Artura Fischera, hospodára v Hornej Kráľovej
- 2) Jána Ševčoviča, poľnohospodárskeho asistenta žup. Úradu v Nitre

- 3) Štátnu obvodovú úradovňu pre pozemkovú reformu v Bratislave
- 4) Poľnohospodárske oddelenie župného úradu v Nitre s tým, aby podalo návrh na odvolanie tých doč. dozorcov o ktorých zistí, že svoju funkciu riadne nevykonávajú.
- 5) Notárskemu úradu v Močenku.

Na stráž !

Okresný náčelník

Dokument č. 2:

Okresný úrad v Nitre.

Obvodný notariát v Močenku, okres Nitra

Číslo 157/1942 prez. Močenok, dňa 15. septembra 1942.

Predmet: Fischer Artúr Hornia Kráľová,
Útek do cudziny; zaistenie hnuteľností

.....

K číslu: - - z 10. IX. 1942

Prílohy: -

P á n u

O k r e s n é m u n á č e l n í k o v i

v N i t r e .

- - - - -

Na vaše nariadenie zo dňa 10. IX. 1942 hlásim, že Žid Artúr Fischer, nájomca statku v Hornej Kráľovej, sa skutočne z obce vzdialil s celou rodinou, avšak smer jeho úteku nie je tunajším úradom známy. Útek do Maďarska je púhym dohadom.

Byt a celý majetok zanechal v Hornej Kráľovej a aké veci si vzal so sebou, určiť nemožno. V byte za prítomnosti vládneho komisára, žandárstva a dočasného správcu, ako aj veliteľa HG previedol som dnes domovú prehliadku a súpis zanechaných nehnuteľností. Súpis nemohol som dokončiť, pretože v skladišti je nastahovaný štátny správca židovských majetkov, poťažne jeho stály zamestnanec. Správca nebol prítomný a musí byť predvolaný na niektorý iný deň, cieľom otvorenia bytu a prenesenia hnuteľností do zaistených izieb. Stane sa tak ešte tohto týždňa.

V zaistených hnuteľnostiach nenašla sa žiadna drahocnosť, ale len obyčajné veci dennej potreby.

Na stráž!

Ved. notár v. r.

Dokument č. 3:

Prevod poštátneho domového majetku.

Číslo: 14/671/1943.

K 336

V Nitre dňa 5. apríla 1943.

Predmet: Izidor Goldberger a manž. Rod. Fanny Starková,
Židovské podnikové nehnuteľnosti v Nitre,
Kocelovo nám. č. 1 prevod na Jozefa Kumeckého
V Nitre - zrušenie dočasnej správy.

V ý m e r .

Na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave zo dňa 1. apríla 1943 II-D-4686/1-1943, ktorým nariaďuje sa prevod židovských nehnuteľností, slúžiacich na prevádzku podniku a zapísaných v pozemoknížnej vložke čís. 267 kat. územia Nitra pod A.I. rad. č. 1,2,3 parc. č. 1540, 1541, 1544 patriace právom vlastníckym Izidorovi Goldbergerovi a manželke rod. Fanny Starkovej v rovnakom pomere, na prenájomatela Jozefa Kumeckého - zrušujem dočasnú správu, ktorá bola uvalená na nehnuteľný domový majetok Izidora Goldbergera a manž. v Nitre, [REDACTED] * rozhodnutím Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave čís. 11680/III.3-1940 a dočasného správcu Jozefa Kumeckého v Nitre zprostňujem funkcie dočasného správcu s okamžitou platnosťou a prikazujem mu, aby na správcovstvo sa vzťahujúce písomnosti a tiež vyúčtovanie ku dňu 1. apríla 1943 vyhotovil a predložil tie do 8 dní na môj úrad na preskúmanie.

D ô v o d y:

Ústredný hospodársky úrad v Bratislave nariadil podnikové nehnuteľnosti prepísať, previesť na prejímateľa Jozefa Kumeckého a zrušiť uvalenú dočasnú správu domového majetku.

O tom upovedomujem:

1. Jozefa Kumeckého, prejímateľa a súčasne aj doč. správcu v Nitre.
2. Obecny úrad v Nitre.
3. Daňovú správu v Nitre.
4. Daňový úrad v Nitre.
5. Izidora Goldbergera a manž. v Nitre.
6. Ústredný hospodársky úrad v Bratislave.

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Archív Múzea a pamätníka Yad Vashem, Izrael.

Dokument č. 4:

ÚSTREDNÝ HOSPODÁRSKY ÚRAD

Číslo: 8428-III-1940

v Bratislave dňa 4. IV. 1941.

Predmet: Židovský podnik

G l ü c k Izidor, pekárstvo,

Ujlak pri Nitre.

Likvidácia.

Rozhodnutie.

- I. Na základe § 5 pism. a) nar. č. 303/1940 Sl. z. o židovských podnikoch nariaďujem likvidáciu židovského podniku:
G l ü c k Izidor, pekárstvo,
U j l a k pri Nitre.
- II. Podmienky a spôsob likvidácie určujem odchyľne od predpisov platných o pokračovaní pri likvidácii, nasledovne:
 1. Majiteľ (držiteľ) podniku je povinný úplnú likvidáciu celého podniku (hlavný závod, vedľajšie závody, sklady, predajne dielne, výrobné atď.) vykonať v neprekročiteľnej lehote do.....15.....dní od vyhlásenia obsahu tohto rozhodnutia v Úradných novinách. Uplynutím tejto lehoty zaniká živnostenské oprávnenie menovaného Žida (židovského sdruženia). Okresný úrad - Mestský notársky úrad nech vedie likvidačnú lehotu v patrnosti a po jej uplynutí nech odoberie držiteľovi živnostenský list (koncesnú listinu) a nech zánik živnostenského oprávnenia zaznačí v živnostenskom registri, o čom nech upovedomí príslušné úrady a organizácie. a Ú. H. Ú. v Bratislave.
 2. Po vyhlásení tohto rozhodnutia nesmú sa robiť ani prijímať nové objednávky na tovar alebo práca v tomto podniku.
 3. Nariadená likvidácia neoprávňuje držiteľa podniku k verejnému oznamovaniu výpredaja, ale ani k výkonu likvidácie na spôsob výpredaja.
 4. Držiteľ podniku je povinný zariadiť všetko tak, aby uplynutím likvidačnej lehoty zanikli pri tomto podniku všetky také znaky, z ktorých by sa mohlo predpokladať, že predmetný podnik (závod) je ešte v prevádzke.
 5. Držiteľ podniku je povinný hneď upovedomiť o tomto nariadení likvidácie všetkých zamestnancov.
 6. Držiteľ podniku nech ihneď oznámi zákazníkovi s väčšími objednávkami, že tie sa už nemôžu pre nariadenú likvidáciu realizovať.
 7. Povinnosti držiteľa podniku voči veriteľom zostanú nedotknuté aj po prevedení nariadenej likvidácie.

8. S podnikovými nehnuteľnosťami a s vecnými právami smie držiteľ podniku nakladať len pri zachovaní predpisov nar. č. 304/40 Sl. z. a ďalších.

Tento výmer je konečný, opravný prostriedok proti nemu nie je prípustný a tvorí vykonateľný exekučný titul.

...

predseda Morávek v. r.

Dokument č. 5:

Jeho Excelencia

Slovutný pán Alexander M a c h

Minister vnútra

B r a t i s l a v a .

Vec: Terezia Szabová, obchodníčka
v Nitre žiada o vyšetrenie
arizačnej záležitosti.-

Terezia Szabová má v Nitre menší obchod s krátkym a plete-
ným tovarom. Podala si na župný úrad v Nitre žiadosť o 100 %
zarizovanie židovského obchodu Maxa Gratzingera, nitrianskeho
obchodníka toho istého odboru.- okresný úrad ju na odporúča-
nie HSLS menoval do spomínaného obchodu za dôverníčku /dekré-
tom č. 1349/1940 prez./ Župný úrad však menoval za dočasnú
správkyňu tamže Hildu Kiššovú.

Kiššová je Češka, jej muž je obchodvedúcim u fy Křenek
v Nitre. Pretože len teraz prišla z Protektorátu, nemôže do-
stať ani živnostenské oprávnenie. Vzдор tomu, že jej žiadosť
bola podaná neskôršie a že koná v dorozumení so židom bola
jej žiadosť priaznive a skôr vybavená než žiadosť Terezie
Szabovej.-

Prosím, aby Ústredný hospodársky úrad vyšetril, prečo bola
Hilde Kiššovej daná prednosť pred mojou matkou, ktorá má muža
invalida a tri nezaopatrené deti.-
Vopred ďakujúc za objektívne posúdenie tejto záležitosti zo-
stávam

s pozdravom: N a s t r á ž !

A. František Szabo v. r.
posl. práv, Bratislava,
Svorádov.

Bratislava dňa 8. nov. 1940

Dokument č. 6:

PREZÍDIUM ŽUPNÉHO ÚRADU V NITRE

1.977 O.
Szabo A. František, Bratislava,
Ponos proti Hilde Kiššovej.-
K číslu: 4913-S/1940

16. decembra 1940.

Pánu

ministrovi vnútra

v B r a t i s l a v e .

Dovoľujem si úctive predložiť sťažnosť A. Františka Szabova proti Hilde Kiššovej a moju zpravu.-

Terezia Szabová podala arizačnú žiadosť dňa 23. augusta 1940 pod číslom 14.301/II-1940 u župného úradu v Nitre.- Hilda Kiššová podala svoju žiadosť dňa 19. septembra 1940 pod číslom 16.345/II-1940.-

Dobrovzdanie a doporučenie obvodného sekretariát HSLS v Nitre pre Szabovú bolo prajné, ale pre Kiššovú ešte s doľžkou, že má prednosť pred všetkými inými uchádzačmi.- Na základe tejto relácie moj predchodca sám vybavil a podpísal výnos, ktorým Kiššová bola menovaná po Szabovej dočasným správcom obchodu žida Gratzingera.-

Szabová má ináč riadnu vlastnú obchodnú živnosť v Nitre na Hlinkovej ul. č. 23.

Konečne rozhodnutie patrí Ústrednému hospodárskemu úradu.- Spisy sa nachádzajú u Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave.- Spis Szabovej bol tam predložený dňa 18. októbra 1940 pod čís. 14.301/II-1940 a Kiššovej pod číslom 16.345/II-1940 dňa 18. októbra 1940.-

Dovoľujem si ešte úctive poznamenať, že manžel Kiššovej je bratom majora duch. sl. (duchovnej služby - doplnili autori) Kišša, prideleného ministerstvu národnej obrany.-

N a s t r á ž!

Ž u p a n:

p. prednosta II. odd.

Zistite mi bezpečne, pre akú príčinu bola daná prednosť Kiššovej pred Szabovou?

Referovať!

16. XII. 1940 župan

Referát!

Dľa mojej evidencie Terezia Szabová podala arizačnú žiadosť dňa 23. aug. 1940 pod číslom 14301/II-1940 u župného úradu, Hilda Kissová dala 19. sept. 1940 pod číslom 16345/II-1940. Ak sa dobre pamätám, u oboch bola priložené dobrovzdanie obvodného sekretariátu HSL'S v Nitre, pri Szabovej odporúčanie, pri Kiššovej odporúčanie s prednosťou pred všetkými inými uchádzačmi. Preto sa na to pamätám, lebo to bol zvláštny prípad, ktorý som i tajomníkovi Paučovi, alebo Slovákovi spomenul a daktorij z nich hovoril, že nemajú žiadneho prehl'adu, komu už doporučenie vydali. Pod číslom 16375/II-1940 (dátum zaznačený nemám) bola dočasnou správkynou ustanovené samým pánom županom Dr. Dudášom (tieto veci na môj referát vybavoval i podpisoval sám dľa pripojeného vzorca pán župan Dr. Dudáš). Spisy sa nachádzajú u Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave a síce obe išly dňa 18. októbra 1940, Szabovej pod číslom 14.301/II.1940, Kiššovej pod č. 16.345/II-1940.

16/XII.1940.

prednosta II. oddelenia

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Na základe prečítaných dokumentov sa pokúste zrekonštruovať život Artura Fischera z Veľkej Kráľovej počas druhej svetovej vojny. Ako sa k nemu správal štát a čím to zdôvodňoval? Ako by ste zhodnotili prístup štátu k osobe Artura Fischera z etického a občiansko-právneho hľadiska?
2. Definujte pomer medzi Jozefom Kumeckým a Izidorom Goldbergerom na podklade dokumentu č. 3, a to pred a po vydaní výmeru. Ako sa ich pomer zmenil? K akému právnemu aktu došlo na základe výmeru? Aké boli možnosti obrany Izidora Goldbergera pred rozhodnutím štátnej inštitúcie?
3. K akému skutku došlo na základe výmeru vydanom Ústredným hospodárskym úradom v Bratislave v prípade Izidora Glücka? Aké možnosti obrany pred rozhodnutím štátneho úradu mal v tomto prípade Izidor Glücek v porovnaní s Arturom Fischerom v dokumente č. 1?
4. Kto bol pod výmer vydaný Izidorovi Glückovi podpísaný? Zistite viac o tejto osobe.
5. O čo žiadal František Szabo v liste adresovanom ministrovi vnútra Alexandrovi Machovi? Čo znamená arizovať? Na čo sa Szabo odvolával pri snahe o zvrátenie rozhodnutia štátnej inštitúcie? Čo bolo reálnym dôvodom zamietnutia žiadosti Terézie Szabovej? Kto musel podporiť žiadosť o arizáciu zo strany oboch uchádzačiek? Dôkazom akej činnosti sú odpovede kompetentných úradníkov na list Františka Szaba?

Pracovný list ku kapitole: **Bombardovanie Nitry a okolia**

Dokument č. 1:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 95/1940.prez.

Nitra, dňa 14. februára 1940.

Predmet: Ochrana proti leteckým útokom.

CPO.-zprávy o prevádzaní príprav.

K číslu: 3567/II a 1940.

Prísne dôverné.

Ministerstvo vnútra

v Bratislave.

K citovanému tamojšiemu výnosu hlásim, že najdôležitejšie verejné pohotovostné složky CPO v Nitre sú riadne organizované a vyškolené a čiastočne tiež vystrojené.

Menovite:

Bolo pamätané na to, aby miestna poplachová služba bola zapojená na štátnu hlásnu službu, ktorá pokiaľ ide o Nitru končí poplachovou ústredňou v Trenčíne.

Poplachové zprávy poplachovej ústredne v Trenčíne prebieraly by sa poplachovým strediskom v Nitre, ktoré by mohlo byť v páde potreby hneď aktivované.

Poplachová služba v samej Nitre je vyriešená tak, že okrem telefonického vyrozumenia dôležitejších úradov, podnikov atď.-mesto má päť elektrických poplachových sirén, ktoré sú v celom meste rozdelené tak, aby obyvateľstvo mohlo byť o hroziacom nebezpečí pokiaľ možno v najkratšej dobe upovedomené. Sirény sú umiestnené:

- 1./ na Tisovom námestí,
- 2./ na hasičskej stanici,
- 3./ na Hrade,
- 4./ na Piaristickej ulici,
- 5./ na misijnom dome.

/Okrem toho má samostatné poplachové sirény cukrovar a mlyn./

Sirénu na Tisovom námestí môžu uviesť v činnosť samo veliteľstvo CPO, sirénu na hasičskej stanici tam sa nachodiaca stála hasičská pohotovosť.

Pokiaľ ide o ostatné tri sirény /Hrad, Piaristická ulica a Misijný dom/ tieto by toho času museli byť v činnosť uvádzané osobitnými poplachovými hliadkami, čo je jednako menej spoľahlivý spôsob a jednako by tieto poplachové hliadky vyžadovali vypočítajúc i zálohu pri 24 hod. striedaní po 2 zmenách 15 osôb, čo sa nezdá byť účelným, keďže poplachová služba v Nitre má miesto dľa smerníc potrebných 64 členov i tak len 44.

Pokiaľ ide o požiarnu službu jádrom tejto je mestský hasičský sbor z povolania a dobrovoľné hasičstvo, doplnené

požiarnými složkami CPO, ktoré sú vyškolené. Požiarna služba má k dispozícii 1. Motorovú striekačku, 1 striekačku na koňský pohon a 1 kropiaci vůz, ktorý môže byť použitý ako striekačka. Výstroja výzbroja pre vlastné požiarné složky CPO prezatým nemá. Požiarna služba má miesto dľa smerníc potrebných asi 200 osôb len 56.

Služba asanačná je vycvičená, má 2 detektory, ale mužstvo samé nemá potrebného výzbroja, /gumové obleky atď./

Ani potrebného chlorového vápna. Taktiž táto služba má miesto dľa smerníc predpísaných asi 90, ale 38 členov.

Služba samaritská. Členovia tejto složky boli vyškolení v kurzoch Červeného kríža, ktoré boli usporiadané spoločne s CPO. Zdravotnú brašnu potrebnú pri poskytovaní prvej pomoci má každý obvod len jednu. Samaritské hliadky vôbec takejto nemajú. Stanica prvej pomoci v počte 7 sú síce určené, ale až na 2 yperitové stanice nie sú nijako zariadené. Niet obvazov a iného lekárskeho materiálu, chýbajú nosítka, ba niet ani slamníkov. Samaritská služba má miesto smernicami predpísaných asi 350 členov len 208.

Plán protiletectkej ochrany mesta je vypracovaný podľa novších nariadení, nastalých štátnoprávných zmien a je neustále doplňovaný.

Plán je uschovaný vo zvláštnej skrini opatrenej wertheimovým uzáverom umiestnenej v kancelárii veliteľa CPO. Tam sú tiež ostatné dôverné spisy a pomôcky. Evidencia členov jednotlivých složiek je vedení na podklade kartothekovom.

Celkove zistené nedostatky pri organizácii a vystrojení. Nedostatky generálne:

1./ Nemožnosť prevádzania účelného zatemňovania mesta, čoho príčinou je nie dost' praktické zariadenie vonkajšie/pouličné/elektrické osvetlenie mesta, ktoré nie je možné rázom, ba ani seriove vypnúť bez toho, aby nebolo vypnuté i vnútorné osvetlenie. /Keď má tedy vnútorné osvetlenie zostať—čo je v prípade faktického zatemňovania samozrejmosťou.—vonkajšie elektrocké lampy by museli byť jedna po druhej vypínané resp. rezsviecované./

2./ Složky CPO. nie sú vôbec vyzbrojené plynovými maskami. / Mesto má len asi 500 masiek určených pre najchudobnejšie obyvateľstvo a 25 masiek, ktoré boli upotrebované pri cvičení v plynových komorách—takže ich filtry dnes už sotva zaručujú dostatočnú bezpečnosť./

3./ Ani v jednej složke CPO. niet smernicami predpísaný počet členstva.

4./ Miestný poradný výbor CPO t. č. nejestvuje.

Ad 1/ Bolo by sa treba postarať, aby elektrická sieť bola aspoň postupne vybudovaná tak, by vonkajšie osvetlenie mohlo byť aspoň v seriách vypínané, alebo zapínané.

Ad 2/ Malo by byť aspoň postupne postarané o to, aby jednotlivé složky CPO boli vystrojené plynovými maskami.

Ad. 3/ Personálny stav jednotlivých výkonných složiek CPO mal by byť dľa možnosti doplnený aspoň tými nearijcami, ktorí boli v jednotlivých službách už vycvičení, ale boli okresným úradom ako nearijci týchto služieb sprostí. Vychádzam z toho stanoviska, že lepšie je ku príkladu keď žid ako samaritan ošetrí kresťana, akokeby kresťan mal sa starať ešte i o ošetrovanie ku príkladu yperitom postihnutého žida, keďže tento by bol bez tohto ošetrenia pre svoje okolie /tedy i pre arijcov/ nebezpečným, alebo lepšie je, keď žid hasí horiaci arijský dom, než by mali arijci-cieľom zamedzenia ďalšieho požiaru-hasiť dom žida.

Tu by sa mala zásadne rozhodnúť i otázka členstva v H.G. a v CPO, aby jednotlivci neboli vedení v oboch složkách takže pri skutočnom nebezpečí každá táto složka v najlepšom prípade mohla by použiť len s 50%-ov svojho na papieri vedeného mužstva.

Ad 4/ Bolo by žiadané, aby okresný úrad schválil mestom mu už dávnejšie predložený návrh na menovanie členov výboru CPO. Nedostatky špeciálne:

Poplachová služba by mala byť zdokonalená tak, aby i poplachové sirény na Hrade, Piaristickej ulici a v Misijnom dome mohli byť uvedené v činnosť bez osobitných poplachových hliadok.

Požiarňa služba, pokiaľ ju obstarávajú vlastné složky CPO by mala byť dľa patričných smerníc tiež vystrojená.

Asanačná služba by mala byť tiež vystrojená ďalšími detektormi a najmä gumovými oblekmi a obuvou.

Hliadky samaritskej služby by mali byť vybavené zdravotnými brašňami a stanice prvej pomoci aspoň najnútnejším lekárskeým materiálom, nosítkami a slamníkmi, ďalej by bolo treba zadovažiť tak potrebné chlorové vápno.

Otázka krytov nebola dosiaľ vyriešená.

Na tieto nedostatky bol pán starosta mesta Nitry upozornený s požiadanim, aby dľa možnosti sjednal nápravu.

P. Macháček v. r.
policajný radca a správca
štátneho polic. úradu

Dokument č. 2:

.... v tejto sezóne [1944/1945 – poznámka autori] už aj predstavenia boli často prerušené, nedohraté, sirény nás nejeden večer nahnali do krytov, ale už to začalo aj cez deň a niekoľkokrát za deň. Bolo to tak často, že i keď sme videli nad nami množstvo hučajúcich lietadiel a poriadková služba nás naháňala do krytu, spokojne sme vyčkávali pred divadlom, kým odtrúbia poplach, aby sme pokračovali v skúškach ...

Dňa 27. marca 1945 ráno o 9 hod. 15 minút začali na Nitru padať bomby. Prvé zasiahli naše divadielko, dostali sme priamy zásah do divadla, presnejšie do hľadiskovej časti. V tom čase všetci boli v divadle, lebo skúšky sa začínali o 9 hod. Tlak, ktorý spôsobila bomba, strhol železnú oponu a tým sme boli ochránení od črepín a trosiek, ktoré nás mohli zasiahnuť. Nikto v prvých minútach nevedel, čo sa vlastne robí, keď nasledovali ďalšie výbuchy, vybehli sme z divadla von a tu sme videli obrovskú paniku, krik, nárek a hlasy „do krytu“. Prvý nálet trval asi pol hodiny, ľudia prichádzali do krytov šokovaní, ale aj ranení. Tento poplach v Nitre trval síce len do pol jedenástej, akoby chceli nám dať obedňajšiu pauzu, ale okolo jednej znova prileteli lietadlá a ďalej bombardovali Nitru, ale už potom stále v určitých intervaloch, k tomu sa ešte pridala strelba, kanonáda a takto išlo až do piatku do noci. Skoro ráno /bolo to na Bielu sobotu/ tí väčší odvážlivci, čo vyšli z úkrytov skôr, mohli vidieť prechádzať sovietske vojská cez Nitru. To znamenalo, že aj Nitra je oslobodená....

[zo spomienok herca Slovenského ľudového divadla v Nitre Františka Grissa]

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Aké závažné nedostatky malo mesto Nitra v civilnej protiletectkej ochrane v roku 1940? Kedy začal vojnový konflikt a kedy boli zistené nedostatky? Ktorý alebo ktoré z nedostatkov považujete za najzávažnejší / najzávažnejšie a prečo?
2. Kto bol z možnosti participovať na ochrane mesta vylúčený a z akého dôvodu?
3. Ako zdôvodňoval pisateľ zápisnice o zistených nedostatkoch možnosti opätovného zapojenia židovských spoluobčanov do CPO?
4. Vedeli by ste ako v súčasnosti postupovať v prípade vojnového útoku? Kde by ste hľadali informácie o možnostiach ochrany?
5. Ako sa správali ľudia v čase hroziaceho nebezpečenstva podľa spomienok herca Františka Grissa? Považujete ich prístup za správny?
6. Zopakujte si, aké následky malo bombardovanie Nitry na jej obyvateľov a infraštruktúru.

Pracovný list ku kapitole: **Premenovanie nitrianskych ulíc**

Dokument č. 1:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 883/1941 prez.

Predmet: Obmedzenia voľného pohybu židov
a zákaz shromažďovania sa.

V y h l á š k a .

Podľa §-u 3 ods. 3 z. č. 190/1939 Sl. zák. a na základe schválenia ministra vnútra z dôvodu verejnej bezpečnosti, pokoja a poriadku, všetkým židom, alebo im na roveň postaveným osobám vo smysle §-u 1 vl. nar. 63/1939 Sl. zák.

z a k a z u j e s a

zdržovanie sa na uliciach, vo verejných miestnostiach a priestranstvách, ďalej z tých istých dôvodov podľa §-u 37 zák. č. 131/1936 Sb. zák. a nar. aj akékoľvek shromažďovanie alebo schádzanie sa v súkromných bytoch,

a/ v zimnom období, počítajúc od 1. októbra do 31. marca od 20 hodiny - 5 hodiny,

b/ v letnom období, počítajúc od 1. apríla do 1. októbra od 21 hodiny - 4 hodiny.

Výnimky sú prípustné len priamym účastníkom a to v prípadoch dochôdzky k vlakom, k lekárovi alebo do lekárni alebo v iných dôležitých prípadoch nemoci, nutnej práce alebo nešťastia v primeranej dobe.

Prestúpenie tohto zákazu trestá sa peňažitým trestom od 10 do 5.000 Ks, prípadne trestom na slobode od 12 hodín do 14 dní.

Táto vyhláška nadobúda platnosti a účinnosti dňom vyhlásenia.

V N i t r e , dňa 28. februára 1941.

Na stráž.

Dr. Kompiš v. r.

Dokument č. 2:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 390/1942 prez.

Predmet: Židia - zákaz pricestovať
do niektorých miest.

V y h l á š k a .

Na základe odst. 2. §-u 2 zákona číslo 190/1939 Sl. z. so
schválením prezídia ministerstva vnútra zakazujem Židom vkro-
čiť do mesta Nitry.

Zákaz tento sa nevzťahuje na Židov:

- 1./ prihlásených v Nitre k pobytu do 10. marca 1942, keď majú
o tom písomné potvrdenie a tu bývajú,
- 2./ ktorým je cestovanie písomne povolené,
- 3./ Ktorí cestujú z príkazu úradu.

V Nitre, dňa 30. III. 1942.

Na stráž.

Dr. Ján Kompiš v. r.
policajný radca
prednosta štátneho policajného úradu.

Dokument č. 3:

Ministerstvo vnútra.

Číslo: 73.010-II/4-1941. Bratislava, dňa 18. júla 1941.

V y h l á š k a .

Na základe §-u 2. ods. 3. zákona č. 190/1939 Sl. z. vo verejnom záujme zakazujem Židom a im na roveň postaveným osobám:

- 1./ Prístup na verejné kúpaliská a do verejných parkov,
- 2./ chodiť a nakupovať na trhoch do 10 hod. predpoludním alebo pred touto hodinou v obvode miest nakupovať od trhovcov idúcich na trhy,
- 3./ chodiť po uliciach a verejných miestach vôbec po 21 hod. výjmcu naprosto naliehavých prípadov, ako napríklad oznámenia v záujme verejnej bezpečnosti, cesta pre záchrannú stanicu a podobne,
- 4./ navštevovať árijské domácnosti a árijcom židovské rodiny, ako aj spoločenský styk Židov s Árijcami a Árijcov so Židmi. Pod spoločenským stykom sa rozumie nielen styk v domácnostiach, ale aj na uliciach, vo verejných miestnostiach atď.

Zákazy tieto sa vzťahujú na celé územie Slovenska aj republiky. Prestúpenie vyššie uvedených zákazov trestať budú vrchnostenské orgány podľa §-u 3. cit. Zákona peňažitou pokutou od 10 do 5.000.- Ks alebo uzamknutím od 12 hodín do 14 dní.

Kto by napomáhal alebo podporoval Židov a týmto na roveň postavené osoby pri prekročení vyššie uvedených zákazov, bude potrestaný ako spoluvinník.

Pokiaľ pre nákup jednotlivých predmetov dennej potreby sú úradom stanovené prístupné prídely, treba zvlášť dbať, aby tieto najmä aj Židia predne dodržiavali a žiadnym spôsobom neobchádzali. Každé nedodržiavanie alebo obchádzanie príslušných predpisov treba prísne trestať podľa príslušných právnych predpisov /najmä zákona číslo 131/1936 Sb. z. a n./

Na stráž.

Minister:
Mach v. r.

Dokument č. 4:

V y h l á š k a

Ministerstva vnútra zo dňa 11. marca 1942 číslo 14 - D4 - 511/1-1942 o označovaní bytov židovských domácností. Ministerstvo vnútra podľa §-u 3 ods. 2 zákona č. 190/1939 Sl. z. nariaďuje:

§ 1.

/1/ Byty, ktoré obývajú židovské domácnosti, majú byť označené ľahko zbadateľným židovským označením - židovskou hviezdou, umiestnenou s vonkajšej strany na vchodových dverách do bytu.

/2/ Ako označenia uvedené v ods. 1. možno používať len hviezdy, určené vyhláškou Ministerstva vnútra číslo 103/1942 Úr. nov., ktoré si majú Židia obstarat' od Ústredne Židov.

/3/ Za židovskú sa považuje domácnosť, ktorej väčšina členov sú Židia.

/4/ Nezachovanie príkazu uvedeného v ods. 1. trescú okresné / štátne policajné/ úrady podľa § 2, ods. 2 zákona č. 190/1939 Sl. z.

§ 2.

Táto vyhláška nadobúda účinnosť dňom 15. marca 1942.

Na stráž.

Za ministra:
Dr. Koso v. r.

Dokument č. 5:

M i n i s t e r s t v o v n ú t r a .

Číslo: 85.710/II. 4-1941.

V Bratislave dňa 8. IX. 1941.

Predmet: Vyhláška Ministerstva vnútra
o zákaze navštevovať Židom
verejné miestnosti.

V y h l á š k a .

Ministerstva vnútra zo dňa 1. septembra 1941, ktorou sa zakazuje Židom navštevovať verejné miestnosti.

Podľa § 3. ods. 2. zákona číslo 190/1939 Sl. z. z dôvodov verejnej bezpečnosti zakazuje, Židom /§ 1. ods. 1. vl. nar. č. 63/1939 Sl. z./ na území Slovenskej republiky návštevu verejných a zábavných miestností /divadla, kín, automatov, výstav, Dunajského veľtrhu a pod./. Nariadenie o kúpeľných miestach zostáva v platnosti.

Nezachovanie tohto zákazu trescú okresné /štátne policajné/ úrady podľa § 2. ods. 2. uvedeného zákona.

Táto vyhláška platí odo dňa vyhlásenia.

Na stráž.

Minister:
Mach v. r.

Dokument č. 6:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo : 1792/1941 prez.

Predmet: Policajné opatrenia proti
Židom počas vianočných
sviatkov.

V y h l á š k a .

Na základe §-u 2 zákona číslo 190/1939 Sl. z. so súhlasom Ministerstva vnútra zakazujem Židom od 14. hodiny dňom 24. decembra do 5. hodiny ráno dňa 26. decembra 1941 vstup do Hlinkovej, Hitlerovej, Farskej, Piaristickej a Seminárskej ulice. Výnimka sa povoľuje Židom:

- a./ v službách štátu,
- b./ majiteľom poľnohospodárskych podnikov,
- c./ pre cesty k lekárovi do lekárne a k účelom záchranným.

V Nitre, dňa 20. decembra 1941.

Na stráž.

Dr. Kompiš v. r.
policajný radca
prednosta štátneho policajného úradu.

Dokument č. 7:

Župný úrad v N i t r e

Číslo: 1474/II-1941.

dňa 23. januára 1941.

V y h l á š k a

župného úradu v Nitre zo dňa 23. januára 1941, pozmeňujúca vyhlášku tohože úradu zo dňa 23. októbra 1940 číslo 14.250/II-1940, ktorou bolo nariadené otvárať obchody niektorým židovským obchodníkom v Nitre.

Župný úrad v Nitre na základe ods. 2. §-u 2. zákona číslo 190/1939 Sl. z. nariaďuje i naďalej pravidelne otvárať v sobotu svoje obchody týmto obchodníkom v Nitre:

Viliamovi Englovi, obchodníkovi so smaltovaným tovarom v Nitre, Hlinkova ul. č. 68.

Maxovi Gratzingerovi, obchodníkovi s módnym a športovým tovarom v Nitre, Hlinkova ul. č. 13.

Line Guttmannovej, obchodníčke s kožušinou a klobúkmi v Nitre, Rázusova ul. č. 3.

Viktorovi Linkenbergovi, obchodníkovi s krátkym a galantérnym tovarom v Nitre, Párovská ul. č. 1.

Line Schönfeldovej, obchodníčke s norinborským a krátkym tovarom v Nitre, Párovská ul. č. 14.

Adolfovi Ungárovi, obchodníkovi s kobercami a plachtami v Nitre, Hlinkova ul. č. 16.

Prestúpenie tohto nariadenia potrestá policajný trestný súd trestom od 10 do 5.000.-Ks, prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Toto nariadenie nadobúda účinnosti dňom vyhlásenia.

Za správnosť vyhotovenia: Na stráž !

župan
Haššík v. r.

Dokument č. 8:

Štátny policajný úrad v Nitre.

Číslo: 1087/1940 prez.

V y h l á š k a .

Štátny policajný úrad v Nitre na základe 2. a 3. odstavca
§-u 2. zák. čís. 190/1939 Sl. z. s okamžitou platnosťou

z a k a z u j e n a t r v a l o p r í s t u p v š e t
k ý m ž i d o m /§ 1. vlád. nar. čís. 63/1939 Sl. z./ d o
m e s t s k é h o p a r k u n a S i h o t i .

Zákaz je nutné vydať z verejného záujmu, lebo židia trvale porušovali poriadok v mestskom parku, ohrožovali verejnú bezpečnosť a mravnosť tým, že jednotlivci židia sa chovali pohoršlive pred verejnosťou i vo dne, poškodzovali kultúry v parku, robili v ňom smeti a provokovali slovenskú verejnosť i v národnostnom ohľade, takže táto ich dotieravým a neslušným chovaním bola z parku, okrasu to mesta Nitry, úplne vytvorená.

Tento zákaz nevzťahuje sa na priechod cez Sihotť smerom na Zobor od dreveného mostu po železný a na prístup na ihrisko A.C. Nitra.

Porušenie tohto zákazu trestajú policajné trestné súdy peňažitým trestom od 10 do 5.000 Ks, prípadne zavretím od 12 hodín do 14 dní.

Nitra, dňa 10. augusta 1940.

Dr. Ján Puchý v.r.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Aké obmedzenia mala židovská komunita v Nitre z hľadiska ich možnosti prístupu na verejné miesta a ulice? Čím bol zákaz vstupu na niektoré ulice mesta počas vianočných sviatkov zdôvodnený? Kde sa nachádzali ulice, ktoré nemohli židovskí spoluobčania počas Vianoc navštevovať?
2. Ako zdôvodnila vládna moc, reprezentovaná štátnymi úradmi, zákaz vstupu židovských spoluobčanov do parku na Sihoti?
3. Prečo župa nariaďovala menovaným židovským obchodníkom otvárať obchody aj v sobotu? Je možné považovať tovar, ktorý predávali vymenovaní židovskí obchodníci, za tak podstatný pre život občanov mesta, aby ho bolo nutné predávať i cez víkend?
4. Zistite viac o osobnostiach, po ktorých boli pomenované nitrianske ulice v rokoch 1939 – 1945. Čím podľa vášho názoru kompetentní argumentovali pri svojom výbere?
5. Zistite viac o osobnostiach, ktorých mená boli z verejného priestoru odstraňované. Prečo boli pre politických predstaviteľov tieto osoby neprijateľné?

Pracovný list ku kapitole:
**Hľadanie nepriateľa v symboloch, sochách,
obrazoch a nápiso**

BISKUPSKÝ ÚRAD V NITRE

Číslo: 985/41 Odpis.

Nitra, 11.-októbra 1941.

Pri odpovedi odvolávajú sa vždy
na toto číslo!

Vec: Ochrana pamiatok, cudzie štát. znaky,
a maďarské nápisy v slov. kostoloch.

K číslu: 40.330/41-V.

Slávne

Ministerstvo školstva a národnej osvety,
Bratislava.

Na prípis zo dňa 23. apríla 1941 vyššie citovaného čísla
v mene biskupského zboru Slovenska odpovedám nasledovne :

Nenaráža na ťažkosti odstrániť z kostolov menšie objekty
s maďarskými nápismi, ako na pr. oltárne plachty, alebo aj
zástavy v obciach s obyvateľmi slovenskými.

Odstrániť ale veľké oltárne obrazy, sochy maľované okná
a pod. naráža na viaceré ťažkosti ako :

Protiví sa cirkevnému stanovisku, sochy a obrazy svätých
hoc akej národnosti odstrániť a v prípade, že niektorý t.zv.
maďarský svätý /sv. Štefan, sv. Ladislav, sv. Imrich, sv.
Alžbeta / boli by patrónmi kostola/ titularis ecclesiae/
odstrániť ich sochu alebo obraz bolo by možné len s povole-
ním Svätej Stolice, ktorá v jednom konkrétnom prípade takejto
žiadosti nevyhovela.

Sám ľud aj národnostne najuvedomelejší by odstraňovanie
sôch nerád videl, lebo ľud je pri každej takejto zmene citli-
vý a niektoré správy farských úradov tiež to dosvedčujú.

Odstrániť daktorú sochu, alebo obraz neposlúžilo by ani
štátu, lebo nepriateľská propaganda využila by takýto skutok
v cudzine, ako zákrok nekultúrny a rozhlasovala by o nás bar-
barizmus, ničiaci umelecké pamiatky.

Treba pripomenúť aj finančnú otázku, lebo odstrániť sochy,
malby, nápisy na veľmi vysokých miestach vyžaduje značnú
technickú prácu a takto aj veľký náklad.

Zaiste tieto pozoruhodné ťažkosti sú na príčine, že ešte
aj na hlavnom kostole hlavného mesta ponechaná je na vrchu
veže uhorská koruna. I v iných kultúrnych štátoch, ako na pr.

v Itálii i v samom Ríme sú staré nápisy, sochy, pochádzajúce z doby pred r. 1870.

Možno pripomenúť aj to, že ani býv. maďarská vláda neza-
kazovala stavať kostoly, oltáre a sochy ku cti slavianskym
apoštolom sv. Cyrila a Metoda.

Z takýchto dôvodov Biskupský úrad varuje pred prehnanými
zásahmi a odporúča vyčkat príležitostné prestavby a reštaurá-
cie, kedy bez ťažkostí bude môcť vzťahujúce sa slovenské se-
bavedomie zjednať žiadúcu nápravu.

N a s t r á Ź !

Karol Kmeťko
b i s k u p,
predseda biskupskej konferencie.

Dokument č. 2:

Rím. kat. farský úrad v Iregu. Okres. Nitra. Slovensko.
Pošta: Ujľak pri Nitre

Ministerstvu vnútra - Poradnému sboru

v Bratislave.

Obv. notársky úrad v Ujľaku prípisom zo dňa 20. X. 1943, poslal mi toto vyzvanie: "V smysle vyhlášky č. 315/1943 Úr. nov. socha sv. Štefana musí byť pokladaná za závadnú a ako taká má byť odstránená z moci zákona".

Keďže ide o vec čisto vnútornú rím. kat. cirkvi, obrátil som sa na Bisk. úrad v Nitre, odkiaľ prípisom zo dňa 3. XI. 1943, dostal som túto úpravu: " 1. O odstránení sôch rokoval i biskupský sbor na konferencii dňa 13. októbra t. r. a usniesol sa na tom, že sochy a obrazy svätých nemožno odstraňovať; môže však byť reč o tom, aby sa zmenili, poťažne odstránili cudzie nápisy a cudzoštatne odznaky. 2. Do Poradného sboru pri Ministerstve vnútra boli vyslaní aj zástupcovia cirk. vrchností práve preto, aby aj tam hájili ortodoxné stanovisko Cirkvi. Ráčte preto výzve not. úradu vyhovieť a svoje ťažkosti a stanovisko oznámiť Poradnému sboru pri MV. 3. Cirkevná vrchnosť má od príslušných činiteľov uistenie, že vyhláška MV o odstránení nevhodných sôch, obrazov atď. nijako nie je diktovaná proticirkevnou tendenciou alebo azda neúctou a zášťou proti katolíckemu kultu svätých. Činí to výlučne preto, aby čelila zjavným a známym politickým tendenciám cudzím. Napriek tomu bisk. sbor zaujal uvedené ortodoxné stanovisko".

Na tomto podklade predostieram moje stanovisko.

I./ Výšspomenutú sochu sv. Štefana alebo iné sochy, ktoré cirkev posvätila, sú výrazom jej úcty voči dotyčným kanonizovaným osobám. Takéto sochy násilne odstraňovať značí prakticky popierať dogmu o úcte svätých. Ináč rečeno: bolo by to vyložené obrazoborstvo. Uvedená výzva notárskeho úradu v Ujľaku teda vyžaduje odo mňa, kňaza a mojich veriacich výslovnú apostaziu a svätokrádež. Je to zjavné znásilnenie svedomia, odporujúce ústavnému zákonu, ktorý zabezpečuje slobodu vierovyznania nielen Židom a evanjelikom, ale i katolíkom. Na tomto zákonitom podklade prehlasujem, že ani ja ani moji veriaci otáznu sochu neodstránime, lebo poprieť vieru a spáchať svätokrádež nik a nikdy od nás právom žiadať nemôže.

II./ Sochu zakúpili miestni ruženčiari, teda prevážna čiastka farníkov asi pred 30-35 rokmi. Za túto dobu niet stopy o tom, žeby bola "pohoršenie budila alebo odporovala verejnému poriadku" Našu zapadlú obec navštívilo od roku 1918 na stá a stá národovcov slovenských a nik z nich sa nad ňou nepohoršili ani nikomu nezavádzala. Bol tu opäťovne pán biskup nitriansky, dr. Kmeťko, ktorý je i patrónom kostola; ďalej neb. Buday a mnohí iní: poslanci, ministri, univerzitní profesori atď. Zvlášť vyzdvihujem, že jeden môj predchodca, pán biskup banskobystrický, Dr. Škrábik, kostol od základov reštauroval a spomenutú sochu nehýbal, ba dokonca očistiť dal. Závažnou sa stala až red mesiacom p. pridelenému notárovi v Ujlaku, ktorý vtedy po prvé vstúpil do nášho kostola a to s predsevatím, že sochu za závažnú vyhlási. Robil to, zrejme, na vyšší rozkaz a z poslušnosti podriadeného.

Ostatne socha nikoho uraziť nemôže. Vysoká je voľačo vyše metra, niet na nej maďarského trikoloru, nápisu alebo címera a korunu smele možno hocktorému kráľovi postaviť na hlavu.

III./ Citovaný už obežník ... obáva sa o "verejný poriadok", ak socha sv. Štefana na oltári ostane. Na ilustráciu nech slúži nálada ľudu, vyvolaná úradným zákrokom v tejto veci. Poznámam, že obec je čisto slovenská; že za bývalej republiky veľmi mocní boli agrárnici, socialisti a komunisti; že r. 1938, po trojmesačnej práci - došiel som sem r. 1935 - podarila sa úplne biela voľba. Slovom, o maďarónstve v Iregu ani reči byť nemôže, skôr o čechúňstve.

Títo povedomí Slováci teda horšili sa, keď dňa 15. augusta b. r. počuli reč pána prezidenta v Nitre, v ktorej sa - údajne - ohradzoval proti úcte sv. Štefana. Povedali si: "Nechajte svätých na pokoji a vybavte si vec s terajšími Maďarmi! Odkedy však prišlo na denný poriadok odstraňovanie sôch, takéto kritiky počúvam z tretej-štvrtnej ruky: "Toto ani nevereckí Česi nerobili a ak by sa boli nato odvážili, boli by ľudáci celý svet zaplnili krikom, že vraj berú nám vieru; ešte aj katolícka a kňazská vláda siaha na svätých?! Židom pobrali majetky, katolíkom berú svätých, Židov vyhnaní do Poľska, maďarských svätých vyhánajú do Pešti. Je ešte pán prezident kňazom, že to trpí?! Po maďarských pojdú českí svätí a po nich ostatní, ešte aj sv. Jozef, Panna Maria a Ježiš Kristus, lebo boli Židmi. Neostane nám iba jeden svätý: Jánošík, lebo Cyril a Metod boli Grékmi, sv. Beňadik a Svorad ale Poliakmi atď." Samozrejme, bolševici sa rehýňajú a podobné poznámky pestria drastickými dodatkami, alebo zdôrazňujú, že

ani Stalin nebude horší od dnešných vladárov.

Kroky teda na zachránenie verejného poriadku skôr ho porušujú, než zabezpečujú. Ľuďom huby nezapcháme ani rozum nespustíme vysokými rozkazmi alebo vyhrážkami.

A či sa azda znemožnia "tendencie cudzích"? /Vid' horejší bsk. prípis!/ Obávam sa opaku: podáme im zbraň do ruky.

.....

Ireg /p. Ujlak pri Nitre/, 8. novembra 1943.

Dr. Štefan Gallo v. r.
farár.

Dokument č. 3:

Sv. Cyril a Metod majú domovské právo na Slovensku

Z reči, ktorú povedal Vodca a prezident Dr. Jozef Tiso na veľkom manifestačnom shromaždení v Nitre dňa 18. augusta t.r.)

Ak má byť tradícia svätoštefanská, tak to nemôže byť tá, ktorá smeruje na utláčanie Slovákov, a iných národností. My sv. Štefana doprajeme maďarskému národu a prajeme mu, aby sa čím hlbšie riadil podľa idey sv. Štefana. Ale, keď sv. Štefanovi ako takému ani nenapadlo, tým menej jeho potomkom nech nenapadá, aby sa stavali do protivy sv. Cyrilovi a Metodovi. Sv. Cyril a Metod majú domovské právo na Slovensku, domovskú príslušnosť o niekoľko rokov staršiu než ktokoľvek iný. Kult sv. Cyrila a Metoda je v nás zakorenený hlbšie, ako čokoľvek iné. Táto nás udržala v minulosti a prosme Boha, aby nás udržala aj v budúcnosti. Tejto cyrilometodejskej idey môžeme ďakovať za jej veľký zušľachtujúci vplyv na náš nacionalizmus, na naše národné povedomie. Keďže naše národné povedomie bolo vždy pod vplyvom Kristovho učenia, bol náš nacionalizmus do určitej miery jednotný a usmernený. Keď je Slovák nacionalistom, keď miluje svoj národ, robí to aktívne, pozitívne. U nás nacionalizmus znamená vrúcnu oddanosť a lásku k svojej. A z tohto vychádzame. To je základ slovenského nacionalizmu. Milujeme svoje vytrvalo a vnútorne. S týmto nemá nič do činenia nejaká nenávisť. A preto Slovák, kdekoľvek vo svete sa zjaví, vždy je porozumený a milovaný. Ľudia sa s ním rady stretávajú, lebo jeho povaha je taká....

.....

Dokument č. 4:

PREZÍDIUM ŽUPNÉHO ÚRADU V NITRE

R. kat. farský úrad v Iregu,
Odstránenie maďarských štátnych
Znakov, sôch, symbolov a pod.
Z kostola v Iregu.-
Urážlivý postoj r.kat.farára
Dr. Štefana Gallu.-

PRÍSNE DÔVERNÉ!

Prezídium ministerstva vnútra

v B r a t i s l a v e .

O osobe r.kat.farára Dr. Štefana Gallu v Iregu dovoľujem si
podať túto objektívnu správu:

Dr. Gallu poznám aj osobne a z tunajších cirkevných kruhov
mám o ňom úplne spoľahlivé informácie.-

Narodil sa v [REDAKOVANÉ] *, okres Veľká Bytča zo sloven-
ských rodičov, je asi 57 ročný, študoval v Ríme a za kňa-
za bol vysvätený v roku 1908.- Ako mladý kaplan v roku 1910
účinkoval u povestného maďaróna a hungaristu farára Luvigha
v Močenku, v roku 1912 bol kaplanom v Nitre a bol vo vleku
zomrelého farára a maďaróna Szmidu. V roku 1935 stal sa fa-
rárom v Iregu, okres Nitra, kde prišiel z Pruského.- V roku
1936 stal sa profesorom na teológii v Nitre.-

Dr. Gallo nikdy slovenský necítil a možno ho považovať za
vyloženého hungaristu a stúpenca Svätoštefanskej ideológie.-

Od roku 1918 až asi do roku 1925 bol politickým exponentom
maďarských kresťanských socialistov a asi v roku 1925 pre-
šiel potom do tábora Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, kde
uplatňoval svoje politické ambície a zrejme sa skrýval so
svojimi hungaristickými názormi, citmi a ideológiou.-

V roku 1940 bol menovaný pápežským komorníkom.-

Dr. Gallo ako vzdelaný človek a politicky exponovaný kňaz
zo staršej generácie má mnoho známych a priateľov v súčasnom
verejnom živote a to i na miestach veľmi vysokých.-

Len toto jeho spojenie a tieto jeho známosti dávajú mu sme-
losť, aby si počínal i v styku s vládnyimi a vysokými štátnymi
úradníkmi s toľkou aroganciou.-

Tento prípad Dr. Gallu povediem v opatrnosti.-

N a s t r á ť !

Župan:

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Župa Nitrianska III, k. 67.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. K akej kauze sa vyjadroval biskupský úrad v Nitre? Prečo boli sochy a pamiatky na sv. Štefana, sv. Imricha, sv. Ladislava a sv. Alžbety pre politických predstaviteľov problematické?
2. Aký postoj zaujali cirkevní predstavitelia k štátom navrhovanému riešeniu? Ako chceli situáciu riešiť oficiálne cirkevné miesta?
3. Popíšte, ako sa vyvíjala kauza s odstránením sochy sv. Štefana v kostole v Iregu (dnes Jarok)?
4. Ako vládna moc reagovala na zverejnenie kritického postoja Štefana Gallu? Pokúste sa zistiť, či bol farár z Iregu preložený na iné pôsobisko.
5. Kedy bola vystavaná idea o Velkomoravskej ríši ako prvom štáte Slovákov? Prečo to tak bolo? Čím argumentoval Jozef Tiso vo svojom prejave na zhromaždení v Nitre v prospech kultu sv. Cyrila a Metoda?

Pracovný list ku kapitole: **Život na hraniciach**

O D P I S .

- - - - -

ŠTÁTNY POLICAJNÝ ÚRAD V NITRE.

Čís.: 63/40 prez.

N i t r a, dňa 18. januára 1940

Predmet: Pašovanie Čechov do Maďarska - zpráva.

DÔVERNÉ.

Prezídium ministerstva vnútra
/ústredňa štátnej bezpečnosti/

v B r a t i s l a v e .

- - - - -

Ako to bolo zistené v poslednej dobe sa veľmi rozmohlo ilegálne prechádzanie slovensko-maďarských hraníc. Česi, utekajúci z Protektorátu sú napospol dopravovaní do Maďarska ilegálnou cestou ľuďmi z maďarského pohraničia. Štátny policajný úrad v Nitre, žandárska stopovacia stanica v Nitre a žandárske stanice z okolia Nitry zadržali viacerých Čechov, ktorí utiekli z Protektorátu pred prenasledovaním, ako všetci udávajú, zo strany Nemcov. Všetci chcú sa dostať do Maďarska, odkiaľ potom ďalej cez Jugosláviu do Francie, kde mieňa vstúpiť do československých légii tam sa tvoriacich. Policajný trestný súd u štátneho policajného úradu a okresného úradu v Nitre trestali týchto Čechov pôvodne len pre ilegálne prekročenie hraníc podľa zákona č. 55/1928 Sb. z. a n., pozdejšie ale po dohode so štátnym zastupiteľstvom a zástupcami vojska, odovzdávajú všetkých štátnemu zastupiteľstvu pre zločin podľa §-2 zákona na ochranu republiky. Podobne sa pokračuje i proti napomáhačom ilegálneho prechodu.

Výsluchom týchto zadržaných Čechov bolo zistené, že na Slovensku je rozvetvená organizácia, ktorá spolupracuje s podobnou organizáciou v Protektoráte. Z Protektorátu sú už priamo, tí ktorí sa chcú dostať do Francie, posielaní na Slovensko na určité adresy, kde hlásia sa určitými heslami. Tu dostanú ďalšie direktívy, u koho sa majú hlásiť na pohraničí a kto im umožní prechod slovensko-maďarských hraníc. Všetci, ktorí napomáhajú tomuto ilegálnemu prechodu hraníc, dávajú si zato zaplatiť obnos približne 150.-Ks.

Výsluchom týchto Čechov bolo zistené, že napomáhačom tohto ilegálneho prechodu je i evanjelický farár v Slatine nad Bebravou menom Horváth. K tomuto sú posielaní z Moravy Česi

s tým, že sa majú u neho hlásiť. Tento im dá ďalšie direktívy, ako sa dostanú do Maďarska. Po porade so zpravodajským dôstojníkom nitrianskej posádky npor. Pristachom, bolo rozhodnuté, že tento sa ešte s jedným vojakom, v civilných šatoch oblečený odoberie do Slatiny, kde sa budú vydávať za Čechov, ktorí sa chcú dostať do Francie. Tak aj učinili a dňa 14. januára 1940 odobrali sa do Slatiny. Prišli tam na evanjelickú faru, kde po legitimovaní im evanjelický farár rozpovedal o celej organizácii, t.t.j. ako sa v celku deje ilegálne dopravníctvo Čechov do Maďarska. Informácie od neho získali len vo forme pokynov kam by sa mali odobrať, aby sa bezpečne mohli dostať do Maďarska. Presné podrobnosti však sa im nepodarilo dozvedieť, lebo nechceli sa vypytovať, aby sa neučinili nápadnými.

Takto vo forme pokynov sa dozvedeli:

1. V Novom Meste nad Váhom je nejaká nocľaháreň, kde títo Česi prenocujú.
 2. V Bratislave je nejaký šofer Illés, ktorý Čechov preváža autom cez hranice na jednorázovú priestupenku hraníc. Vyberá za to poplatok Ks 250.-
 3. Ďalší priechod je v okolí Nitry a to pri Urmíne. V Urmíne je vraj nejaká realitná kancelária, ktorá priamo do Maďarska na sedliackych vozoch preváža ľudí.
- Farár Horváth bol zatknutý a odovzdaný súdu.

Na druhý deň na to npor. Pristach pokračoval v zisťovaní napomáhačov. Odcestoval znovu s jedným vojakom v civile do Urmína. Tam po dlhšom hľadaní našli realitnú kanceláriu. Majiteľom tejto je žid menom Sušický u ktorého sa dozvedeli, že do Maďarska je ťažko sa dostať a že on im pomôže k tomu. Pri tejto príležitosti jednal ešte s inými tromi ľuďmi z Urmína. Po zistení týchto dát, boli Sušický a spol. potom žandárskou stanicou zatknutí a dopravení do väzby v Nitre pre napomáhanie v zločine podľa §-2 zákona na ochranu republiky.

Sušický údajne ešte v Urmíne udal, že z Nitry sú Česi do Urmína vozovaní autom zn. S-19.703, pri ktorej príležitosti predniesol tiež meno šoféra tohto auta: Strnisko. Tunajším úradom bolo zistené, že auto ev. č. S-19.703 je autobus cestovnej spoločnosti Expres v Nitre. Nezdá sa byť však pravdou, že by Česi boli vozovaní autobusom, lebo tým by vec bola nápadnou a mimo toho toto vozovanie dvoch-troch Čechov z Nitry autobusom do Urmína, bolo by veľmi drahé. Tunajší úrad na každý prípad vypočul taxikára Eugena Strnisku z Nitry. Bolo

zistené, že Strnisko má auto zn. S-19.770. Strnisko poprel, že by vozieval Čechov do Urmína a udal, že posledne bol v Urmíne asi pred pol druhu mesiacom, kedy viezol nejakú príbuznú Sušického z Maďarska do Urmína. Medzi tým vôbec Sušického ani nevidel, ani v Urmíne nebol. Sušický bol tunajším úradom znova vysluchnutý na okolnosť, kto vozieval Čechov do Maďarska. Poprel, že by s tou vecou mal niečo spoločného, zároveň poprel i to, že by bol niekomu povedal, že auto zn. S-19.503, alebo Strnisko vozieva Čechov z Nitry k nemu do Urmína. Ohľadom Strnisku udal, že posledne s ním bol asi pred 6 týždňami, kedy viezol Strnisko jeho príbuznú z Maďarska do Urmína. Strnisko je známy tunajšiemu úradu ako pašerák valút. Ďalšie pokračovanie proti nemu ohľadom napomáhania ilegálneho prechodu Čechov do Maďarska bolo prezatým zastavené, avšak Strnisko je naďalej pozorovaný.

Nezávisle a touto vecou tunajší úrad vyšetroval Čecha Viliama Vinára, 43 ročného zástupcu poisťovne [REDAKOVANÉ] * v Nitre, ktorý ako to bolo zistené dňa 12. januára 1940 doviezol na svojom aute Čecha Karla Bialka, ktorý sa chcel dostať do Maďarska a potom do Francie, ku roľníkovi Antonínovi Vránovi v Močensku v osade Kopanici, neďaleko maďarských hraníc. Vinár požiadal Vránu, aby Bialka previedol cez hranice, že je to ich človek a chce sa dostať do česko-slovenských légii. Vinár bol preto tunajším úradom zatknutý, dodaný do väzby krajského súdu v Nitre. Trestné oznámenie bolo na neho učené štátnemu zastupiteľstvu v Nitre pod tunajším číslom 63/1940 prez. pre podozrenie z napomáhania pri pokuse o zločin dľa §-u 2 zákona na ochranu republiky.

Vrána spolu s Bialkom boli zatknutí žandárstvom v Močenku a tak isto dodaní do väzby krajského súdu v Nitre.

Tunajší úrad ďalej vedie vyšetrovanie proti Jánovi Netopilovi, pekárovi v Nitre na Hlinkovej ulici, národnosti českej, ktorý podľa dôverne získaných zprav, mal styky s Čechmi, ktorí utekali do Maďarska. Netopil pri výsluchu toto poprel, udal však, že vedel, že do Maďarska sú prevážaní Česi. Toto mu údajne sdělil nejaký Kováč z Močenku, jeho známy. Na Kováča bola upozornená žandárska stanica v Močenku.

Súčasne vedie tunajší úrad vyšetrovanie proti železničiarovi Surovému, sprievodcovi vlakov v Nitre, ktorý podľa sdeľenia žandárskej stanice Močenok poradil, kpt. gen. štábu bývalej česko-slovenskej armády Václavovi Plášilovi v Zbehách na nádraží, kde sa mu Plášil zmienil, že mieni sa dostať do Maďarska a odtiaľ do Francie, aby šiel do Močenku na Kopanice, že tam je Surového brat a Čech Vrána, ktorí ho ľahko prepra-

via cez hranice. Poznamenáva sa, že kpt. Plášil bol v Močenku zatknutý a dodaný do väzby krajského súdu v Nitre.

P. Macháček v.r.
policajný radca a správca
štátneho policajného úradu

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Štátny policajný úrad, kr. 51.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Zistite, čo bola Ústredňa štátnej bezpečnosti a akú činnosť vykonávala v období slovenského štátu 1939 – 1945.
2. Prečo predstavitelia brannej moci na Slovensku sledovali činnosť skupín na organizovanie československých légii vo Francúzsku?
3. Akú úlohu v ilegálnom prekračovaní hraníc malo okresné mesto Nitra a okolité obce a prečo? Pridala sa nitrianska vojenská posádka k Slovenskému národnému povstaniu? Zistite viac.

Pracovný list ku kapitole:
Knihy a tlač pod drobnohľadom vládnej moci

Dokument č. 1:

I. / TLAČOVÉ POKYNY VO VECIACH VŠEOBECNÝCH.

1. / Titulky článkov, úvah a zpráv nech sa kryjú s obsahom. Titulky senzačné, ktoré sú so zahranično-politického a vojenského stanoviska nám nepriaznivé i keď sú pravdivé, majú sa škrtnúť.

2. / Nemajú sa prepustiť útoky proti ministerstvám /aj NÚZÚ/, súdom, a iným štátnym úradom. Proti štátnemu úradníkovi len vtedy, keď je uvedené jeho meno.

3. / Akékoľvek vtipy, satiry o prezidentovi Republiky sú zakázané.

...

11. / Príspevky Židov do časopisov majú sa škrtať a neperiodické tlačivo vydávané Židom nesmie sa povoliť do tlače.

12. / Zprávy, ktoré boli vycenzurované, musia byť nahradené inými, a to tak, že po cenzurovaní nesmú ostať v časopise prázdne miesta a vecná súvislosť textu nesmie byť porušená.

18. mája 1943

Tlačové pokyny.

- - - - -

/Dodatok/

1. / Články, úvahy, publikácie a romány, ktoré sa dotýkajú v akomkoľvek smere mládeže nepovoľujte do tlače, lež ich predkladajte do Ústrednej cenzúrnej komisie na rozhodnutie.

...

6. / Neprepúšťajte zprávy, články, ktoré by svojou úpravou a uverejnením na čelných miestach časopisu mohli do priaznivého a pekného svetla postaviť nepriateľskú cudzinu.

...

8. / Politické polemiky medzi jednotlivými novinami, redakciami, ktoré zbytočne rozrušujú verejnosť a v zahraničí robia dojem, ako by u nás nebolo jednoty, sa zakazujú.

9. / V novinách nepripustíte nijaké zprávy o zániku spolkov i keď sa správa citovala z úradných novín.

...

11. / Cenzúra nemá prepustiť do tlače ruské učebnice a iné ruské publikácie bez predbežného súhlasu ÚCK.

...

13. / Cenzúra nemá prepúšťať články, správy alebo reči, v ktorých sa hovorí, že Slovensko je nejakým blaženým ostrovom, alebo dokonca rajom, kde sa žije ako v mieri.

14. / Nepripustiť o židovskej a českej otázke písať tak, že sa táto otázka u nás nerieši a vôbec netreba už viac kritizovať lebo slovenská vláda v smysle platných zákonov už vykonáva všetko potrebné. Na správanie sa Židov a Čechov môžu konkrétne poukazovať a v tomto smysle treba vyzvať obyvateľstvo, aby každú neprístojnosť, provokáciu a nepriateľskú propagandu so strany Židov a Čechov ihneď hlásilo najbližšiemu bezpečnostnému orgánu.

...

16. / Tlač bude zdôrazňovať vážnu potrebu zapojenia sa do vojnového úsilia, pri ktorom treba všetky sily uplatniť; bude poukazovať na zbytočné a menej dôležité úlohy a podniky, ktoré majú byť teraz odročené, pretože všetko treba sústrediť na najpotrebnejšie, na víťazstvo. Teda tlač bude poukazovať na to, že treba sporiť s výdavkami, s potravnými článkami, s uhlím atď.; potom, že treba obmedziť zbytočné cestovanie, výlety, ako tiež obmedziť každý zbytočný prepych a zábavy. Tiež tlač podrobí kritike také zjavy, že ešte i pred obedom i cez deň bývajú kaviarne preplnené povalačmi. Toto všetko má cenzúra prepustiť.

Bratislava, 21. apríla 1944

Dokument č. 2:

T l a č o v é p o k y n y. /II. dodatok/.

1. / Dbajte, aby sa v dennej, periodickej tlači každého druhu, teda i v literárnych novinách, nezjavovali články, kurzívky, reportáže, rozprávky, črty, novely, romány a básne, ktoré by očiam čitateľov v drastickom svetle predstavovali frontové prostredie a skutočnosti v zázemí i na fronte, súvisiace s našou účasťou na vojne. Najmä neslobodno uverejňovať také výplody, ktorých deje a sentencie mohol by neinformovaný tendenčne chápať a ktoré by v ňom rafinovane podnecovali pacifistické zmýšľanie a živelný odpor proti vojne. Nie menšiu pozornosť treba venovať aj poézii, v ktorej zmäkčili básnici, zväčša nevojaci otvorene vyjadrujú svoje zhrozenie sa i nad primárnymi následkami vojny, čím hádam aj nechtiac pomáhajú rozleptávať potrebnú tvrdosť a odolnosť národa v jeho osudových skúškach.

Aby sa zabránilo prestrelkom v tomto smere, treba každú vec, o ktorej príslušný cenzor predpokladá, že by bola v uvedenom zmysle závadná, predložiť pred publikovaním na Ústrednú cenzúrnu komisiu v Bratislave, ktorá s použitím vojenských cenzorov, resp. prednostu vojenskej propagandy rozhodne s konečnou platnosťou o uverejnení alebo zákaze.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Aké zásady sa mali podľa obežníka dodržiavať v prípade publikovania správ zo zahraničia? Prečo to tak bolo?
2. Prečo mali byť cenzurované správy nahradené inými a v novinách a časopisoch nemalo po nich zostať prázdne miesto? Spomeňte si, ako prebiehala cenzúra v medzivojnovom období. Pokúste sa zistiť, čo znamená predbežná a následná cenzúra a aký je medzi nimi rozdiel.
3. Nachádzajú sa v textoch dobových dokumentov aj zákazy publikovať z národnostných dôvodov? Ak áno, v ktorých prípadoch k tomu dochádzalo a prečo?
4. Sú v pokynoch náznaky politickej objednávky zo strany štátu? Ak áno, kde konkrétne.
5. Aká inštitúcia mala na starosti cenzúru v štáte v rokoch 1939 – 1945?

Pracovní list ku kapitole:
Školy v Nitre

Dokument č. 1:

Riaditeľstvo štát. čl. reálneho gymnázia v Nitre oznamuje verejnosti, že sa začalo pravidelne vyučovať v piatok dňa 7. októbra 1938.

Riaditeľstvo štátnej čl. Obchodnej akadémie, obch. školy, kupeckej školy pokrač. a krajskej čl. odbornej školy pre ženské povolania v Nitre oznamuje, že pravidelné vyučovanie sa začalo 3. októbra 1938.

ZDROJ: Národná stráž, 9. október 1938, roč. 18, č. 41.

Dokument č. 2:

§ 90.

Vyučovanie náboženstva na ľudových a stredných školách je povinné a deje sa kvalifikovanými príslušníkmi cirkví pod dozorom štátu.

ZDROJ: Ústava z 21. júla 1939, <https://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava1939.pdf>

Mestská hudobná škola v Nitre.

Číslo: 227/Lč/1943

V Nitre dňa 25. októbra 1943.

Predmet: Súbeh na zaplnenie miesta
učiteľa husľovej hry.

Súbeh.

Kuratórium Mestskej hudobnej školy v Nitre vypisuje súbeh na obsadenie miesta kvalifikovaného učiteľa husľovej hry na jednoročnú skúšobnú dobu. Požitky budú priznané ako pre štátnych učiteľov, podľa zákona číslo 104/1926 Sb. z. a n. Prijatý učiteľ môže byť prípadne poverený funkciou riaditeľa školy s riaditeľským prídavkom.

Žiadosti riadne doložené treba podať prostredníctvom Hudobnej komory v Bratislave na Kuratórium Mestskej hudobnej školy v Nitre do 30. novembra 1943.

Miesto treba nastúpiť najneskôr 1. januára 1944.

K žiadosti treba pripojiť:

1. absolútorium konzervatória,
2. osvedčenie o slovenskom štátnom občianstve,
3. rodný list,
4. árijské svedectvo,
5. lekárske vysvedčenie,
6. vysvedčenie zachovalosti,
7. vojenský doklad,
8. popis behu života.

Mojto v.r.,
predseda kuratória.

Školské aktuality

Slovenské školstvo od 6. októbra 1938 prechádza ohnivým krstom, ktorý „z dielne ľudskosti“ urobí dejateľa dôležitého na poli výchovy náboženskej, mravnej a národnej. Slovenská škola slúžiť bude Slovensku a Slovákom, vychovávajúc z nich ľudí kresťansky cítiacich a konajúcich, mravne vyspelých a národne upovedomelých. Celý rad opatrení ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave sleduje spomenuté ciele a aby litera zákona neostala len literou a vtelená bola v skutok, urobená bola rozsiahla zmena na vedúcich miestach. Rad opatrení MŠANO pamätá aj na veci zovnútorne, aby škola aj svojim vonkajškom, svojim zariadením hlásala zmenu v smere kresťansko-národnom. Preto bol daný súhlas, aby v školách bol umiestnený kríž, obraz A. Hlinku a pod. K týmto opatreniam chceme pripojiť niekoľko poznámok:

... kríže do škôl

Výnosom MŠANO v Bratislave čis. 92/38 prez. dovolené je umiestiť kríže v triedach a školských miestnostiach. Mnohé školy využili danej možnosti a v rámci cirk. slávnosti umiestili kríže v školách. Tak urobili mnohé školy, väčšina však je dosiaľ bez krížov. Prečo? Spomenutý výnos má jednu medzeru, neurčuje, z čoho má byť hrazená kúpna cena krížov. V ktoromsi čísle „Slováka“ bol nadhodený návrh, aby rozličné ženské rím. kat. spolky kúpili zo svojich prostriedkov kríže do škôl - riešenie toto však, i keď je vítané, nie je dostatočným. Bolo by správne, keby ministerstvo školstva vypovedalo, že kríže majú byť kúpené zo školskej réžie, a keby bola normalizácia aj tu prevedená. To isté platí aj o obrazoch A. Hlinku. Školy predsa nemôžu čakať, kým sa niektorý spolok domyslí darovať kríže školám alebo obrazy.

... doplňovanie prof. a žiackych knižníc

Veľmi potrebným bolo aj nariadenie čis. 237/38 prez., ktoré ustanovuje, aby do profesorských, učiteľských a žiackych knižníc boli zakupované predovšetkým chýbajúce pôvodné diela slovenské a slovenské preklady. Mnohým sa to zdá samozrejším, ale skutočnosť na Slovensku bola iná. Tak na pr. stredná škola v K. má v profesorskej knižnici do 500 sväzkov kníh, a z toho len

58 slovenských, a aj z tých kúpených bolo len 44 kusov. A takýchto prípadov je veľa. Preto celé Slovensko s uznaním prijalo nariadenie. Mnohí by si mysleli teraz, že už je všetko v poriadku – a predsa nie. Mnohé školy v minulých rokoch objednali rozličné sošitové vydania (za prik. „Dějiny lidstva“ alebo „Tvůrčové dějin“ a pod.), alebo iné drahé vydania (Československo – stojí skoro 1004 Kčs alebo Idea čsl. státu a pod.) a tým ešte niekoľko rokov viazané sú finančné prostriedky knižníc. Náprava by bola potrebná aj tu, a bola by ľahká, veď nejedna objednávka bola urobená bez predbežného schválenia bývalého referátu MŠANO v Bratislave.

... modlitby

S kresťanskou výchovou súvisí aj zavedenie modlitieb do škôl. Modlitbou sa začína a končí vyučovanie už dnes, hoci v tejto veci ešte niet ministerského nariadenia. Modlíme sa v školách i bez ministerského nariadenia – a tak je to správne. Jednoty, pravda, niet ani tu. Niekde sa modlia Otčenáš, inde aj tri štyri modlitby. I tu by bolo žiaduce, aby bola určená modlitba interkonfesijná, a aby bolo modlenie sankcionované MŠANO v Bratislave. Treba pamätať, že žiaci zneužívajú tento stav a modlia sa aj štyri modlitby len preto, aby preťahovali čas.

... slovenčina výhradným jazykom

Azda najvítanejším opatrením ministerstva školstva a nár. osvety v Bratislave bolo, že slovenčina bola vyhlásená „za výhradný jazyk pri užívaní štát. jazyka na Slovensku“. Ak niekde, tak tu by sa dalo uviesť najviac sťažností, pravda, nie preto, že by niekto chcel úmyselne obchádzať nariadenie, ale preto, že mu vyhovieť nevie a nemôže. Všetka dobrá vôľa zlyháva na nevedomosti, a preto slovenčina národnej a strednej školy je ešte aj dnes neraz hrozná. Náprava je prepotrebná, najmä ak nechceme, aby stredoškolská mládež siahla k spôsobom, aké používala len nedávno vysokoškolská mládež v Bratislave. A to by bolo predsa len nežiaduce, utrpela by tým disciplína a prestíž školy.

V. Č.

ŠKOLSKÉ ZPRÁVY.

A) Profesorský sbor.

a) Zmeny v profesorskom sbore.

Na ústav prišli :

1. Alžbeta Čerey, štát. prof., zo štát. slov. gymn. v Trenčíne,
2. Pavol Dubík, štát. prof., zo štát. slov. gymn. v Trenčíne,
3. Vincent Görög, výp. učiteľ, zo štát. slov. o. akad. v Nitre,
4. Adolf Heinisch, kand. prof.,
5. Andrej Hrčka, kand. prof.,
6. Edita Ivašková, doč. štát. prof., zo štát. slov. gymn. v Prievidzi,
7. Dalimil Konečný, doč. štát. prof., zo štát. slov. gymn. v N. Meste n/Váhom,
8. Mikuláš Krošlák, kand. prof.,
9. Dr. Miloslav Okál, doč. štát. prof., zo štát. slov. gymn. v Ružomberku,
10. Estera Schormannová, supl. prof., zo štát. slov. gymn. v Bratislave,
11. Jarmila Stehlíková, doč. štát. prof., zo štát. slov. gymn. v Ružomberku,
12. František Zverka, odb. učiteľ, zo štát. mešt. školy v Nitre,
13. Ignác Šafár, doč. štát. prof., z uh. král. slov. gymn. v Šuranoch.

Z ústavu odišli :

1. Ján Dobrovodský, doč. štát. prof., na uh. král. slov. gymn. v Šuranoch,
2. Jozef Fedora, doč. štát. prof., na štát. slov. gymn. v Prievidzi,
3. Ján Hanák, doč. štát. prof., do Protektorátu,
4. Štefan Hlavatý, doč. štát. prof., na štát. slov. priem. školu v Bratislave,
5. Eduard Havránek, doč. štát. prof., do Protektorátu,
6. František Hroch, štát. prof., do Protektorátu,
7. Karol Janovský, doč. štát. prof., do Protektorátu,
8. Eduard Kadlec, štát. prof., do Protektorátu,
9. Ján Kardoss, štát. prof., na štát. slov. dievč. gymn. v B. Bystrici,
10. Fratišek Kolář, štát. prof., do Protektorátu,
11. Miloš Koreček, doč. štát. prof., do Protektorátu,
12. Miroslav Kruml, doč. štát. prof., do Protektorátu,
13. Fratišek Mendlík, štát. prof., do Protektorátu,
14. Jarmila Morávková, štát. prof., do Protektorátu,
15. Koloman Murgaš, štát. prof., do výslužby,
16. Jozef Schütz, štát. prof., do Protektorátu,
17. Georgína Šťastná, štát. prof., do Protektorátu,
18. Štefan Štefkovič, štát. prof., podľa § 70. O. Z., na štát. slov. gymn. v Trenčíne.
19. Dr. František Števek, doč. štát. prof., na štát. slov. gymn. vo Zvolene.
20. Anna Veselá, doč. štát. prof., do Protektorátu.

Na iný ústav boli prikázani :

1. Jozef Dworschak, supl. prof., mest. slov. gymn. v Topoľčanoch,
2. Dr. Ján Purgina, doč. štát. prof., mest. slov. gymn. v Hlohovci,
3. Alexander Uharček, doč. štát. prof., rím. kat. biskupské slov. gymn. v Trnave.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Vysvetlite slovo *súbeh*. O čom sa v inzeráte píše?
2. Aké boli podmienky na prijatie učiteľa na Hudobnej škole v Nitre? Kto sa mohol zúčastniť súbehu a ktorí občania štátu z neho boli automaticky vylúčení? Definujte, prečo došlo k takémuto okliešteniu adeptov na zamestnanie v nitrianskej hudobnej škole?
3. Kolkí učitelia prišli a kolkí odišli v školskom roku 1939/1940 zo Štátneho slovenského gymnázia v Nitre?
4. Akými udalosťami boli podmienené tieto zmeny v zložení pedagogického zboru?
5. Kým boli nahrádzaní odchádzajúci pedagógovia? Odkiaľ prichádzali, v akej pozícii na škole pôsobili, aké mali vzdelanie?
6. Aké zásadné zmeny v školstve sa udiali v rokoch 1938 a 1939? Napíšte, čo všetko by ste zažili, ak by ste navštevovali školu v týchto rokoch. Svoje zistenia porovnajte s predchádzajúcim obdobím.
7. Bolo na zavádzaných novinkách v školstve niečo, čo by mohlo pôsobiť na žiakov obmedzujúco?
8. Prečo sa na jeseň v školskom roku 1938/1939 začalo vyučovať až v prvých októbrových dňoch? Čo túto situáciu spôsobilo?

Pracovný list ku kapitole:
Filmové premietania

Dokument č. 1:

Dovoz nemeckých filmov

Spoločnosť Nástup hneď začala rokovať so zahraničnými filmovými činiteľmi, aby zaručila nerušený a postačujúci dovoz nových filmov na Slovensko. Podpísaná rámcová dohoda s Ríšskou filmovou komorou v Berlíne dáva slovenskému filmovníctvu výhody voľného výberu filmov z celej ríšskonemeckej filmovej výroby: filmov celovečerných, kultúrnych, výchovných a kultúrno-politických k tejto rámcovej dohode s Ríšskou filmovou komorou pridružili sa dohody s jednotlivými reprezentantmi nemeckej filmovej produkcie: Ufa, Tobis, Terra, Bavaria, Deutsche Filmexport atď.

Od 1. marca 1940 doviezla spoločnosť Nástup 78 nemeckých celovečerných filmov, medzi nimi mnoho filmov svetovej úrovne (Rotschildovci, Michelangelo, Žid Süß, Robert Koch, Srdce kráľovnej, Poštmajster atď). Okrem celovečerných filmov od 1. marca 1940 doviezlo sa 56 krátkych kultúrnych filmov zo všetkých možných odborov ľudského vedenia a práce. Musíme vyzdvihnúť najmä význam týchto kultúrnych filmov, lebo v rámci slovensko-nemeckej filmovej dohody máme možnosť doviesť na Slovensko nemecké kultúrne filmy najvyššej úrovne. Výroba týchto filmov spočíva v Nemecku na prísne vedeckom základe a koná sa s príslovečnou nemeckou dôkladnosťou. V uplynulom roku mala spoločnosť Nástup snahu dodať ku každému celovečernému filmu aj film kultúrny, aby takto pri zábave poslúžila aj poučením a vzdelaním.

Dokument č. 2:

Prehĺbenie stykov s nemeckým filmovníctvom

V tieto dni prišiel do Bratislavy zástupca Ríšskonemeckej filmovej komory Dr. Günther S c h w a r z a povereník ríšskych filmových producentov a exportérov, direktor Gerhard K r o n e, na rokovanie o predĺžení slovensko-nemeckej rámcovej filmovej dohody. Porady s týmito predstaviteľmi nemeckého filmovníctva a zástupcami Nástupu, slovenskej filmovej úč. spoločnosti, niesly sa v priateľskom ovzduší a docielená dohoda značí ďalšie prehĺbenie kultúrno-politických stykov slovensko-nemeckých. Nová filmová dohoda pamätá aj na pripravovanú reorganizáciu celoeurópskeho filmového trhu, na ktorom bude mať Nemecko vedúce postavenie. Slovensko sa aktívne včleňuje do tejto práce a stane sa aj členom medzinárodnej filmovej komory, ktorú založia v Berlíne.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Čo znamená slovo propaganda?
2. Akými spôsobmi sa na území Slovenska šírila nacistická propaganda? Ako k jej šíreniu prispieval štát?
3. Pokúste sa nájsť bližšie informácie o filmoch, ktoré uvádza redaktor prvého článku ako príklady filmov svetovej úrovne. Ktoré z nich boli typické nacistické propagandistické diela? V ktorej filmovej spoločnosti boli natočené? V čom boli propagandistické?
4. Zistite bližšie informácie o slovenskej filmovej spoločnosti *Nástup*. Čo bolo jej úlohou? Pod akú štátnu inštitúciu patrila?

Pracovní list ku kapitole:
Filmové trháky v nitrianskych kinách 1939 –1945

ZO SVETA FILMU

Žid Süss

Je pochopiteľné, že politické smernice štátu prechádzajú do všetkých odvetví jeho života. Samozrejme i film je hlásateľom politických ideí. Najmarkantnejšie sa do nových politických úloh zapojil nemecký film. Najnovšie zachycuje a odkrýva tvár židovskej rasy. Film „Rotschildovci“ bol prvým, ktorý sa k nám touto témou dostal. I keď spracovanie nebolo to najlepšie, hlavne režisérsky, musíme priklincovať fakt, že námietom vzbudil značný záujem. Film ukazuje nám túto príživnícku rasu, ako i my ju poznáme, lenže naše predstavy boli o nej povrchné. Film „Žid Süss“ znovu len prispieva k všeobecnému poznaniu. Nemôžeme o tomto filme povedať, že by bol okato tendenčný. Nevidieť to na ňom. V skvelých rukách režiséra Veit H a r l a n a historický námet o dobrodružnej kariére Žida Süssa Oppenheimera je riešený všetkými predpokladmi filmovej logiky. Má zaujímavú náplň nielen dejovú - opisujúc, ako zo špinavého židovského obchodníka stal sa mocný minister financií vo Württembergu - ale vystihuje i rys židovskej povahy. Žid Süss, ktorého zahral možno povedať s ozajstnou prirodzenosťou Ferdinand M a r i a n a jeho tajomník, ktorého hrá W e r n e r K r a u s, sú postavy tak blízke skutočnému typu Židov, takže pri filme máme dojem, ako by sami herci boli členmi tejto rasy. Táto nenápadnosť a skvelé masky len zhodnocujú ich herecké výkony. Zvlášť Werner K r a u s, ktorý tu hrá i rabína, má rozsiahle pole pôsobnosti. Jeho prednes a mimiku musíme obdivovať pri každom zjavení na plátne. Vlastne týmto dvom hercom môže režisér Harlan ďakovať za skvelý úspech. Harlan okrem podchytenia základnej myšlienky dal filmu historický námet aj s dobovou a kostýmovou dekoráciou. Včleňuje do deja úryvky zo života mešťanov Württembergu, ich statočný boj proti záplave Židov, ktorých odvaha šla až tak ďaleko, že znásilňovali ženy „gojov“. Film má svoj švih. Je miestami napínavý. Nakoniec zaslúžený pád a poprava Žida Süssa, ktorý ešte v posledných chvíľach kričí: „Vezmite mi majetky, peniaze, skvosty, len život mi nechajte“ ironicky odzrkadľuje povahu židovských špekulantov-bojkov. Ďalšie hlavné postavy vo filme vytvárajú Heinrich G e o r g v úlohe Württembergského kniežata a známa Švédka Kristína Söderbaumová ako jediná ženská postava. Film koná nielen svoje protizidovské poslanie, ale je i dejom veľmi zaujímavý. Premiéra v kine „Nástup“.

Dokument č. 2:

Film „Žid Süss predstavuje nám ešte viac, ako film Rotschildovci alebo film Irské plátno. Preto pôsobivosť filmu Žid Süss ani zďaleka nedá sa prirovnať pôsobivosti iných filmov podobnej tendencie. Z peňazí Žida Süssa vyrastajú tanečnice, poburujúca bezohľadnosť, žaláre a šibenice a znásilnenia kresťanských žien. Vo filme podávajú sa historické faktá. Príhody v ňom podávané sú dojemné.

Dokument č. 3:

Ohm Krüger v Nitre

Je to film, ktorý oduševňuje, ale je to aj spravodlivá obžaloba proti surovostiam Anglicka. Ľudia dnes už asi 60 rokov starí, dobre sa pamätajú, keď sa v ich detských rokoch všade hovorilo o bezohľadnej lačnosti angl. dobyvateľov. Boli to krvi - a zlatalačné hrúzy, ktoré a aké páchali Angličania na malom tichom národe Búrov.

Prezidentom Burska bol práve Ohm Krüger, typ skalopevnej, mohutnej sedliackej postavy; rodený veliteľ, sebavedomý, šlachetný, tvrdý a nepoddajný; zocelený v láske svojej vlasti a národu.

V tom čase - 1899 - žil v Kapskom Meste anglický boháč Cecil Rhodes, dal rozkaz, aby skupované boli pozemky v krajine Búrov, v ktorých nachádzajú sa ložiská zlata najvýdatnejšie na celom svete. Požiadal aj anglickú vládu o pomoc v prípade, žeby sa Búri zprotivili. Vláda, zvlášť kráľovnej Viktórie a jej ministromi Joe Chamberlainovi páčili sa návrhy Cecila Rhodesa. Pozvali Krügera na úradnú návštevu, pričom uzavreli smluvu, podľa ktorej dostali Angličania veľké možnosti pri hľadaní zlata v Transvaale. Krüger sa vrátil z Anglicka domov a tu čoskoro sa presvedčil, že ho anglická vláda chce - prekabátiť.

Došlo tak ďaleko, že Anglicko vyhlásilo Búrom vojnu, ktorá bola tou najohavnejšou vojnou v dejinách národov. Anglická vláda poslal proti Búrom svojho beštiálneho vojvodu lorda Kitchenera, ktorý dal pochytať ženy a deti Búrov, dať ich vohnať do koncentračných táborov, kde hynuli na spôsob - zvierat. Svet preklínal anglické metódy. Sústrasti a sympatie bolo všade plných úst, ale - pomoc Búrom nikto neposkytol. (Dôkaz sympatie - pamätáme sa na „búrske“ klobúky.)

Ohm Krügerov syn Ján navštívil tajne svoju manželku v koncentračnom tábore, preto ho Angličania obesili. Starý Ohm Krüger musel ujsť, utiahol sa vo Švajčiarsku, tu oplakával - vo vyhnanstve - osud svojho národa a - prorokoval Anglicku hroznú skazu.

Históriu tejto hroznej vojny vidíme vo veľkofilme „Ohm Krüger“, ktorý bude v Nitre, v kine Palace vo dňoch 17.-20. okt. denne o 14., pol 17., 19. a pol 22. h. premietaný.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Kto napísal román *Žid Süss*? Bol založený na reálnych udalostiach? Čo chceli objednávateľia dosiahnuť natočením a uvádzaním tohto filmu v kinách? Nachádzajú sa v článkoch z dobovej tlače stereotypy pripisované Židom?
2. Bol film *Ohm Krüger* inšpirovaný skutočnými udalosťami? Pokúste sa vysvetliť, aký bol zámer produkcie filmu.
3. Zistite, čo boli búrske klobúky a prečo sa nosili v čase búrsko-anglických vojen.
4. Poznáte iný vyslovene propagandistický film z 20. storočia? Popíšte jeho obsah a uveďte, v čom bol propagandistický.
5. Zistite, čo bola *UFA* a akú činnosť vykonávala?

Pracovní list ku kapitole: **Divadelnictvo v Nitre**

Dokument č. 1:

I. odd. V. oboru

- - - - -

Vyjadrenie k hre Rastic

Hra Rastic od L. S. Donovalského, ktorú zaradilo SLD do svojho tohoročného repertoáru, je svojim charakterom historická dráma z čias Rastislavových a Svätoplukových. Námet je dômyselne skomponovaný. Rozvádza problém sporu Svätopluka s Rastislavom ako i účinkovania slovanských kňazov v ríši Veľkomoravskej. Pravda, v dráme je mnoho licencií, ktoré s hľadiska historického by celkom neobstáli, no so stanoviska dramatického sú konštruktívnym činiteľom v stavbe diela. Po tejto stránke by teda nebolo námietok proti tomuto sľubnému pokusu. Iná otázka je, či pre dnešné časy je prijateľné riešenie sporu slovenských kniežat a franskými kniežatami, a teda problém boja Slovákov s Frankami. I keď je to historická pravda, bude treba túto hru porobiť politickej cenzúre, aby neboli dáke ťažkosti. Hra totiž má vedúci tón spodný: nenávisť proti franským cudzincom, pravda, vzaté s dobového hľadiska. Navrhujem hru schváliť, ale iba v tom prípade, že bude daná na politickú cenzúru.

V Bratislave dňa 12. sept. 1944

Dr. Ján Sedlák

Dokument č. 2:

Slovenskému ľudovému divadlu
v Nitre.

- - - - -

Na Váš prípis zo dňa 26. augusta 1944, číslo S-84/1944 oznamujem, že hru Donovalského " R a s t i c " môžete uviesť na svoju scénu až po schválení politickou cenzúrou.

Ďalej uvádzam, že uvedenie hry N. V. Gogoľa " R e v í z o r ", ako aj hier z ruskej literatúry vôbec, tak aj operety J. Beneša „Na tej lúke zelenej“, sa nepovoľuje. Žiadam, aby ste rozhodnutia Mšano dodržiavali.

V Bratislave dňa 13. septembra 1944.

N a s t r á ť!
Za ministra:

Dokument č. 3:

Slovenské ľudové divadlo
v Nitre.

- - - - -

Tamojším citovaným prípisom predložené libreto operety „Žena jeho snov“ po nahliadnutí vraciam s tým, že túto operetu môžete uviesť po pozmenení duetta vo výstupe 6. II. dejstva, nakoľko sa v ňom ironizujú dnešné pomery spoločenské a vyslovuje ostrá kritika, ktorá by dnes najlepšie nepôsobila. Hru treba dôkladne opraviť so stránky jazykovej a predložiť politickej cenzúre na schválenie.

V Bratislave dňa 24. októbra 1944

N a s t r á ť!

Za ministra:

Dokument č. 4:

Vec: Ján Mecka, obyv. v Nitre,
[redacted] *, -

Žiadosť o miesto domovníka
v mestskom divadle.

Slávna
Mestská rada
v Nitre.

Dolupodpísaný Ján Mecka, úctive prosím, aby mi bolo udelené miesto domovníka v mestskom divadle.

Svojú úctivu žiadosť odovodňujem takto:

Som Slovak, príslušný do Nitry, ženatý, mám jedno dieťa, vyučený krajčírsky majster. Krajčírské remeslo systematicky prevadzať nemožem, keďže nepretržité-dlhé šitie mojmu zraku škodí.

Viem, že miesto domovníka má dosiaľ Lichner Julius krajčír, ktorý pre zrak nemože tiež systematicky pracovať vo svojom remesle, avšak preca len najde sa odovodnenie, že vzdor uvedenému žiadam jeho miesto ja a to z týchto dôvodov: Menovaný je bezdetný, nežije so svojou manželkou, poberá tiež dochodok invalidný od Ústrednej sociálnej poisťovne v Bratislave poťažne ak ten práve v tomto čase pre prípadné nastalé zlepšenie zdravotného stavu nepoberá, predsa len pri prípadnom zhoršení jeho stavu a pod. bude mať opäť možnosť dožadovať sa tohto dochodku. Ďalej dovoľujem si podotknúť, že dľa chýrov menovaný má väčšiu čiastku na hotovosti, ktorej výnos predsa len kolko toľko pomáha mu ľahšie znášať život. Konečne čo je do určitej miery závažným je tá okolnosť, že je kostolníkom na Hrade a preto aj táto činnosť prináša mu nejaký dochodok.

Pevne verím, že Slávna mestská rada porovná postavenie menovaného s postavením mojím a nebude mi zazlievať, že miesto domovníka v mestskom divadle dožadujem sa na úkor dotyčného.

Slávna mestská rada mesta Nitry nech láskave posúdi tiež tú okolnosť, že i ako čiastočný invalid postavil som sa dobrovolne do služieb HG a tým aj národa v mesiaci marci 1939 a tiež aj septembri 1939 a že som službu svoju poctive a svedomite konal, nasvedčuje tomu pripojené uznanie Hlinkovej gardy v Nitre a doporučenie pána župného lekára Dr. Rudolfa Turčeka v Nitre.

V očakávaní priazniveho vybavenia mojej žiadosti sľubujem, že sverené mi úlohy vykonám vždy poctive a svedomite tak, že moji nariadení nebudú mať príčinu k nespokojnosti.

N a s t r á ž!

Ján Mecka

Nitra

[redacted] *

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Mestský úrad v Nitre, kr. 2.

Dokument č. 5:

V Nitre dňa 1. IV. 1940.

Slávna mestská rada

v Nitre.

- - - - -

Doľupodpísaný dovoľujem si Slávnu mestskú radu v Nitre prosiť, že som si svojho času podal žiadosť o miesto domovníka v mestskom divadle v Nitre na miesto doterajšieho domovníka, ktorý zaprvé nieje ani Slovákom a ako je všeobecne známe toto miesto domovníka nepotrebuje, poťažne neni na to odkázaný, keďže je bez detný, pobiere nemocenské poistenie a tiež je kostolníkom v Hrade kde dostáva tiež určité odmeny, tak že na domovníka neni odkázaný. Já som ženatý mám rodinu vyučený som krajčírskym majstrom kde môj zárobok je veľmi malý nakoľko som zrakove od remesla značne vyčerpaný a následkom mojho malého zárobku nevládzem platiť nájomné. Na moju predošlu žiadosť mestská rada v Nitre zo dňa 4. marca 1940 pod č. 438 m!r!72-prez/T/40 mi sdělila, že mestské divadlo má svojho domovníka ktorého nemieni prepustiť. Dľa môjho presvetčenia moja žiadosť nebola vybavená tak ako mala byť vybavená. Nestačí len napísať nemieni prepustiť ale treba prepustiť z každého zamestnania o ktoré sa Slovákom uchádza a miesto je obsadené osobou nepriateľsky zmýšľajúcov nášmu Slovensku, a preto dovoľujem si znovu žiadať, aby táto moja žiadosť bola v mestskej rade prejednávana a prajne vyhovené. V páde, že Sl. mestská rada nebude touto žiadosťou vážne zaobierať budem nútený dožadovať sa práva na mieste inom. Predsa nemožno trpieť, aby osoby, ktoré len propagujú a nášmu štátu nič nepataju ale zato radí v ňom žijú na úkor poriadných občanov Slovákov.

Nechcem vec rozširovať a som pevne presvetčený, že slávna mestská rada moju žiadosť znova preskúma, o veci rozhodne spravodlivo.

S prejavom povinnej úcty.

Ján Mecka, krajč. pom
Nitra, [redacted] *

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Mestský úrad v Nitre, kr. 2.

Dokument č. 6:

MIESTNE VELITEĽSTVO HLINKOVEJ GARDY

č. 206/40. V Nitre dňa 25. septembra 1940.

Vec: Ján Mecka . -

Žiadosť o domovníctvo
v mestskom divadle.

P. T.

Obecný úrad mesta Nitry

v N i t r e .

- - - - -

Oznamujem Vám, že dnes dostavil sa do kancelárie miestneho veliteľstva HG gardista Ján Mecka, nar. [REDAKOVANÉ] *, obyvateľ v Nitre, [REDAKOVANÉ] a sťažoval si, že asi pred tromi mesiacmi podal si žiadosť o prijatie do služieb za domovníka v mestskom - župnom divadle dosiaľ nedostal o jeho žiadosti vyrozumienie.

Vzhľadom na to, že menovaný má nezodpovedajúci byt a je tiež slabý na zrak - nemá možnosť zarobiť toľko, aby si mohol opatriť zdravý byt - prosím, aby o jeho žiadosti bolo láskave uvažované a výsledok oznameny mu v dobe čo možná najkratšej.-

Na stráž!
Miestny veliteľ HG.

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, fond Mestský úrad v Nitre, kr. 2.

OBECNÝ ÚRAD MESTA NITRY

Nie je dôvodov k prepusteniu doterajšieho domovníka.

Uznesenie výboru HSL'S zo dňa 30. IX. 1940.

Zo zasadnutia mestskej rady dňa 14. X. 1940

Číslo: 2175 mr. 29233-T-40

Predmet: Ján Mecka, žiadosť o domovníctvo v mestskom divadle

Uznesenie:

Mestská rada trvá na svojom uznesení zo dňa 4. II. 1940 ... a pretože není dôvodov k prepusteniu doterajšieho domovníka, žiadosti Ján Mecku nemôže vyhovieť.

O tom sa upovedomuje aj Miestne veliteľ'stvo HG.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Aká bola úloha cenzorov divadelných hier?
2. Ako sa staval cenzor k libretu hry *Rastic*? Čo bolo na hre problematické a prečo?
3. Aké nedostatky videl cenzor v operete s názvom *Žena jeho snov*?
4. O čo žiadal Ján Mecka nitriansku mestskú radu? Čím odôvodňoval svoju žiadosť? Aké špeciálne daňosti ho mali oprávňovať k zamestnaniu na danej pozícii? Ako sa k jeho žiadosti postavili miestne štátne orgány? Dôkazom akého činu bola komunikácia medzi Jánom Meckom a nitrianskou mestskou radou?

Pracovní list ku kapitole: **Samuel Ungar**

D.V.S.M.S.V.N.P.M.N.F.M.
(Delegáti valného shromaždenia Matice slovenskej v Nitre píšú mešťanostovi Nitry Fratiškovi Mojtovi)

Veľactený pane
mešťanosta Nitry
nesporné je, že ste
človek múdry, chytrý.

Podľa Vašich rečí
usúdil by mnohý,
že máte výtečné
advokátske vlohy.

Preto viete často
slová chvály ťahať
aj tam, kde by bolo
načim bičom šľahať.

Keď naša Matica
v Nitre snemovala,
z úst sa Vám rinula
sa to mesto chvála.

Lenže delegáti
MS prišli na to,
že to, čo sa blyští,
nie je všetko zlato.

Prechádzkou po Nitre
uvideli oni,
že pri svetlách skromných
je tu veľa tóni.

A tu ku náprave
je len jedna cesta
nie zakrývať tône,
lež vyhnať ich z mesta.

Nuž berte si k srdcu,
ak sa Vás to týka.
Na šírenie svetla
treba bojovníka,

na skrývanie tône
zasa pravotára,
ktorý málo robí,
ale veľa tára.

Nechceme však tuná
tárať len dve na tri,
povieme Vám priamo,
jak sa chlapom patrí,

že keď si tak človek
slávnou Nitrou blúdi,
stretá veľmi mnoho
takých čudných ľudí.

Škoda by sa bolo
pýtať: Kto si, čo si?
O ich príslušnosti
vravia krivé nosy.

A čo chcem povedať,
iste každý tuší,
že Žid po maďarsky
vraví, aj keď čuší.

Nuž čieže je toto
opatrenie chytré,
že toľko Židákov
máme dneska v Nitre?

Dnes by nám chcel niekto
nahovoriť vari,
že Žid tam ostane,
kde sa mu zle darí?

Dnes aj malé dieťa
potvrdí Vám iste,
že kde ich nechceli,
majú mestá čisté.

Človek by si myslel,
že Židovstvo celé
chcete mať v Nitre na
muzeálne ciele.

Pýtame sa teda
tak doprosta s mosta,
ako smrdí ryba,
od hlavy, či chvosta?

Nuž dúfame právom,
že v dohľadnom čase
Nitra slávna bude
bez Židov už zase.

No dnes už nie slovo,
ale skutok platí –
to Vám odkazujú
MS delegáti.

M.N.F.M.O.D.V.S.M.S.VN.
(Mešťanosta Nitry Fratišek
Mojto odpovedá delegátom
valného shromaždenia Maticy
slovenskej v Nitre)

Páni delegáti,
z Vášho P. T. čistu
nemal som ja veru
iba radosť čistú.

Spôsobili ste mi
roztrpčenosť v duši,
či sa dobrým hosťom
takto správať sluší?

Ja som Vás privítal
srdečne a vrelo
a každého v duchu
pobozkal na čelo.

A je predsa zrejmé,
že aj mesto rodné
v privítacej reči
vychválil som hodne.

Vy ste tejto reči
pevne veriť mali,
a nie strkať prsty,
kde Vás to nepáli.

Vieme síce, že v Nitre
ulicami blúdi
viac než v inom meste
krivonosých ľudí.

To vo Vás budilo
len omyly samé,
keďže známa vec je,
že zrak často klame.

Títo krivonosí,
čo sa Židmi vidia,
od veľkokrstenia
nie sú totiž Židmi.

Toto tvrdím, lebo
poznám ich do chlapa
a mnohému z nich som
sám bol krstný apa.

Teda so židovstvom
viedol som boj tuhý
a na ich kresťanstve
mám veľké zásluhy.

A že ste maďarsky
čuli Židov tárať?
Odpusťte, o všetko
nemôžem sa starať.

Ktorý mešťanosta
ulicami blúdi
a počúva tajne
rozhovory ľudí?

Pán predsa nechodí,
veď na to má auto,
a keď treba robiť,
vtedy povie: Sprav to!

Len takýto spôsob
života mi sluší
a od mnohých žalôb
ušetrí si uši.

Veď ja Vám mám toľko
inakších starostí;
mesto i podniky
a vítanie hostí.

Toľko robôt predsa
nezvládol by iný –
a ak sa aj zmýlim,
nie som za to vinný.

Kto len chyby vidí,
ten je vinovatý,
lebo ruší pokoj
a idylu hatí.

Preto Vy všetci si
zapište za uši,
mňa z môjho postupu
nikto nevyruší.

Komu sa nepáči,
ten nech je tiež chytrý
a v budúcich časoch
nech nejde do Nitry.

Nuž prijmite pozdrav
pestrý ako fotku
od starostu Nitry
od Františka Mojtu.

Dokument č. 3:

„Bratislava bola veľké mesto. Keď žid vyšiel na ulicu a mal trošku dlhšie paesy, zbili ho. Bez dôvodu. A tak môj otec povedal, chod' do Nitry. Nitra je malé mesto. Bezpečnejšie. Odkedy som odišiel do Nitry, už som sa nevrátil domov... Všetko sa zmenilo, keď som stratil otca a matku. Vtedy sa všetko zmenilo. Vtedy sa rabín Weissmandl a rabín Ungar stali mojimi učiteľmi, mojim otcom, mojou matkou... Mojim všetkým, dokonca mojim starým otcom. Vtedy sa všetko vážne zmenilo... Pretože som už nemal rodičov. To bolo v roku 1942. Môj otec a matka boli deportovaní z Bratislavy.“

ZDROJ: Zo spomienok Williama Lowyho, Mezi zaslepenými blázny, (réžia Petr Bok, scenár Martin Šmok) 2. časť. 06:55 – 08:57.

Dokument č. 4:

„Mimo to sme počuli, že v Nitre, kde rabín býva (M. D. Weissmandl – autori) je veľký dvor, ktorý nazývajú Vatikán a gardisti tam nejdú robiť raziu. To bolo podplatené, aby tam neprichádzali... My sme žili samozrejme v tom Vatikáne vtedy všetko načierno, tam bolo niekoľko stoviek ľudí, neplatili za jedlo nič. A boli tam niekoľkí ľudia, čo ešte pracovali, boli hospodárski dôležití, tí každý týždeň prišli k rabínovi a povedali: „ja som tento týždeň zarobil 10 000 korún, k živobytiu potrebujem 500, tu máš deväť a pol tisíc, aby si mohol dať ľudom jesť.“ A tak dávali tým ľuďom, čo tam boli utečenci, jedlo.“

Zo spomienok Meira Eislera, Mezi zaslepenými blázny, (réžia Petr Bok, scenár Martin Šmok), 1998. 2. časť, 07:18 – 08:25.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Publikoval satirický časopis skutočne text, ktorý písal starosta Nitry František Mojto, alebo ide o redakčný príspevok? Čo bolo zámerom autorov oboch textov?
2. Čo sa v prvom texte kritizuje? Ako autori druhého textu reagujú kritiku a čo bolo zámerom tejto odpovede?
3. Čo sú to *paesy*, kto ich nosí a prečo?
4. Na základe prečítaných textov sa pokúste definovať stratégiu prežitia obyvateľa židovskej národnosti v čase druhej svetovej vojny. Prečo Židia z rôznych miest Slovenska smerovali práve do Nitry?
5. Pozrite si dokumentárny film *Mezi zaslepenými bláznymi*, 1998, režia Petr Bok, scenár Martin Šmok. Napíšte o ňom krátku esej.

Pracovní list ku kapitole: Vojtěch Měrka

Dokument č. 1:

„Slovenská brázda.“

Nitrianski profesori na čele s J. B o h á ě o m začali vydávať nový kultúrny mesačník pod názvom „Slovenská brázda“. Programom nového časopisu je pestovať národnú a duchovnú kultúru v duchu československej jednoty a tvorenia slovenskej spolupráce. Úmyselne bolo započaté s číslom, ktoré je venované prezidentovi Osloboditeľovi T. G. Masarykovi. Jeho život a dielo vo výraznej a pútavej skratke načrtol redaktor dr. Vojtěch M e r k a, profesor, Jozef Boháč pojednal v dvoch statiach o Masarykovi v rodine a o Masarykovej návšteve na Slovensku 1893 v Kollárovom rodisku, Mošovciach. Okrem toho časopis obsahuje rôzne zprávy zo slovenského juhu.

J.M.

ZDROJ: Slovenský denník, 18. marec 1937, ročník 20, č. 64.

Dokument č. 2:

Zmeny na obchodnej akademii v Nitre

B r a t i s l a v a, 15. októbra.

Riaditeľstvo štátnej obchodnej akademie v Nitre dr. Vojtech Měrka odchádza na okamžitú dovolenku, z ktorej sa nevráti.

ZDROJ: Slovenský hlas, 16. októbra 1938, ročník 1, č. 237.

Dokument č. 3:

960-1 dôv./38.

8. október 1938

Protičeská a protižidovská
demonštrácia v Nitre

Hlásim, že 7. októbra 1938 o 19. hod. došlo v Nitre k demonštráciám mládeže slovenskej ľudovej strany Hlinkovej a behom demonštrácie demonštranti vytíkali okna v rôznych uliciach mesta Nitry.

Od 18. hod. do 19. hod. svolal mestský úrad v Nitre pred mestský dom príslušníky ľudovej strany, kde im bola rozhlasom s balkonu mestského domu vysílaná reč poslanca Jána Esterházyho, Andora Jaroša a pak mal projev starosta mesta Nitry František Mojto. Prítomno bolo asi 1000 osob, ale väčšinu tvorilo vojsko nitrianskej posádky, hlavne príslušníkov maďarskej národnosti. Starosta Mojto po ukončení manifestácie, požiadal prítomných, aby sa v kludu rozišli do svojich domov. Manifestanti uposluchli natoľko, že od mestského domu sa rozišli a ihneď na Vilsonovej ulici mládež slovenskej ľudovej strany, ktorá snad zamýšľala manifestovať v uliciach mesta, sa zišla a k nej sa pripojili i nezodpovedné živly a vojsko. Takto ťahli Vilsonovú ulicou, Masarykovú, Tureckou bránou k budove obchodnej akademie, kde sa pokúšali vniknúť do budovy obchodnej akademie, ale tam je premluvil učiteľ Kaps, aby od násilností upustili. Vykrikovali cestou rôzna heslá proti Čechom ako: „Mi chceme slovenské četníky, Mi chceme slovenského riaditeľa obchodnej akademie, Dole s riaditeľom Merkom.“ Totéž bylo i u mestských obytných domov, kde býva profesor obchod. Akademie Pokorný. Riaditeľ Merka a profesor Pokorný sú Česi. Keď demonštranty podarilo sa četníctvom, políciou a učiteľom Kapsom trocha ukludniť, niektorý sa vzdialili, ale opäť pridali sa k demonštrantom ženy a deti i iných politických strán, ktoré čakajú len na nepokoje, aby mohli drancovať a ťahli ďalej Štúrovou ulicou, kde začali vytíkať okna osobám židovskej národnosti a to tak, že ako ťahli ulicou kameňom hodili do oken, aby nebolo vidieť kto hodil. Zo Štúrovej ulice ťahli Párovskou ul., Ďurčanskou ul., Kapitulskou, Malošpitálskou, Janka Jesenského ul., Cestou v techto uliciach stále vykrikovali „Preč so Židmi, Židi do Palestíny, Von s Čechmi a pod.“

Demonštranti rozbili celkom 46 okenných tabulí a spôsobili škodu asi 800 Kč.

V uliciach Štúrovej bolo rozbito 5 okenných tabulí, v Párovskej 13, sv. Štefánskej 2, Ďurčanskej 20 a Janka Jesenského 6.

Kdo tabule rozbil nepodarilo sa dosiaľ zistiť, rovněž tak nepodarilo sa zistiť kto z organizoval demonštráciu. V šetrení sa pokračuje a kladné výsledky budú dodatočne hlásené. O 22. hod. bol v meste naprostý klud a poriadok.

Ide okresnému úradu a okres. četn. veliteľstvu v Nitre

Veliteľ stanice:

Dokument č. 4:

Večer toho dňa videla Nitra prvý slobodný, radostný pochod mladého slovenského života. Večer o 18. Hod. prehovorili k celému slovenskému ľudu do rozhlasu zástupcovia autonómneho Slovenska. Pred mestským domom, kde boli namontované tlampače (reproduktory, amplióny) pre spoločný posluš, shromaždily sa na ten čas veľké zástupy ľudu. Po vypočutí prejavov členov vlády z rozhlasu a prejave tajomníka Višňovského nadšení študenti a s mnohými staršími dali sa na pochod v disciplinovaných šíkoch po uliciach mesta Nitry, aby dali i vonkajšiu formu svojej radosti. Ohnivejšiu náladu vliali i študenti, ktorí prišli z Bánoviec na nákladnom aute, ktorí roznášali po Nitriansku radostné chýry o slovenskej autonómii. I slovenskí vojaci pridali sa do pochodu. Rozradostený zástup ľudí zmedzi prítomných vojakov vyzdvihol jedného, ktorý niesol slovenskú zástavu. Krok dunel. Skandovanými heslami privolávala sa sláva novej slovenskej vláde. A prvýkrát v uliciach mesta Nitry zaznela odbojná pieseň:

„Slováci sme od rodu, slovenskému národu
nebude z nás ani jeden nikdy na škodu.
Vezmeme si valašky, vybíjané opasky –
vyzbrojení budeme po jánošíkovsky.“

Pred kostolom piaristov sa sprievod zastavil. Vzdal vďaku Všemocnému za udelený dar a pomodlil sa „Otče náš...“ za večného vodcu a otca národa Andreja Hlinku. Tu v krátkom preslove prehovoril k nadšeným manifestantom abiturient reál. Gymnázia Klimant. Odtiaľ pohol sa sprievod pred obchodnú akadémiu, kde študujúca mládež protestovala proti vedeniu obchodnej akadémie riaditeľom Měrkom a žiadal odstránenie nesympatického českého riaditeľa. Tu opäť prehovoril k študentom abiturient obchod. Akadémie Libant a učiteľ hudobnej školy Štefan Kaps.

Po ukončení prejavov sa väčšina demonštrantov rozišla a nad Nitrou zavládla tichá noc...

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. K akej udalosti sa v dokumentoch popisovaná manifestácia v Nitre viazala?
2. V čom sa dokumenty popisujúce manifestáciu v Nitre 7. 10. 1938 odlišujú?
3. Ktorý z textov možno považovať za objektívny popis udalostí odohrávajúcich sa večer 7. 10. 1938?
4. Pokúste sa zistiť, kto boli János Esterházy a Andor Jaross? Prečo títo politici rečnili na manifestácii dňa 7. 10. 1938?
5. Pokúste sa vysvetliť, prečo je prvý dokument plný gramatických chýb?
6. Na základe nadobudnutých informácií z hodín dejepisu vysvetlite, prečo sa manifestácia obrátila proti iným národnostiam?
7. Na základe článku v novinách *Slovenský hlas* popíšte, ako manifestácia ovplyvnila život Vojtěcha Měrku. Ako informuje redaktor novín o Měrkovom odchode zo Slovenska?
8. Prečo bolo prvé číslo nového časopisu nitrianskych učiteľov venované prezidentovi T. G. Masarykovi?
9. Kto bol Vojtech Měrka a o čo sa na Slovensku zaslúžil? Vypočujte si rozhlasovú reláciu o jeho aktivitách v Košiciach (dostupné na <https://reginavychod.rtvsk.sk/relacie/kosicki-rozhlasaci/131061/vojtech-merka>)
10. Ako mal byť časopis *Slovenská brázda* zameraný? Pokúste sa vysvetliť spojenie ... v *duchu československej jednoty...*, čo tým autor v danej dobe myslel?
11. Poznáte nejaké pamiatky na prezidenta T. G. Masaryka, ktoré sa nachádzajú v nitrianskom regióne? Prečo boli vo verejnom priestore inštalované? Aký mal vzťah prezident Masaryk k nitrianskemu regiónu?

Pracovní list ku kapitole: **Rodina Starkovcov**

Dokument č. 1:

„Naša skupina 107 mužov bola zostavená 1. decembra 1944 v sústred'ovacom táboře v Seredi, veliteľ'om tábora SS Hauptsturmführer-om Brunnerom. Dňa 2. decembra sme boli naložení do nákladných vlakov. V dvoch vagónoch, v každom s cca. 53 mužov (malé dobytčie vagóny). V každom vagóne bola jedna vedra s vodou a jedna vedra pre potrebu, bez jedla. Išli sme trasou cez Pol'sko, Gleiwitz, Berlín. Počas päť dňovej cesty sme mohli vedra vyprázdniť len raz. Obe vedrá slúžili viac-menej na vykonávanie potreby, kvôli čomu nám „winiam“ už viac nebola pridelená pitná voda. Naš dych v otvorených škárach pri oknách zamrzal a malé cencúliky v extrémnych prípadoch pomáhali vysmädnutým ľ'ud'om. Pri príležitosti spomínaného jediného vyprázdňovania vedra nám dvaja esesáci odobrali náramkové hodinky a obrúčky s brutou poznámkou, že tieto už nebudeme potrebovať.“

Zo spomienok Jozefa A. Starka (preklad Alena Mikulášová)

ZDROJ: Yad Vashem Archives, f. Testemonies, Diaries and Memoirs Collection O. 33, č. 4338, spomienky Jozefa Starka.

Dokument č.2:

„Každodenný nástup spojený s prepočítaním väzňov končil vždy úplným vyčerpaním. Ti, ktorí zostali ležať, boli vyzlečení a pohodení k mŕtvolám ako zajace po veľkej pol'ovačke. Každý desiaty bol kvôli evidencii povytiahnutý o polovicu tela. V marci 1945 dokonca každé 50 tela. Niektorí ešte žili. Ti dostali od ká-pov ranu do hlavy a do krku. Niektorí ešte žili, keď ich hádzali na vlečku auta. Tieto autá z apelplatzu išli hneď k spal'ovaniu. Za túto broznú prácu dostalo pracovné komando zvláštny prídel chleba, asi 100 gramov na deň. Tento chlieb sa denne ušetril na mŕtvych väzňoch.“

Zo spomienok Jozefa A. Starka (preklad Alena Mikulášová)

ZDROJ: Yad Vashem Archives, f. Testemonies, Diaries and Memoirs Collection O. 33, č. 4338, spomienky Jozefa Starka.

Dokument č. 3:

„Keď v ten istý deň [8. 12. 1944] – autori] prišiel do nášho baraku esesák, pýtal sa na starejšieho. Lengyel videl hrozivý postoj väzňov a neprihlásil sa. Esesák nám dal lehotu, do večera si vybrať starejšieho, ktorý bude za všetko zodpovedný. Skupina, ktorá mala skúsenosti z táborov pre vojnových zajatcov, zorganizovala tajnú voľbu s desiatimi voliteľmi, ktorí väčšinou, 9:1, zvolili mňa. Voľbu som neprijal. Volilo sa znova s rovnakým výsledkom. Na nástojenie spoluväzňov som voľbu prijal, ale predostrel som podmienky, ktoré som chcel, aby boli splnené. [...] Zvolená bola aj komisia na prerozdelenie prídelov. Každý týždeň sa obmieňala tak, aby bolo zaistené spravodlivé a všetkými kontrolované prerozdelenie prídelov. Mali sme dvoch lekárov, ktorí mali so sebou nejaké lieky ešte zo Serede. Z desiatich voliteľov sa vyvinulo grémium, v ktorom sa diskutovalo o všetkých problémoch. Takmer každý večer niektorý z väzňov rozprával o vojnom povolani alebo o zajateckých táboroch na Sibíri. Viedli sa cenné diskusie, ktoré nás udržiavali duševne v kondícii. Ja som sprostredkoval svoje zážitky z východného frontu a opakovane som sa snažil vysvetliť, že vďaka čistote a poriadku v barakoch a vďaka „vojenskému postoju“ pri apeli môžeme významne prispieť k tomu, že sa naša kritická situácia ešte nezhorší. Aj divoké zviera loví korisť tak, že prvými obeťami sú najslabší jedinci.“

Zo spomienok Jozefa A. Starka (preklad Alena Mikulášová)

Dokument č. 4:

„Dňa 5. 4. 1945 sme dostali rozkaz pripraviť sa na odchod. Každý mal v tábo-
re niekoho, s kým sa nechcel odlúčiť. Naši dvaja doktori sa dohovárali o nie-
ktorých chorých, ktorí už vlastnými silami nemohli tábor opustiť. Tí, žiaľ,
museli byť odoslaní do nemocnice. Boli odovzdaní osudu. Dúfali, že tam prežijú.
My sme ich povzbudzovali správami o skorom príchode osloboditeľov. Ešte oni
si robili starosti, či my precháme transport. Čím bližšie je smrť, tým väčšia je
nádej. Na druhý deň sme sa zoradili do päť stupov. Boli sme stále znova pre-
počítavani. Nedostali sme ani tú takzvanú polievku z bielej krmnej repy. Vedrá
na odpadky, v ktorých sa polievka nosila, stáli pred kuchyňou. Tá už bola
zjavne mimo prevádzky. V posledných dňoch bolo ťažké zbromážditiť aj tých 10
mužov, ktorí by odviekli ťažké vedrá z kuchyne k barakom. A to napriek tomu,
že každý, kto doniesol to vedro, za svoju ťažkú prácu dostal o veľkú lyžicu
viac polievky.“

Zo spomienok Jozefa A. Starka (preklad Alena Mikulášová)

ZDROJ: Yad Vashem Archives, f. Testemonies, Diaries and Memoirs Collection O. 33, č. 4338, spomienky Jozefa Starka.

Dokument č. 5:

„Stál som pri okne a pozoroval vlak. Tu som si všimol dvoch mužov ako schádzajú zo vagónu dole, každý z nich mal v rukách zbraň. Podľa tvaru helmy bolo zrejme, že to môžu byť len príslušníci niektorej zo spojeneckých armád. Neskôr sme zistili, že to boli príslušníci deviatej americkej armády. S opuchnutými nohami a úplne vyčerpaný som vystúpil z vagóna a šiel som približujúcim sa americkým vojakom oproti. Jeden bol poručík, druhý bez hodnosti. Poručík ma vyzval, aby som zostal stáť a naznačil mi, že máme škrvinný týfus a že sa nechcú vystaviť nebezpečenstvu nákazy. V krátkosti vysvetlil, že patrili k tankovej jednotke, ktorá sa nachádzala za vlakom. Ich tank dorazil k vlaku ako prvý, ale nemôžu nám dať proviant. Prislúchajú k bojovej jednotke, avšak čoskoro pride aj ďalšia jednotka, ktorá nám poskytne nejaké zásoby. V každom prípade sme už mimo nebezpečenstva. Mali by sme sa správať pokojne a len zostať pri vagónoch. Vojak so zbraňou v ruke túto rýchlo zastrčil, šiel pozdĺž vlaku a ukázal strážcom, že si majú obe ruky dať za hlavu. Strážnici odhodili svoje strelné zbrane. Vojak šiel popri vlaku, po jednom zbrane zdvíhal a rozbil piesty o kmene stromov. Zajatci začali v tichosti opúšťať vagóny, ale zostali stáť pri dverách. Konečne sme sa nachádzali v situácii, ktorú sme si často predstavovali. Bolo o čom premýšľať, mnohí mali slzy v očiach.“

Zo spomienok Jozefa A. Starka (preklad Alena Mikulášová)

„Vážené dámy a páni,

V máji tohto roku som podnikla s jednou českou turistickou skupinou cestu do Izraela. Po celý čas som bola vašou krajinou nadšená a samozrejme aj Jeruzalemom a Yad Vašem. Tu mi dala jedna veľmi sympatická pani pri vstupe do múzea upomienkové listy a priviedla ma na myšlienku, aby som Vám napísala. Už skôr som chcela navštíviť Izrael, ale žiaľ, po našej emigrácii do Švajčiarska to nebolo možné. Môj o desať rokov mladší brat pred cca 20 rokmi pracoval ako študent počas prázdnin v jednom kibuce, medzicasom je z neho už vzorný otec rodiny.

Narodila som sa v roku 1942 v Nitre (Slovensko), takže si ešte na posledné roky vojny trošku spomínam a z rozprávania mojich rodičov som sa tiež niečo dozvedela. Po slovenskom povstaní v auguste 1944 nebol pred deportáciami už nikto chránený. Moji starí rodičia boli veľmi dobromysel'ní a v Nitre sa ešte cítili bezpečne. Najskôr bol v septembri odvedený môj starý otec a môj otec. Môjho otca ešte prepustili, starý otec bol deportovaný do Auschwitzu. Moja stará mama bola zavezená do mestskej nemocnice. Mysleli si totiž, že tam bude v bezpečí. O mesiac neskôr prišiel k budove nemocnice železničný vačón, ktorý nakoniec tiež skončil v Auschwitzu. Môj otec sa ukryl, ale keď zistil, že mána a matku tým ohrozil, z úkrytu vyšiel. Na tieto momenty sa dokonca rozpomínam, pretože príslušník SS prehl'adal moju detskú izbu. Otec mi neskôr rozprával, keď išiel koridorom z úkrytu, zestapák menom Pour (bol to Čech a bol po roku 1945 v Bratislave popravený) mu dal pohlavok a tým ho uzemnil. O tomto období informoval môj otec sám a aj písomne, pretože v čase keď už bol starší, často dostal depresie a lekár v Kolíne mu poradil, aby svoje zážitky spísal. Vedela som o tom, ale nedal nám tú správu počas vojho života prečítať. Keď v roku 1987 zomrel, hl'adala som túto správu a našla som ju tak, ako Vám ju prikladám.

Môj otec prišiel po oslobodení do Prahy. Stretol vojho bratranca, ktorý tiež prežil. Od neho sa dozvedel, že mama a ja žijeme. Z hotela telegrafoval do Nitry, že žije a že je na ceste. Viem, že dlho čakal, či sa neobjavia nejaké indicie,

že by starí rodičia boli nažive. Rodičia sa od preživších dozvedeli, že moji starí rodičia museli ísť pri selekcii na stranu smrti.

Otec mi rozprával, (takú dostal správu) o vzornom správaní oboch starých rodičov počas transportu. Moja stará mama bola pripravená pomôcť a obetavo sa starala o tých, ktorí to potrebovali. Môj starý otec, ktorý bol zjavne vždy optimista, sprostredkoval akúsi nádej pre ostatných. Keď uvideli z vlaku komíny, povedal ostatným, že sa tam pre nich peče chlieb.

Rodičia sa po vojne nevedeli s Nitrou rozlúčiť. Celý majetok bol starým otcom včas prevedený na moju matku a tak nebol Slovákmí „arizovaný“.

Po februári 1948 nám bolo všetko zobrať. V roku 1949 sme sa museli presídliť do malého bytu v Bratislave, tam sa narodil môj brat. Na konci roku 1952 v tzv. akcii B nás chceli komunisti opäť vysídliť. Môj otec našiel pre nás miesto v Jablonci nad Nisou, kde bol jeden vzdialený príbuzný zubárom. Tam sme žili do roku 1964. Potom sa môjmu otcovi s jeho malou rodinou s veľkým ťažkosťami podarilo odísť do Kolína (pri Prahe – doplnila autorka prekladu). Moja mama a môj brat s rodinou tam ešte stále žijú. Cítia sa tam veľmi dobre.

Ja som tri roky po našom odchode do Kolína emigrovala do Švajčiarska a toho času veľmi často cestujem medzi Prahou a mojim domovom tu na Zugersee.

Dúfam, že som vášmu dokumentačnému centru mojimi riadkami trochu prispela.

Keď som bola v máji v Jeruzaleme, ľutovala som, že môj otec Izrael nikdy nenavštívil. Mal panický strach z lietania a vlakom by to nikdy nezvládol.

Dúfam, že milostivý Boh nám umožní s mojou mamou budúci rok ešte raz Izrael navštíviť. Videla som veľa, ale nie dost'.

Shalom

Christina Stark"

List Christine Stark, dcéry Jozefa Aurela Starka adresovaný Múzeu a pamätníku Yad Vashem v Izraeli (preklad Alena Mikulášová)

Dokument č. 7:

Prezídium Krajinského úradu v Bratislave.

Číslo: 70.414/1938 prez. Bratislava, dňa 8. novembra 1938.

Židovská otázka na Slovensku

- pokyny.
Veľmi nutné!

Dôverné!

Všetkým pánom okresným náčelníkom na Slovensku, pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave, pánu správcovi politickej expozitúry vo Vyšnom Svidníku.
/ Do vlastných rúk/.

Dňa 5. novembra 1938 boli I. stupňovým politickým a štátne-politickým úradom vydané telefonické nariadenia, týkajúce sa vyhostenia Židov cudzích príslušníkov, zaistenia ich majetku, ďalej ohľadom premiestnenia Židov československých príslušníkov do ich domovských obcí a pod.

Prezídium krajinského úradu v Bratislave vydáva ohľadom židovskej otázky na Slovensku tieto pokyny:

...

Vo veci premiestňovania Židov československých štátnych príslušníkov, bývajúcich na Slovensku, nariaďuje sa, aby na základe zákona číslo 300/1920 Sb. z. a n. vo znení zákona číslo 125/1933 Sb. z. a n. a na základe zákona číslo 131/1936 Sb. z. a n. boli postupne do domovských obcí presťahovaní najmä teraz len nemajetní Židia, ktorí majú domovské právo na Podkarpatskej Rusi.

...

Dokument č. 8:

Zo zasadnutia obecného zastupiteľstva mesta Nitry
dňa 1. december 1938.

Čís. : 639 o. z.
30.651/1938 N.

Predmet: Július Stark a rodina -
Priятие do sväzku občanov
mesta Nitry.

U s n e s e n i e.

Obecné zastupiteľstvo mesta Nitry uštaluje, že Julius Stark, majiteľ kina, bytom v Nitre, [REDACTED]*, ktorý sa narodil v Liptovskom Svätom Mikuláši dňa [REDACTED]*, samostatne si nadobudol nárok na domovské právo v Nitre podľa §-u 2 zák. 222 z roku 1896 a preto obecné zastupiteľstvo na jeho žiadosť prijíma ho do sväzku občanov mesta Nitry i s rodinou, ktorej členom je manželka Gabriela Veröová, narodená v Nitre dňa [REDACTED]* a syn Dr. Jozef Aurel Stark, právnik, ktorý sa narodil v Liptovskom Svätom Mikuláši dňa [REDACTED]* a od roku 1919 býva s rodičmi v Nitre.

D ô v o d y.

Menovaný preukázal, že podľa domovského listu zo dňa 8. júla 1938 je od narodenia príslušný do Liptovského Svätého Mikuláša v smysle zákonného článku z roku 1886 na tom základe, že jeho otec neb. Armín Stark, ktorý sa narodil v Lipt. Sv. Mikuláši po otcovi neb. Bernardovi Starkovi, ktorý tiež odtiaľ pochádzal a do smrti tam býval. Bol obchodníkom.- Z tohoto plynie, že menovaný žiadateľ bezpochybné má pôvodné domovské právo v Lipt. Sv. Mikuláši od narodenia, v dôsledku čoho je občanom česko-slovenského štátu..

Vzhľadom na to, že od roku 1919 býva v Nitre a je tu majiteľom hodnotných nemovitostí, preto obecné zastupiteľstvo prijalo ho i s rodinou do sväzku občanov mesta Nitry.

O tom upovedomuje sa menovaný ako žiadateľ a obecná rada v Liptovskom Sv. Mikuláši.

starosta

* Údaje boli anonymizované autormi.

ZDROJ: Štátny archív v Nitre, f. Mestský úrad v Nitre, k. 65.

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Zrekonštruujte osudy Jozefa Aurela Starka počas druhej svetovej vojny a po nej. Akú stopu na ňom zanechali udalosti z rokov 1939 – 1945?
2. Ako dokumenty č. 7 a 8 navzájom súvisia?
3. Čo je domovské právo? K akému inštitútu by ste ho v súčasnosti prirovnali?
4. Na základe zákonov (z ktorého obdobia) sa mali vykonávať nariadenia namierené proti židovskej minorite? Čo tieto zákony riešili? Prečo boli aktivované práve v jeseni 1938?
5. Na základe analogickej situácie a jej riešenia v danom období, aké odporúčania by ste dali obyvateľom v súčasnosti? Na čo by si mali dávať pozor pri výklade legislatívy a aplikovaní zákonov do praxe?

Pracovní list ku kapitole: **František Mojto**

Dokument č. 1:

V mene Republiky a slovenského národa!

Národný súd v Bratislave na verejnom hlavnom pojednávaní, konanom dňa 6. septembra 1946 za účasti predsedu Krajského súdi Karola Bedrnu ako predsedu, Andreja Djuračku, Samulea Falčana, Štefana Ondruša, Jozefa Štaudingera, Vladimíra Veleckého, Kvety Viestovej ako prísediacich a Dr. Pavla Királyho ako obžalobcu vyniesol a dňa 6. septembra 1946 verejne vyhlásil tento

R o z s u d o k:

Obžalovaný František M o j t o, narodený 10. októbra 1885 v Pruskom, okr. Púchov, príslušný do Nitry, správca - učiteľ ľudovej školy, podľa funkcií v minulosti zastávaných člen Štátnej rady Slovenskej republiky, mešťanosta v Nitre, miestny predseda HSLS, štátny občan československý, ženatý, Slováč, obyvateľ v Nitre, t. č. vo väzbe Národného súdu v Bratislave

j e v i n n ý,

Že

1./ dňa 30. augusta 1943 sa stal členom Štátnej rady Slovenskej republiky, najvyššej štátnej ustanovizne, ktorej podľa § 52 slovenskej ústavy čis. 185/39 Sl. z. v znení ústavného zákona č. 105/43 Sl. z. prislúchala medzi iným povinnosť rozhodovať o trestnej zodpovednosti prezidenta republiky, predsedu a členov vlády aj predsedu Najvyššieho kontrolného dvora, rozhodovať o strate poslaneckého mandátu, podávať návrhy na konanie pred Ústavným senátom, aby rozhodol, či zákony, opatrenia Stáleho výboru Snemu, nariadenia s mocou zákona, alebo nariadenia, vydávané vládou namiesto zákonov, neodporujú Ústave, alebo ústavným zákonom, a ktorá napriek tejto svojej povinnosti trpela a umožnila, aby demokratické práva a slobody občianske, najmä rovnosť pred zákonom, sloboda osobná a domová, boli odňaté, sloboda tlače, právo shromažďovacie a spolkové, tiež sloboda prejavu mienky boli zrušené a súkromné vlastníctvo bolo bezprávne pozbavené bezpečnosti a ktorá bola aj vzhľadom na svoju právomoc nástrojom a maskou, ktorú použil fašizujúci režim, aby robil zdanie, že sa na Slovensku vládne podľa zásad sporiadaného parlamentného systému,- a tak každý člen Štátnej rady, teda aj obžalovaný, keď členstve sotrvával, súhlasil s činnosťou Snemu a vlády a schvaľoval politickú líniu režimu,

2./ a./ V čase od roku 1938 do roku 1945 ako mešťanosta v Nitre a miestny predseda HSLS v Nitre - Zobor mal rôzne verejné prejavy, v ktorých sa stotožňoval s politikou fašis-

tického režimu a okrem toho od roku 1938 až do roku 1945 ako zodpovedný redaktor odb. časopisu „Slovenský učiteľ“ redigoval tento časopis vo smere fašistickej a separatistickej politiky HSES a režimu a aj sám prispieval článkami do tohto časopisu a tak v ročníku 1939/40 na strane 94 uverejnil rezolúciu KKUS, ktorú vypracoval, a tieto články: na str. 122 „Pozdrav prezidentovi Dr. Tisovi ku dňu 26. októbra 1939“, na str. 282 „Slovenský marec“, na str. 394 „Keby bol generál Štefánik medzi nami“, na str. 406 „O hymne Slovenska“, na str. 497 „Pán prezident Dr. Tiso medzi“, v ročníku 1940/41 „Dve medzníky v slovenskom školstve“, na str. 246 „Vernosť vodcovi Dr. Tisovi na život a na smrť“, na str. 377 „Memorandum“, v ročníku 1941/42 na str. 243 „Do štvrtého roku národa roli dedičnej“, na str. 138 „Horlivosť v kritike učebníc“, v ročníku 1943/44 na str. 257 „Do druhého lustra Slovenského štátu“,

b./ ďalej v čase od 16. apríla 1939 až do konca roku 1944 ako člen redakčného kruhu časopisu „Nitrianskej stráže“ spolu s inými redigoval tento časopis vo smere fašistickej a separatistickej politiky HSES a aj sám prispieval do tohto časopisu článkami a to najmä v čís. 37 zo dňa 10. septembra 1939 uverejnil článok „Brány škôl otvorili“, v čís. 52 zo dňa 29. decembra 1940 článok „Radujme sa, veselme sa“, v čís. 33 zo dňa 15. augusta 1943 článok „Uvítanie Dr. Jozefa Tisu v Nitre“,

a v týchto svojich článkoch ad a./ - b./ uvedených vychvaloval prezidenta Dr. Tisu a Slovenský štát a stotožňoval sa s fašistickou a separatistickou politikou HSES a schvaľoval režim,

3./ keď slovenský národ povstal do boja proti okupantom a zradcom za obnovenie Československej republiky, tak dňa 18. septembra 1944 ako mešťanosta v Nitre na zasadnutí mestského výboru, ktorý rozhodoval o udelení čestného občianstva v Nitre ministromi národnej obrany a šéfovi štátnej bezpečnosti Haššíkovi, ktorý viedol operácie Domobrany a POHG proti partizánom a povstalcem, mal prejav, v ktorom vychvaloval Haššíka a jeho opatrenia proti partizánom a odsudzoval povstanie,

t e d a

ad 1./ ako exponovaný politický činiteľ pričinil sa o odstránenie demokratického poriadku ČSR a zavedenie fašistického režimu aj činnosť domácich zradcov schvaľoval,

ad 2./ a./-b./ činnosť kolaborantov verejne propagoval a schvaľoval,

ad 3./ zradcovskú činnosť propagoval, verejne obhajoval a schvaľoval.

Uvedenými činmi obžalovaný spáchal:

ad 1./ zločin domácej zrady podľa § 2 písm. a/, d/ nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1945 Sb. n. SNR,
ad 2./ a./, b./ trestný čin kolaborantstva podľa § 3 písm. e./ nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR.

Pre označené trestné činy Národný súd odsudzuje obžalovaného Františka M o j t u podľa § 2,4 nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR a § 3 ods. 2 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR s použitím § 6 nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR na trest na slobode v trvaní 8 /: osem :/ mesiacov trestnice ako hlavný trest, a podľa § 7 nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR, § 70 ods. 1. a 71 vyk. nar. č. 55/45 Sb. n. SNR na stratu občianskych práv na čas 5 /: päť :/ rokov a podľa § 8 ods. 2 nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR, § 74 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR nma konfiškáciu majetku obžalovaného ako vedľajšie tresty.

Podľa § 10 ods. 4 nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR, § 35 ods. 4 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR sa obžalovanému započítava do trestu na slobode celá väzba a to od 23. apríla 1945 do 22. septembra 1945 a od 15. júna 1946 do 6. septembra 1946.

Obžalovaný je povinný podľa § 480 TRP. So zreteľom na § 65 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR zaplatiť štátnej pokladnici náklady trestného konania. Tieto sa však vyhlasujú podľa § 4 zák. čl. XLIII/1890 v znení zák. č. 181/1927 Sb. z. a nar., § 65 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n. SNR predbežne za nevyhnutné.

Naproti tomu Národný súd obžalovaného zpod bodu obžaloby ad. 4./, že ako politicky exponovaná osoba stal sa predsedom správnej rady u firmy Nitrianske mlyny, predsedom správnej rady u fmy. Družstevné octárne v Nitre, členom dozornej rady u fmy, Nitriansky cukrovar a členom správnej rady u fmy. Považské továrne na rastlinné a pokrmové tuky, od ktorých firmami ako odmeny a tantiemy prijímal väčšie peňažné sumy ročite spolu asi 50.000.- Kčs, čím spáchať mal trestný čin kolaborantstva podľa § 3. písm. c/ nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR

podľa § 29 ods. 2 vyk. nar. č. 55/1945 Sb. n, SNR

o s l o b o d z u j e .

D ô v o d y:

Na základe skutkového doznania obžalovaného, ďalej na základe vyhlášky Predsedníctva vlády zo dňa 30. augusta 1943 o vymenovaní členov Štátnej rady prezidentom republiky - medzi inými aj obžalovaného - uverejnenej pod čís. Vyhl. 382 v Úradných novinách zo dňa 4. septembra 1943 čís. 48, napokon na základe rozhodujúcej časti rozsudku opísaných článkov a skutočností, zistených z časopisov „Slovenský učiteľ“ ročník 1938-1944 a „Nitrianskej stráže“ ročník 1938-1945 vzal Národný súd za dokázaný skutkový stav tak, ako je uvedený v rozhodujúcej čiasťke rozsudku.

Pokiaľ sa týka článkov uverejnených za jeho zodpovedného redaktorstva, je obžalovaný plne zodpovedný za ducha a líniu týchto článkov, lebo keď s ich ideológiou nesúhlasil, bolo jeho povinnosťou vzdať sa zodpovedného redaktorstva, čo však obžalovaný neučinil, ba naopak niektoré články samotného obžalovaného ak v „Slovenskom učiteľovi“, tak aj v „Nitrianskych strážach“ sú napísané v ideológii, aká ovládala duch týchto časopisov. Bol preto obžalovaný uznaný za zodpovedného aj za líniu, ktorú sledoval za jeho redaktorstva „Slovenský učiteľ“ a „Nitrianske stráže“.

Obrana obžalovaného, že ani nevedel, že bol zvolený do redakčnej rady „Nitrianskych stráží“, tiež neobstojí, lebo keby aj táto obrana zodpovedala skutočnosti, musel sa obžalovaný a svojom zvolení do redakčnej rady v časopise dočítať a proti tomu ani neprotestoval, ani sa členstva v redakčnej rade nevzdal, lebo podľa vlastných slov obhajoby urobiť to zabudol, ktorá obrana však tiež nemôže exkulpovať.

Ďalšia obrana obžalovaného v tom smere, že do roku 1938 stál verne za Československou republikou, za demokraciou, proti fašizmu, že varoval pre Nemcami, bola celkom nerozhodná a v tom smere ani dokazovanie nebolo prevádzané, lebo obžalovaný nebol žalovaný za svoju činnosť za Československej republiky, ale iba za svoju činnosť za Slovenského štátu.

Pokiaľ sa týka obrany obžalovaného ohľadom členstva v Štátnej rade, že ako laik nemohol vystúpiť s návrhmi na konanie pred Ústavným senátom, ale že sa spoliehal na právnikov v Štátnej rade, je iba výhovorkou, ktorá nemohla byť uvážená ako odôvodnená obrana, lebo buď obžalovaný s činnosťou Štátnej rady súhlasil a potom preto nesie zodpovednosť, alebo nesúhlasil a jediným dôsledkom toho mala byť, aby sa členstva vzdal, čo však obžalovaný neučinil.

...

Na základe spisov Ústredne Štátnej bezpečnosti v Bratislave čis. 21.916/40 vzal súd za dokázané, že podaním spísaným dňa 5. 9. 1940 a došlým na ÚŠB dňa 9. 10. 1940 osobný tajomník župana v Nitre Dr. Jozef Pillay udal obžalovaného ako „všeobecného zástancu židovstva“ s uvedením konkrétnych niektorých prípadov, v ktorých obžalovaný v Nitre Židom pomáhal, pričom v udaní je aj napísané, že bolševici a extrémni sociálni demokrati sú „pod patronáciou“ obžalovaného, že sa ich obžalovaný verejne zastáva a žiadané je odstránenie obžalovaného zo starostenského miesta.

Ďalej súd na základe písomných prehlásení Ottu Bittnera, Gabriela Gerharta, Tomáša Smejkal, Dr. Michala Beňu, Františka Navrátila, Vojtecha Višňovského, Aladára Arpásiho, Viliama Jankoviča, Dr. Jozefa Stupku, Jozefa Balucha, Dr. Alexandra Kunošiho, Ing. Františka Petráturu, a Ing. L Storchu vzal za zistené, že obžalovaný za Slovenského štátu pomáhal Čechom k nadobudnutiu slov. štátneho občianstva, vyjadroval sa proti Machovi a Garde, zastával sa politických väzňov, vždy sa stavial proti heslám protičeským a protižidovským, že vymáhal Židom tzv. prezidentské výnimky, že pomáhal pri vystavovaní falošných legitimácií povstalcov, bol vždy smýšľania protinemeckého a bránil sa evakuácii Nitry, ktorú chceli Nemci previesť.

Ďalej na základe výpovedí svedkov... vzal Národný súd za dokázané, že obžalovaný bol vždy zásadne protinemeckého smýšľania /: ako napr. odoprel vyvesiť na radnici zástavy s hákovým krížom, zakročil spolu s Dr. Karolom Kmeťkom u nemeckých vojenských úradov proti opevneniu nitrianskeho hradu Nemcami, odoprel dať svolenie na zriadenie nemeckého vojenského nevestinca v Nitre, postavil sa pred nemeckým vojenským veliteľom proti nariadeniu nútenej evakuácie Nitry, zachránil pred Nemcami zariadenie nitrianskej plynárne a vodárne, ukryl mestský inventár, aby ho Nemci neodviesli a taktiež z toho istého dôvodu dal zamurovať inventár školy a vždy sa vyjadroval proti národnému socializmu a ukrutnostiam Nemcov.

Ďalej vzal súd na základe výpovedí svedkov... za dokázané, že obžalovaný za celý čas Slovenského štátu chránil Židov a Čechov, intervenoval v ich prospech, zadovažoval pracovné povolenia pre nich, veľa Židom bol krstným otcom, zachraňoval intervenciami uväznených a zaistených ľudí, veľa Židov vymohol z pracovného tábora a potravinami aj finančne nielen Židom, ale aj ilegálnym pracovníkom pomáhal, pomáhal aj vystavovať falošné legitimácie povstalcov a s jeho vedomím boli za nemeckej okupácie na mestskom dome v Nitre ukrytí ôsmi Slováci,

ktorých Nemci chytali a aj týchto podporil finančne zo svojich peňazí.

Na základe hore opísaných zistených okolností vzal Národný súd za dokázané, že obžalovaný horeuvedenými činmi významne sa zaslúžil o protifašistický boj, aj o záchranu životov politicky, národne a rasove prenasledovaných, a pretože sú u obžalovaného plne dané podmienky využitia § 6 nar. č. 33/45 Sb. n. SNR v znení vyhl. Č. 58/46 Sb. n. SNR. Uložil preto Národný súd obžalovanému s použitím tohto ustanovenia namiesto trestu smrti, trest straty slobody a to vo výmere, ktorá bola uznaná za primeranú jeho zavineniu, pričom vzal Národný súd v úvahu, že obžalovanému poľahčovalo aj zachovalosť, ohľad na početnú rodinu, skutkové doznanie, jeho protigermánsky postoj, naproti čomu priťažujúcich okolností nebolo.

Pokiaľ sa týka oslobodzujúcej časti rozsudku, tu Národný súd vzal na základe výsledkov dôkazného konania za preukázané, že obžalovaný sa trestného činu kolaborantstva podľa § 3 písm. c/ nar. č. 33/45 Sb. n. SNR v znení vyhl. č. 58/46 Sb. n. SNR, z ktorého bol taktiež obžalovaný, nedopustil, lebo jednak predsedom správnej rady firmy Družstevné octárne v Nitre a predsedom správnej rady u firmy Sladovne v Nitre sa stal ešte za trvania prvej ČSR, jednak na základe prípisu Povereníctva vnútra z 2. mája 1946 čís. 13.723-IV-I-1/46 /: č. 1.69:/ a zprávy NB Nitra čís. 4568/46 /: č. 1.86:/ a svedectva Eduarda Fürsta vzal za dokázané, že funkcionárom druhých podnikov nestal sa vplyvom svojho politického postavenia za Slovenskej republiky, ale jednak z ohľadu činiteľov týchto podnikov na jeho početnú rodinu a známu korektnú a poctivú povahu, jednak aj vzhľadom na jeho postavenie ako starostu alebo vládneho komisára mesta, nie však politického exponenta.

Výpovede svedkov... súd pri rozhodovaní ako nerozhodné do úvahy nevzal, lebo títo svedkovia ani v prospech ani v neprospech obžalovaného nič konkrétneho udať nevedeli, iba buď okolnosti nerozhodné alebo len všeobecné údaje a to niektorí, že bol fašistického smýšľania, nakoľko bol ľudákom a niektorí zasa, že bol vždy dobrým Slovákom a čechoslovákom.

Príslušnosť Národného súdu sa opiera o ustanovenia § 11, 12 písm. d/ nar. č. 33/45 Sb. n. SNR v znení vyhl. Č. 58/46 Sb. n. SNR.

Ostatné ustanovenia rozsudku sa opierajú o citované zákonné predpisy. Národný súd v Bratislave dňa 6. septembra 1946.

Brány škôl sa otvorili

Staroslavná Nitra oživila. Všade badať rušnejší život. Veselý hovor maličkých školáčkov v uniformách H. M. naplňuje múry a ulice Nitry. Všetko okolo nás hrnie sa do školy, všetci, malí i väčší, s radostnou tvárou sa ponáhľajú ku studnici múdrosti.

Už v dávnych dobách Pribinu a jeho syna Kocela stala sa Nitra strediskom národnej slovenskej kultúry kresťanskej, už vtedy z nitrianskeho krystalu sršali papršťky učnosti, ktoré prerážali tmy a pralesy tatranských obeliskov, ktoré tiež začali rozširovať svoje svetlo dolu na stepy, po ktorých sa túlali ešte neusadlé, nezriadené hordy. Svetlo, zasadené v nitrianskom kameni, prerazilo tmy severu, zriadilo a usadilo hordy uhorských stiep a malo sa stať i hrobom svojich majiteľov. Prišla búrka, bratovražedná závišť a rozkydaných Slovákov podmanili si Maďari. Títo pripravovali strašný hrob pre nesvorných svojich učiteľov a krstiteľov. Tou istou zbraňou, ktorú im naši otcovia dali do rúk, tými istými školami a vedou pretvorenou v duch ich, chceli položiť do hrobu slovenský národ a na jeho trupoch vystaviť nový národ, národ „pánov“, „kultúrny“ národ. Už od útlej mladosti nalievali do dieťaťa národnú otravu. Keď im už ani toto nestačilo, odhlasovali si zákony „Grünvaldovské“, podľa ktorých slovenská zdravá krv mala obroditiť jednodetstvom vymierajúcu a zdegenerovanú krv. Kto najlepšie maďarčil, dostával záslužné medaily, stával sa členom Femky.

Tu, v Nitre, ktorá bola stredom a prvým východiskom kultúry v strednej Európe, stála fabrika na výrobu Maďarov zo Slovákov na mieste terajšej hudobnej školy, tu stál hrobár, čo mal pochovať slovenský národ. Avšak semeno slovenskej národnej školy vyklúčilo i medzi skaliskami za hroznej búrky a prinieslo hojné plody. Nestačilo poprenie slovenského národa, nevystačili ani zákony Apponyiovské.

Zvon slobody volá všetkých Slovákov do slovenskej školy. Avšak po r. 1918 počína sa pomaly vtierať do slovenskej školy nepriateľ, aby pod rúškom kultúry a slobodomyselnosti rozsieval kúkoľ medzi pšenicu. Nastáva nový boj o očistu. A tento boj vyhráva duch kresťanský, duch Hlinkov, ktorý ničí všetko, či je nám škodné a nepriateľské. Opäť sú to ulice staroslávnej Nitry, ktorá najmarkantnejšie ukázala svetu naše slovenské bolesti.

Duch slovenský, duch Hlinkov zvíťazil. Prišiel 6. október 1938, ktorý nám priniesol autonómiu. Zanedlho potom splni-

li sa vrcholné túžby slovenského ľudu: samostatný slovenský štát. Teraz, keď už po tisícročnej prestávke opäť máme svoje národné školy slovenské, musíme mnohonásobnou usilovnosťou sa postarať, aby tieto naše slovenské školy stali sa nám nie hrobom, ale kvádrami z tatranskej žuly lepšej národnej budúcnosti. Čia je mládež, toho je budúcnosť, hovorieval náš nebohý vodca Andrej Hlinka, a preto postarajme sa, aby budúcnosť bola naša slovenská, aby deti boli vychovávané v duchu slovenskom, v duchu Hlinkovom. Nie strechy palácov, ale duše maličkých nám treba dvíhať. Ten národ, ktorý sa stará o školy a o výchovu v školách, nemá preplnené žaláre mladými previníkmi, nepotrebuje žiadnych inštitúcií pre padlú mládež.

Nitra sa tiež stará o svoju budúcnosť, stará sa o školy. Všetky štátne školy ľudové boli cirkvou prevzaté. Sú tu školy katolícke, evanjelické a židovské. O menšinové školy si podali žiadosti nitrianska menšina nemecká a maďarská; ich žiadosti doteraz ešte nie sú vybavené. Sú tu krásne školy meštianske, chlapčenská i dievčenská, z ktorých každá má jedenásť tried. Najznámejšia škola v histórii slovenského študentstva je Slovenské štátne gymnázium, zkadial vyšli základy známych študentských časopisov Rozvoj a Svojet. Gymnázium so šestnástimi triedami bolo zrenovované. Do ústavu bol zavedený miestny rozhlas za dvadsaťtisíc korún. Ku gymnáziu sa pripojujú dva chlapčenské internáty : biskupský internát so seminárom a internát misijného domu. Internát misijného domu tohto roku otvoril si svoje vlastne súkromné gymnázium. Slovenské štátne gymnázium je v posledných siedmych triedach ešte ústavom koedukačným, avšak pre dievčatá bol otvorený nový ústav pri cirkevných dievčenských školách (v kláštore). Toto gymnázium má už dve triedy. Vedľa gymnázia je tu dievčenský učiteľský ústav, meštianská a ľudová škola. Sú tu i odborné školy. Po gymnázium najznámejším ústavom je Obchodná akadémia. Ku nej sa poja ešte Obchodná škola dvojročná, Odborná škola pre ženské povolanie. Pod Zoborom na krásnom mieste je Hospodárska škola, otvorené na Pribinove oslavy.

Občania, ktorí sa takto starajú o svoje deti, o svoju budúcnosť, iste zaslúžia odmeny. Nech im je odmenou to povedomie, že vykonali, čo od nich národ a štát očakáva. Nech sú hrdí na to, že prikladajú svoje hrivny na oltár vlasti, že stavajú lepšiu budúcnosť slovenskému národu a postaví tak veľký širokosvietiaci slovenský maják, ktorý bude hlásať svetu: Nitra bola, je i bude slovenská!

Otázky a úlohy:

Prečítajte si dobové dokumenty a pokúste sa odpovedať na otázky:

1. Kto bol František Mojto? Z čoho bol František Mojto obvinený a ako rozhodol Národný súd? Čo prijal súd ako poľahčujúcu okolnosť?
2. Nájdite pasáže v článku Františka Mojta: *Brány škôl sa otvorili*, ktoré mu počas procesu priťažili, respektíve potvrdzovali podľa rozhodnutia súdu jeho podporu ľudáckemu režimu.
3. Aké súdy po skončení druhej svetovej vojny súdili ľudí, ktorí boli obviňovaní z podpory fašizmu? Na základe akých zákonov ich súdili? Zistite viac o povojnovom retribučnom súdnictve. Bol tento spôsob súdenia podrobený kritike? Ak áno, prečo?
4. Existujú podobné snahy o vyrovnanie sa s predchádzajúcim režimom na Slovensku po roku 1989?

Vyhodnotenia pracovných listov

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Prelomový rok 1938

Četník: príslušník organizovaného strážneho zboru udržiavajúci poriadok, žandár. Termín používaný počas existencie Československej republiky 1918 – 1939. Dobový výraz pre policajtov, ktorí sa, podobne ako dnes, starali sa o poriadok.

Po vyhlásení autonómie Slovenska sa noví predstavitelia moci na Slovensku, medzi inými aj predseda vlády Slovenskej krajiny Jozef Tiso, netajili plánmi na odstránenie českých zamestnancov zo Slovenska. Preto Zemské četnícke veliteľstvo chcelo zisťovať, akým spôsobom na tieto vyhlásenia reagovali obyvatelia na Slovensku. Časopis Četnícky obzor bol vydávaný v českej časti republiky, jeho čitateľmi boli najmä príslušníci četníctva, často českej národnosti. Nová vládna moc na Slovensku sa týmto nariadením snažila odtrhnúť príslušníkov policajného zboru českej národnosti od informácií z českej časti republiky a získať kontrolu nad bezpečnostnými orgánmi na slovenskom území. Situáciu na Slovensku po 6. októbri 1938 sa snažili zneužiť rôzni ľudia vo svoj prospech na získavanie osobných výhod na úkor kolegov, ako to opisoval krajinový prezident četníctva.

Hlinkova slovenská ľudová strana a jej predstavitelia počas celého medzivojnového obdobia presadzovali politiku slovenskej autonómie. Niektorí jednotlivci však príležitostne viedli aj rokovania so zahraničím o možnom pripojení/užšej spolupráci Slovenska s Maďarskom (V. Tuka, v dokumente J. Tiso), respektíve Poľskom (K. Sidor).

Postrk je výraz, ktorý označoval vyvezenie osoby z miesta, kde sa aktuálne zdržiavala, na miesto, kde mala domovské právo (obdobu trvalého bydliska), zväčša na území inej obce, v tomto prípade krajiny. Tento postup sa uplatňoval najmä v prípade bezdomovcov, tulákov alebo sociálne odkázaných ľudí, o ktorých sa mala postarať ich domovská obec. Legislatívu týkajúcu sa domovského práva prevzala Československá republika z čias Rakúsko-uhorskej monarchie. Jej platnosť pokračovala aj v období tzv. druhej Československej republiky (október 1938 – marec 1939) a slovenského štátu (1939 – 1945). Od októbra 1938 bola platná legislatíva vykladaná hranične. Často sa body zákonov alebo nariadení, ktoré sa pôvodne chápali ako dočasné riešenie krízovej situácie, v nových pomeroch stávali stálou súčasťou právneho poriadku. To je aj prípad tzv. postrku židovských obyvateľov bez domovského práva na arbitrážne územie. Postrk bol spojený s násilím zo strany policajných zložiek.

O vystaňovaní Židov z územia Slovenska rozhodol v novembri 1938 minister vnútra (a zároveň predseda vlády Slovenskej krajiny) Jozef Tiso. Ich situácia bola zapríčinená rozhodnutím štátu. Výdavky na riešenie situácie súvisiacej s postrkom židovských obyvateľov mala v plnej výške hradiť Židovská náboženská obec.

Hlinkova garda bola polovojenská organizácia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Začala vznikať v druhej polovici roka 1938 a v mnohých mestách a dedinách na Slovensku aktívne vstupovala do politického boja, často zastrašovaním a používaním násilia. V mnohých prípadoch postupovala svojvoľne a uzurpovala si kompetencie policajného zboru, čo bolo protizákonné.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Situácia na arbitrážnom území

Výmena osôb medzi Maďarskom a Slovenskom mala prebiehať na princípe rovnakého počtu, tzn. za jedného československého občana mal byť vydaný jeden maďarský. Pri nežidovských občanoch sa brala na zreteľ jeho domovská príslušnosť za posledných 10 rokov. Pri Židoch boli podmienky prísnejšie, museli sa preukázať nasledujúcimi dokladmi: platným pasom, osvedčením štátneho občianstva a domovským

listom. Ťažobu starostlivosti o židovských spoluobčanov nechal štát na predstaviteľoch Židovskej náboženskej obce.

Územie, ktoré pripadlo po Viedenskej arbitráži Maďarsku, malo vojenskú správu.

Pavel M. sa dostal do kolónie Miklósháza v medzivojnovom období v rámci pozemkovej reformy, keď štát predal osadníkom z iných častí republiky pozemky, ktoré predtým vyvlastnil alebo odobral veľkým pozemkovým vlastníkom, najmä bývalým šľachticom. Vzťah medzi pôvodným obyvateľstvom južných okresov Slovenska po roku 1918 a kolonistami z iných oblastí novoznikutej ČSR bol napätý. Existovala medzi nimi citelná spoločenská, kultúrna a jazyková bariéra, ktorá sa len ťažko prekonávala.

Slovenská liga bola organizácia zastrešujúca spolky a rôzne organizácie Slovákov v Spojených štátoch amerických. Vznikla v roku 1907 v Clevelande, od roku 1920 sa vytvárali pobočky ligy aj na Slovensku. Viac o tom píše: LETZ, Róbert. Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku 1920–1948. Martin 2000.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Obmedzenia v živote majoritného obyvateľstva

Vyprázané jedlá sa nemohli podávať z dôvodu nedostatku masti, ktorá sa často využívala namiesto dnes preferovaného oleja. Rovnako to bolo aj v prípade bravčového mäsa. To sa pripravovalo najčastejšie, ostatné druhy domácich zvierat (hovädzí dobytok, ovce, kozy) prinášali úžitok aj inými produktmi, takže vo forme mäsitého pokrmu sa objavovali na stole zriedkavejšie. V čase vojny sa produkcia mäsa znížila (strata poľnohospodárskych území, zapojenie slovenskej armády do vojenských operácií, obmedzenie možností dovozu poľnohospodárskych produktov, na druhej strane vývoz poľnohospodárskych produktov do Tretej ríše atď.). Dôvodom na stredajšie a piatkové zákazy konzumácie bravčového mäsa mohli byť aj kresťanské pôsty.

Rádiá, rovnako ako iné druhy médií v tomto období, mali byť šíriteľmi štátnej ideológie a preto bolo potrebné, aby k nim malo prístup čo najviac ľudí. Keďže išlo o pomerne drahé zariadenia, mali ich mať k dispozícii aspoň podnikatelia v krčmách a reštauráciách. Podľa dokumentu smeli byť nastavené len na slovenské, respektíve nemecké vysielanie. Zakázané bolo počúvať sovietske a anglicky hovoriace stanice, ktorých vysielanie prinášalo obyvateľom Slovenska aktuálnejšie informácie o pohybe vojsk na frontoch svetovej vojny, o postupe Spojencov proti Nemecku, prípadne vysielanie československého rozhlasu na vlnách rozhlasovej stanice BBC (program Volá Londýn, ktorým sa pravidelne prihovárал Jan Masaryk a prinášal správy exilovej československej vlády).

Zaistovací tábor v Ilave bol zriadený v roku 1939, krátko po vzniku Slovenského štátu. V Ilave sa nachádzalo väzenie už oveľa skôr, časť z neho bola v roku 1939 vyhradená pre ľudí obvinených z prekážok kladených pri budovaní Slovenského štátu. Odsúdení nevedeli, dokedy budú internovaní za múrmi väznice a nemali ani klasický súdny proces, stačilo vykonštruované obvinenie. Medzi osobnosti, ktoré sa ocitli za múrmi ilavského väzenia, patrila napríklad Mária Janšáková, manželka Štefana Janšáka, známeho archeológa, v tom čase pracovníka na ministerstve dopravy a verejných prác. Ďalej to boli napríklad spisovatelia Elo Šándor alebo Ján Gál-Poddumbiersky, politici Jozef Lettrich, Ján Ursíny, Ján Paulíny-Tóth, spisovateľ Ladislav Novomeský alebo herečka Hana Styková. Kritika novej vlády zo strany občanov mala byť odstránená pomocou pokút alebo zaistením.

Trampovanie je životný štýl, ktorý sa vyznačuje trávením času v prírode – túry, stanovanie. Vzory sa čerpali zo skautingu. V období rokov 1939 – 1945 bolo trampovanie považované za typickú črtu českej kultúry, na Slovensku nežiaducej, a preto bolo zakázané.

Podľa § 88 Ústavy Slovenskej republiky z 21. 7. 1939 sa každému zabezpečovalo právo slobodne si plniť náboženské povinnosti, nakoľko to neodporovalo ustanoveniam zákona, verejnému poriadku a kresťanským mravom. Výsadné postavenie mala katolícka cirkev, menšie cirkevné zbory boli v tomto období štátom zakázané, ako napríklad adventisti, metodisti, Jednota česko-bratská, Jehovovi svedkovia. V po-

rovnání s mezivojnovým obdobím došlo k výraznej zmene, nakoľko v Československu bola ústavou zaručená náboženská sloboda. Viac pozri na http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/03_sz_petransky.pdf.

Štát sa snažil získavať podrobné informácie najmä o kňazoch, ktorí ovládali maďarský jazyk alebo mohli byť zdrojom konfliktných situácií. Úradníkov zaujímali najmä informácie o národnosti a postoji kňaza k slovenskej štátnosti. Kňaz Šedivý bol pre štátny aparát zaujímavý aj z dôvodu svojej činnosti, prekrstovaniu Židov.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Obmedzenia v živote minoritného obyvateľstva

Vládna moc ustanovená na Slovensku po 6. októbri 1938 si zisťovala podrobné informácie o národnostnej a konfesionálnej skladbe úradníkov, pretože pristupovala k riešeniu problému nezamestnanosti na Slovensku nacionálne, tzn. z úradov chcela buď úplne odstrániť alebo výrazne zredukovať príslušníkov iných národností a konfesíí. Akcia so súpisom informácií o zamestnancoch na úradoch bola prvým krokom k postupnému znižovaniu stavu českých a židovských úradníkov a ďalších kategórií zamestnancov štátnej a verejnej správy. Zamestnanci pochádzajúci z českej časti republiky, z ktorých väčšina na Slovensku pôsobila dlhodobo, boli oficiálne dávaní k dispozícii úradom a inštitúciám v Čechách a na Morave. Židovskí zamestnanci boli prepúšťaní a rozširovali rady nezamestnaných.

Koncesia bola živnosť, ktorú udeľovali štátne úrady súkromným podnikateľom. Na jej základe mohol dotyčný obyvateľ vykonávať prácu, ku ktorej ho koncesia oprávňovala. Oficiálna dobová propaganda, ktorá však mala dlhšie trvanie, vinila židovských majiteľov krčiem z toho, že boli príčinou alkoholizmu Slovákov. Židia neboli jedinými prevádzkovateľmi pohostinstiev na Slovensku. Toto stereotypné vnímanie podporovala i literatúra. V mnohých dielach slovenských spisovateľov sa objavovali state o zlých židovských krčmároch, ako príklad možno uviesť *Živý bič* od Mila Urbana, *Krčmársky kráľ* od Martina Rázusa či *Suchá ratolesť* od Svetozára Hurbana Vajanského. Ani po arizácii krčiem sa problém s alkoholizmom na Slovensku nevyriešil. Pristúpilo sa preto k reštrikciám v podávaní alkoholických nápojov v stanovených časoch a niektorým skupinám obyvateľstva.

V zverejnených nariadeniach nie je presne uvedený dôvod postupu proti židovskej minorite, vládna moc to robila preto, že Židov považovala za občanov druhej kategórie. *Freiwillige Schutzstaffel* bola polovojenská organizácia *Deutsche Partei* na Slovensku a oficiálne slúžila na zabezpečenie poriadku. Svoje kompetencie často prekračovala.

Odlíšny postup úradov naznačený v dokumentoch 6 a 7 mohol byť spôsobený tým, že kým v druhom prípade žiadal o zhovievavosť hlavný spojenec Slovenskej republiky (s ktorým Slovensko podpísalo tzv. ochrannú zmluvu) prostredníctvom rišskonemeckého ministerstva propagandy, v prvom prípade išlo o „maďarskú žiadosť“. Maďarsko síce bolo v tom čase oficiálne spojencom Slovenska, ale vzájomné vzťahy sa riadili princípom reciprocity, ktorý sa spomína aj v dokumente č. 8. Maďarsko-slovenské politické a diplomatické vzťahy boli v tomto období napäté a aktivity menšín v oboch štátoch boli vnímané ako provokácia, respektíve aktivity Maďarov na Slovensku sa pokladali za podozrivé. Z tohto dôvodu sa štátne úrady zaujímali aj o predstavených kalvínskej cirkvi, ako to dokumentujú texty č. 9 a 10. Podobné dôvody boli aj pri odmietnutí prijatia stanov spolku *Zobor Sport Egyesület*. Proti rozhodnutiu štátnych orgánov nebolo možné sa odvolať a ani upraviť stanovky spolku tak, aby boli vyhovujúce. V súčasnosti schvaľuje stanovky spolkov Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktoré ich zároveň registruje. Občania musia zaplatiť správny poplatok. Ostatné informácie možno dohľadať na stránke ministerstva vnútra – <https://www.minv.sk/?informacie-o-registracii-3>.

Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB) bola založená v roku 1940. Zabezpečovala policajné spravodajstvo, neraz za pomoci udavačov. Spolupracovala tiež s nemeckým Gestapom. Na jej čele stál Jozef Mišík. Pre štát boli aktivity vyvíjané maďarskou menšinou podozrivé a zo strany štátu sledované. Podobne to

bolo aj v prípade obyvateľov, ktorí mali ľavicové zmysľanie. Množstvo komunistických predstaviteľov, ktorí po zákaze činnosti Komunistickej strany na Slovensku prešli do ilegality a začali s odbojom voči režimu na Slovensku, bolo v tomto období internovaných vo väznici v Ilave.

Podobne ako v prípade židovských spoluobčanov, ani v prípade rómskeho obyvateľstva nebolo potrebné zdôvodňovať rozhodnutie štátnych orgánov vo vyhláske. Rómske obyvateľstvo v období druhej svetovej vojny bolo zaraďované najčastejšie medzi asociálne osoby, ktoré mali byť umiestňované v pracovných táboroch. Najčastejšie sa Rómovia na pracovnom trhu uplatňovali pri poľnohospodárskych prácach, čiže pri sezónnom zamestnávaní. Miestni podnikatelia v agrosektore ich často zamestnávali. Pre vládnu moc sa stali občanmi druhej kategórie. V tomto období boli vydávané nariadenia, ktoré zakazovali Rómom kočovať, čo bol ich tradičný spôsob života.

Predstavitelia katolíckej cirkvi na Slovensku sa v prípade deportácií postavili na stranu prekrstených Židov, čoho dokladom je i postup miestneho farára Michala Bolečka. V postupe oficiálnych orgánov voči prekrstným Židom videli mnohí činitelia katolíckej cirkvi nespravodlivosť, ale vzhľadom na skutočnosť, že na čele štátu stál jeden z ich predstaviteľov, ostrejšie vystúpenie proti tomuto postupu bolo skôr raritné. V archívnych dokumentoch sú správy o prejavoch individuálnej odvahy – oficiálnom prekrstovaní Židov, či poskytovaní útočiska jednotlivcom, prípadne rodinám.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Arizácia židovského majetku v Nitre

Artur Fischer, občan židovského pôvodu, bol nájomcom statku v Hornej Kráľovej, a na jeho majetok bola zo strany štátu ustanovená dočasná správa v osobe Jána Ševčoviča. Ten mal vykonávať dozor na statku a v podstate nútiť Fischera podnikáť, aby boli zabezpečené potreby štátu. Proti rozhodnutiu o uvalení dočasnej správy na jeho majetok sa síce mohol odvolať do 15 dní, ale rozhodnutie štátneho úradu nemalo odkladný charakter, tzn. odvolať sa mohol iba voči osobe správcu, nie voči správe ako takej. Artur Fischer sa nakoniec zo Slovenska tajne odsťahoval, pričom tu zanechal celý svoj zvyškový majetok, v snahe zachrániť si život. Všetky veci, ktoré Fischer na Slovensku zanechal, mali byť spísané a prepadli v prospech štátu. V jednej z Fischerových nehnuteľností býval štátny správca židovských majetkov. Z etického a aj štátno-občianskeho hľadiska sa na Fischera pozeralo ako na občana druhej kategórie, pričom štátne úrady zaujímal prednostne jeho hnutelný a nehnuteľný majetok, ktorý sa dal speňažiť.

Pomer medzi Jozefom Kumeckým a Izidorom Goldbergerom pred vydaním výmeru bol určený dočasnou správou. Kumecký sa stal dočasným správcou majetku Izidora Goldbergera. Výmer tento vzájomný vzťah zrušil a previedol nehnuteľný majetok Goldbergerovcov na Kumeckého. O možnostiach zvrátiť rozhodnutie Ústredného hospodárskeho úradu nebol dovtedajší vlastník majetkov upovedomený.

Na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu bol Izidor Glück nútený zlikvidovať do 15 dní svoj podnik – pekárstvo. Proti rozhodnutiu štátneho úradu nebolo možné podať odvolanie, bolo teda konečné. Fischer bol v podobnej situácii, pretože rozhodnutie o uvalení dočasnej správy bolo konečné, ale mohol namietáť proti osobe, ktorá bola menovaná za dočasného správcu.

Pod výmer Izidorovi Glückovi bol podpísaný Augustín Morávek, predseda Ústredného hospodárskeho úradu v Bratislave. Táto štátom zriadená inštitúcia mala na starosti vylúčenie Židov z hospodárskeho života, riadenie arizačného procesu a likvidáciu židovského majetku. Počas jeho úradovania vládla v inštitúcii korupcia a klientelizmus. Morávek bol chránencom pronacisticky orientovaného politika HSLS Vojtecha Tuku. Podnikol niekoľko ciest do Tretej ríše, kde sa mal vzdelávať v tom, akým spôsobom riešiť židovskú otázku. V roku 1942 rezignoval na funkciu potom, čo sa začalo s oficiálnym vyšetrovaním jeho činnosti v Ústrednom hospodárskom úrade. Po odchode z úradu sa zo Slovenska odsťahoval do Maďarska. Nie je známe, ako skončil, na Slovensku bol po vojne v neprítomnosti odsúdený Národným súdom za kolaboráciu.

Szabo sa snažil od Alexandra Macha vymôcť zrušenie rozhodnutia Župného úradu v Nitre, ktorý menoval za dôverníčku v židovskom obchode s krátkym a pleteným tovarom Maxa Gratzingera namiesto jeho ženy Hildu Kiššovú. Arizovať znamenalo prevziať židovský obchod do rúk nežida, árijca. Szabo sa odvolával na to, že Kiššová nie je Slovenka, ale Češka a teda, že Szabová ako Slovenka má na arizáciu prednostné právo. K žiadostiam oboch uchádzačiek sa vyjadrovali predstavitelia miestneho sekretariátu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, pričom obe ich vyjadrenia boli pozitívne, avšak pri Kiššovej rozhodla jej rodinná väzba na majora duchovnej služby pri ministerstve národnej obrany. Zjavne išlo o protekcionizmus v štátnej správe.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Bombardovanie Nitry a okolia

Druhá svetová vojna začala útokom na Poľsko 1. 9. 1939, nedostatky v civilnej protiletectkej obrane boli zistené po piatich mesiacoch od vypuknutia vojny. K tomuto útoku sa pridali aj vojská Slovenskej republiky. Medzi závažné nedostatky CPO patrili nedostatok osôb, ktoré by ju zabezpečili, a to aj z toho dôvodu, že z CPO boli vylúčené osoby židovského pôvodu. Medzi ďalšie nedostatky patrili nedostatok zdravotníckeho materiálu, nevhodne riešené vyhlasovanie poplachu, nedostatok plynových masiek, atď.

Opätovné zapojenie Židov do civilnej protiletectkej obrany bolo v dokumente zdôvodnené antisemitsky.

V prípade vypuknutia vojnového konfliktu by základné informácie mali obyvatelia dostávať z médií a z miestnych orgánov štátnej správy a samosprávy – vyšší územný celok, okresný úrad, mesto/obec. Podľa Zákona č. 319/2002 o obrane Slovenskej republiky by žiaci mali dôležité informácie o tejto problematike získavať na brannej výchove, ktorú by mali zabezpečovať školy.

Podľa spomienok Františka Grissa sa ľudia po množstve poplachov začali správať nezodpovedne, to znamená, že nešli do krytov a poplach prestáli vo vonkajších priestoroch. Podceňovanie situácie sa ukázalo ako nebezpečné a s vážnymi následkami.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Premenovanie nitrianskych ulíc

Židovskí obyvatelia Nitry nemohli bývať v bytoch s oknami smerujúcimi do ulíc pomenovaných po vtedajších domácich alebo zahraničných čelných predstaviteľoch (napríklad na uliciach pomenovaných po Andrejovi Hlinkovi, Jozefovi Tisovi alebo Adolfovi Hitlerovi). Okrem toho sa počas Vianoc nemohli v pohybovať po hlavných uliciach. Podobné obmedzenia sa týkali konkrétnych úsekov dňa, resp. noci. Rovnako im bol zakázaný prístup do parku, na kúpaliská, do kín atď. Oficiálne boli niektoré z nariadení zdôvodnené zachovaním verejnej bezpečnosti, pokoja a poriadku. Skutočným dôvodom bolo ich vierovyznanie a platná rasová legislatíva. Vyhláska o zákaze vstupu Židov na hlavné ulice počas Vianoc nebola ničím zdôvodnená.

Oficiálnym dôvodom na zákaz vstupu do parku na Sihoti bolo, že ho Židia poškodzujú a vyvolávajú pobúrenie vo väčšinovom obyvateľstve. Samozrejme, reálnym dôvodom bolo to, že Židia boli zo strany štátu považovaní za občanov druhej kategórie.

Župa nariaďovala predaj židovským obchodníkom v soboty z toho dôvodu, že dodržiavali šabat, nepracovali a teda nemali otvorené svoje prevádzky. V zozname figurovali predajcovia, ktorých tovar nemôže byť považovaný za nevyhnutný na prežitie a i na tom vidieť reštriktívny postoj štátu voči tejto minorite. Na druhej strane bol uplatňovaný zákaz nedeľného predaja.

V danom období sa hlavné nitrianske ulice pomenovávali po predstaviteľoch štátu, ako napríklad Jozefovi Tisovi. Hoci tu bola snaha pomenovávať ulice a verejné priestranstvá po ľuďoch, ktorí už boli po smrti, v prípade prezidenta Tisa a vodcu nemeckej ríše Adolfa Hitlera sa robili výnimky. Napriek tomu, že Jozef Tiso nechcel podporovať kult osobnosti, mnohé ulice v slovenských mestách a obciach niesli v tomto

období jeho meno ako vodcu a predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany – strany slovenskej národnej jednoty. Pomenovávanie hlavných ulíc po Adolfovi Hitlerovi malo byť prejavom vďaky za „ochranu“, ktorú nemecká ríša poskytovala Slovensku. Osobnosťou z kategórie nežijúcich bol Andrej Hlinka, dlhoročný predseda HSLS, ktorý zomrel v auguste 1938. Nedožil sa vyhlásenia autonómie Slovenska, ktorá bola jeho víziou dlhé obdobie. Krátko po jeho smrti sa začalo s budovaním kultu jeho osobnosti, na jeho počesť bola vytvorená poštová známka, začalo sa so stavbou mauzólea v Ružomberku a, samozrejme, pomenovali sa po ňom mnohé ulice a námestia v slovenských mestách. Ďalším nežijúcim politikom bol napr. Martin Rázus, bývalý predseda Slovenskej národnej strany, ktorá sa v tridsiatych rokoch, počas jeho predsedníctva, pridala do tábora autonomistov. Častým menom vo verejnom priestore bol Milan Rastislav Štefánik. Po ňom sa ulice a ďalšie priestory na Slovensku pomenovávali už od roku 1919. Pre potreby novej interpretácie jeho aktivít sa však z bojovníka za vytvorenie Československa stal osobou bojujúcou za záujmy Slovákov.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Hľadanie nepriateľa v symboloch, sochách, obrazoch a nápiso

Biskupský úrad sa vyjadroval k odstraňovaniu symbolov, sôch, obrazov a nápisov z kostolov. Sochy na pamiatku svätého Štefana, Imricha, Ladislava a Alžbety boli neprijateľné pre štát z dôvodu ich spájania s činnosťou v období Uhorského kráľovstva. Štátni úradníci na Slovensku ich v období 1939 – 1945 nepokladali v prvom rade za svätých, ale najmä za nositeľov politických ideí, s ktorými maďarská menšina mohla spájať svoju národnú identitu.

Z hľadiska cirkevného bolo odstraňovanie obrazov a sôch svätcov cirkevným prehrskom – obrazoborectvom. Malby mali členom cirkevného zboru pripomínať tieto osobnosti, ich činy a život, ktorý bol nasledovaniashodný. Preto odstraňovanie skulptúr a malieb odmietali. Odstrániť symboly a nápisy bolo jednoduchšou záležitosťou. Navrhovali preto, aby zásahy do inventáru kostolov boli robené pri rekonštrukciách, keď nebudú verejnosti natoľko nápadné.

V obci Ireg (dnes Jarok) mala byť odstránená socha sv. Štefana z kostola, proti čomu sa postavil miestny farár Štefan Gallo a veriaci. Ten napísal list poradnému zboru pri ministerstve vnútra v Bratislave, kde tlmočil svoje rozhorčenie. V liste uviedol i reakcie obyvateľov na vyhlásenie prezidenta Tisa počas Pribinových osláv v Nitre. Za tento postoj bol vyšetrovaný zo strany štátnych orgánov. Bolo zisťované, akej je Gallo národnosti, aký má postoj k slovenskému štátu a iné, ktoré by poukazovali na jeho nespoľahlivosť a nutnosť odstránenia. Ďalšie osudy tohto farára zatiaľ nie sú známe. Jeho konanie je príkladom toho, že na regionálnej úrovni, hoci spodaricky, sa oficiálne nariadenia nestretávali vždy s priaznivou odozvou.

Idea o Veľkomoravskej ríši ako prvom štátnom útvare Slovákov bola vystavaná počas 19. storočia, pre potreby dôkazu starobylosti slovenského národa. Jozef Tiso vo svojom prejave v prospech kultu sv. Cyrila a Metoda nadviazal na veľkomoravskú tradíciu. V jej duchu upozorňoval na to, že sv. Cyril a Metod prišli na Slovensko ešte pred sv. Štefanom a šírili tu vieru. Až na to nadviazal sv. Štefan svojimi náboženskými aktivitami. Snažil sa teda presvedčiť, že práve cyrilometodská tradícia je na Slovensku staršia a mala by nahrádzať svätoštepanskú.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Život na hraniciach

Činnosť Ústredne štátnej bezpečnosti bola popísaná v texte vyššie. Branná moc na Slovensku sledovala všetky aktivity, ktoré vyvíjali ilegálne skupiny na Slovensku a predstavitelia exilovej vlády v zahraničí a ktoré by mohli zasiahnuť do diania na Slovensku. Československé pozemné jednotky začali vznikať vo Francúzsku už v roku 1939 a tvorili ich utečenci z Protektorátu Čechy a Morava a Slovenskej republiky. Aktívne sa tu uplatňovali skúsenosti generála Rudolfa Viesta.

Okresné mesto Nitra bolo po vykonaní rozhodnutia Viedenskej arbitráže takmer na hraniciach s Maďarským kráľovstvom. Preto sa v tejto oblasti pohybovalo viacero prevádzачských skupín, ktoré zabezpečovali prechod za hranicu. Do Maďarska sa usilovalo, najmä po začatí deportácii zo Slovenska na jar 1942, utiecť aj mnoho Židov. Maďarská vláda, hoci prijímala rasové a diskriminačné zákonodarstvo, odmietala začať s deportáciami Židov. Situácia sa zmenila v roku 1944, keď priamy dosah na činnosť maďarskej vlády získali nemeckí predstavitelia. Hlavným organizátorom deportácii Židov z Maďarska bol Adolf Eichmann. Nitrianska vojenská posádka sa nepridala k Slovenskému národnému povstaniu.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Knihy a tlač pod drobnohľadom vládnej moci

V prípade publikovania správ zo zahraničia sa nemalo písať o skutočnostiach, ktoré pre slovenský štát, jeho predstaviteľov a spojencov vyznievali nepriaznivo a kriticky. Občania nemali byť informovaní o úspechoch protihitlerovskej koalície, aby nedochádzalo na Slovensku k nepokojom proti vláde. Vycenzurované správy mali byť nahradené novými, aby obyvatelia nevedeli, že na danom mieste bola pôvodne iná správa (tzv. predbežná cenzúra). V medzivojnovom období totiž vycenzurované správy nahradené neboli a v novinách zostali prázdne, vybielené miesta (tzv. následná cenzúra). Čitatelia teda hneď vedeli, že v danom prípade zasiahol cenzor, čo vyvolávalo ďalšie otázky. Tomu sa v období existencie slovenského štátu malo predísť.

V novinách sa nemalo písať o židovskej a českej otázke, pretože túto mala riešiť vládna moc. Príliš veľa článkov by na vládu by mohlo vyvolávať tlak verejnosti, odhaľovali by postupy oficiálnych orgánov v tejto oblasti, objavovali sa problematické morálne a etické rozmery konania. Zakázané boli tiež tlače v ruskom jazyku, nakoľko so Sovietskym zväzom bola Slovenská republika od druhej polovice júna 1941 vo vojnovom stave. Sovietsky zväz bol pokladaný aj za ideologického protivníka – šíriteľa bolševizmu. Rovnako boli zakázané akékoľvek články židovských autorov.

Jasná politická objednávka sa v pokynoch objavuje v podstate všade. Najvypuklejšou je zdôrazňovanie potreby zapojenia sa do vojnového úsilia, nezobrazovať drastickosť frontového prostredia atď.

Cenzúru vykonávala Ústredná cenzúrna komisia v Bratislave.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Školy v Nitre

Súbeh je súťaž alebo v tomto prípade konkurz na výber učiteľa hry na husle. Podmienky boli nastavené tak, že z konkurzu boli automaticky vylúčení Židia a všetci občania bez slovenského štátneho občianstva. Bolo to z dôvodu antisemitského a nacionalistického postoja novej vládnej moci na Slovensku.

Zo Štátneho slovenského gymnázia v Nitre v školskom roku 1939/1940 odišlo dovedna 23 vyučujúcich, z toho 13 do Protektorátu Čechy a Morava. Ostatní boli preložený na iné miesta na Slovensku alebo penzionovaní. Po presadení autonómie Slovenska v októbri 1938 sa naplno rozbehla mašinéria s odsunom českých pedagógov zo Slovenska. Ich miesta mali byť zaplnené slovenskými učiteľmi. V mnohých prípadoch to však vyvolávalo problémy, pretože slovenských učiteľov stále nebolo dosť. Preto boli nahrádzaní pedagógmi v dočasnej štátnej službe, ešte nevyštudovanými budúcimi učiteľmi alebo rôznymi supľujúcimi pedagógmi.

Medzi základné prvky, ktoré sa objavili v danom období, bola povinná náboženská výchova pre všetkých, zákaz koedukácie a teda oddelené vzdelávanie chlapcov a dievčat. Zmeny nastali aj vo výzdobe miestností, kde vzdelávanie prebiehalo, nutný bol kresťanský symbol – kríž, obraz Andreja Hlinku, neskôr prezidenta J. Tisa. Žiaci zažili výmenu učiteľského zboru, takmer všetci českí pedagógovia boli nahradení slovenskými tak, aby bolo vzdelávanie zabezpečené iba v štátnom jazyku. Keďže učiteľia často chýbali, boli nahrádzaní dočasnými učiteľmi alebo študentmi, ktorí ešte nemali ukončené pedagogické

vzdelávanie. V medzivojnovom období bola náboženská výchova dobrovoľná, na stenách viseli obrazy prezidentov – T. G. Masaryka a neskôr E. Beneša. Vzdelávanie zabezpečovali kvalifikovaní pedagógovia, mnohí z nich mali českú národnosť. Zmeny sa týkali aj školských knižníc, z ktorých boli z ideologických dôvodov mnohé tituly odstránené.

Na jeseň školského roka 1938/1939 sa začalo vyučovať neskôr, pretože bola vyhlásená všeobecná mobilizácia a povolání vojaci boli zväčša ubytovávaní v priestoroch škôl.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Filmové premietania

Propaganda znamená cieľené šírenie názorov a myšlienok, často skreslených, čiastočne alebo úplne nepravdivých, v snahe o zmenu názoru alebo jeho posilnenia u cieľovej skupiny. Na Slovensku sa šírila nacistická propaganda prostredníctvom rôznych typov médií: tlače, rozhlasu, filmov a ďalšími spôsobmi. Štát k tomuto šíreniu prispieval objednávaním, preberaním a distribúciou týchto médií na Slovensku. Medzi typické propagandistické nacistické filmy patrili napríklad Rotschildovci, Žid Süß (spomínané aj v článku), ďalej Večný Žid, Ohm Krüger. Prvé tri menované boli typické antisemitské filmy natočené vo filmovej spoločnosti UFA. Ich hlavnou úlohou bolo šíriť stereotypné a nepravdivé informácie o Židoch s cieľom podporovať antisemitské postoje a ospravedlňovať zásahy do občianskych a majetkových práv tejto skupiny. Film s názvom Ohm Krüger prinášal informácie o formách britského koloniálneho vládnutia v južnej časti Afriky. Jeho súčasťou v období búrskych vojen bolo aj vytváranie koncentračných táborov pre odporcov. Film poukazoval, ako sa Briti správali k vojnovým zajatcom a civilnému obyvateľstvu v tejto časti sveta. Nemecká produkcia tým chcela ospravedlniť svoj vlastný postup voči oponentom režimu a vytváraniu táborov na nimi ovládanom území a zároveň podporiť protibritské nálady. Propagandistický rozmer mali aj filmy mapujúce postup Wehrmachtu a vojenské výsledky na jednotlivých frontoch.

Spoločnosť Nástup mala na slovenskom filmovom trhu dominantné miesto, bola štátom podporovaná a ovládaná. Produkcia Nástupu bola sústredená na týždenníky (premietali sa pred kinopremietaniami), nakrútila ich až 224, ďalej na reportáže a dokumentárne filmy, ktoré zároveň propagandisticky podporovali štátnu ideológiu. Spoločnosť Nástup hľadala vzory priamo v nemeckej Ufe. Na čele spoločnosti stál Pavel Čambala. Jej súčasťou bol i titulokovací ústav, ktorý zabezpečoval texty pre zahraničné filmy.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Filmové trháky v nitrianskych kinách 1939 – 1945

Román Žid Süß napísal spisovateľ Lion Feuchtwanger. Vydaný bol v 20. rokoch 20. storočia. Hlavná postava Joseph Süß Oppenheimer bol reálnou postavou finančníka na dvore kniežaťa Karla Alexandra von Württemberga v Stuttgarte v prvej polovici 18. storočia. V románe bol vykreslený ako úspešný finančník, ktorý sa stal obeťou závidosti okolia. Vo filme boli Židia stereotypne zobrazení ako ohrozenie „árijskej“ spoločnosti. Prijaté antisemitské nariadenia a rasové zákony tu boli prezentované ako „historicky oprávnené“. Objednávatelia filmu chceli dosiahnuť zmenu nazerania väčšinovej spoločnosti na židovskú minoritu a nulovú lútosť pri ich vyčleňovaní zo spoločnosti a pri aplikovaní protižidovských opatrení do praxe. V článku možno nájsť niekoľko stereotypných opisov príslušníkov židovského národa, ako napríklad v týchto častiach: „ako zo špinavého židovského obchodníka stal sa mocný minister financií“, „Nakoniec zaslúžený pád a poprava Žida Süssa, ktorý ešte v posledných chvíľach kričí: „Vezmite mi majetky, peniaze, skvosty, len život mi nechajte“ ironicky odzrkadľuje povahu židovských špekulantov-bojgov“ alebo „boj proti záplave Židov, ktorých odvaha šla až tak ďaleko, že znásilňovali ženy „gojov““.

Film Ohm Krüger bol propagandistický protibritský film na podporu postupu nacistického Nemecka voči Veľkej Británii. Mal vykresliť Britov ako krutých dobyvateľov a zamerať pozornosť divákov na nehu-

mánne podmienky v britských koloniálnych koncentračných táborech. V tejto súvislosti je nutné upozorniť na fakt, že nacisti v tomto období tiež zakladali koncentračné tábory (a od roku 1942 aj vyhladzovacie).

Búrske klobúky sa nosili v období búrsko-britského konfliktu v južnej Afrike na podporu Búrov, ktorí vzdorovali britským vojskám.

Typickým propagandistickým československým filmom z roku 1938 je napríklad *Neporazená armáda*, ktorý mal za úlohu v krízovom období zhoršenej medzinárodnej a vnútro politickej situácie vyzdvihovať úlohu československej armády a povzbudzovať návštevníkov kina k ochrane republiky.

Príkladom propagandistického sovietskeho filmu je *Krížnik Potemkin*, ktorý nakrútený v roku 1925 režisérom Sergejom Ejzenštejnom. Konkrétne ideologické pasáže opisujú autori článku: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kriznik-potemkin-film-a-skutecnost/>. Ejzenštejn bol aj režisérom známeho propagandistického filmu *10 dní, ktoré otriasli svetom* (1928).

UFA (Universum Film AG) je filmová spoločnosť, ktorá existuje dodnes. Do konca druhej svetovej vojny bola najväčšou nemeckou spoločnosťou, ktorá sa zaoberala výrobou filmov. Založená bola v roku 1917. Od 30. rokov, po tom ako sa Adolf Hitler dostal v Nemecku k moci, sa spoločnosti začalo dariť, pričom rozhodovalo jej napojenie na predstaviteľov vlády. Tvorba v tomto období bola značne ovplyvnená nacionalizmom, antisemitizmom a propagandou v prospech Tretej ríše.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Divadelníctvo v Nitre

Cenzori mali v divadelných hrách hľadať časti, ktoré by mohli byť vládnu mocou alebo zahraničnými predstaviteľmi vtedajších spojencov slovenského štátu vnímané ako problematické. Cenzor mal tiež kompetenciu zakázať odohrať divadelné predstavenie, ktoré bolo považované za eticky, mravne alebo nábožensky poburujúce.

Dejovo proti divadelnej hre nemal cenzor zásadné výhrady. Hra bola inšpirovaná udalosťami odohrávajúcimi sa na území Veľkej Moravy. Z politického hľadiska sa stal problémom antagonizmus medzi germánskymi Frankami a Slovanmi. Ten mohol byť zo strany nemeckého protektora vnímaný negatívne, čo nekorešpondovalo s ochrannou zmluvou podpísanou medzi slovenským štátom a nemeckou ríšou v marci 1939.

Opereta *Žena jeho snov* je príkladom problémového vnímania operiet v tomto období. Cenzorovi prekážalo, že opereta bola preplnená výrazmi v nespisovnej slovenčine. Na správne používanie spisovného slovenského jazyka sa kládol veľký dôraz. Ďalším nedostatkom, tentoraz z politického hľadiska, bola satira pri opise aktuálnej situácie v republike. Takéto texty boli z hier vyškrtnuté.

Ján Mecka žiadal Mestskú radu o zamestnanie na pozícii vrátnika v mestskom divadle. Pri odôvodňovaní svojej žiadosti upozorňoval na svoje sociálne pomery a porovnával ich so sociálnym statusom a finančnými možnosťami aktuálneho zamestnanca na tejto pozícii. Ako argument v prospech pozitívneho vybavenia svojej žiadosti uvádzal činnosť v prospech slovenského štátu v marci 1939 a pri vstupe Slovenskej republiky do vojny po boku Nemecka. Spomenul tiež odporúčanie zo strany polovojskej organizácie Hlinkovej gardy ako i jedného z hlavných predstaviteľov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany v Nitre. Svoju žiadosť urgoval v apríli a septembri 1940 potom, čo nedošlo k jej pozitívnemu vybaveniu. Od žiadosti prešiel k vyhrážaniu sa a jeho počínanie je dôkazom politiky uprednostňovania členov vládnej strany pri obsadzovaní postov, prospechárstva a získavania výhod z členstva v HSLS.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Samuel Ungar

Texty nie sú autorským dielom Františka Mojtu a delegátov Matice slovenskej. Sú kritikou pomerov v Nitre, postoja Františka Mojtu k nitrianskej židovskej komunite a jeho nedostatočne proaktívneho postoja

k riešeniu tzv. židovskej otázky v Nitre. Autori stáli na strane vládnej moci. Oboma textami kritizovali benevolentný postoj Františka Mojtu, predstaviteľa štátu, k tzv. riešeniu židovskej otázky. Domnelou obrannou rečou starostu Mojta upozorňovali čitateľov na prekrstencov, ktorí sa týmto spôsobom zachránili pred deportáciami.

Pajesy znamenajú v preklade z hebrejského jazyka vlasy a nosia ich ortodoxní Židia. Sú to dlhé natočené pramene vlasov splývajúce pri ušiach. O nutnosti nosiť pajesy sa hovorí v tretej knihe Mojžišovej, čiže je to náboženská tradícia.

Stratégií prežitia židovského občana na Slovensku v období druhej svetovej vojny bolo niekoľko. Mohol sa pokúsiť získať výnimku (udeľoval ju prezident ale aj niektoré ministerstvá), ktorá chránila aj rodinných príslušníkov. Týchto výnimiek vzhľadom na početnosť komunity nebolo udelených veľa a bolo potrebné za ňu zaplatiť. Mali dočasný charakter a mohli byť kedykoľvek zrušené. Boli predmetom kupčenia a korupcie. Ďalšou stratégiou bolo získať potvrdenie o hospodárskej dôležitosti, čím sa človek mohol vyhnúť transportom na Nemeckom obsadené územie Poľska. Rovnako toto potvrdenie malo dočasný charakter po dobu trvania „hospodárskej dôležitosti“. Ďalšou možnosťou, ktorá ale platila v obmedzenej miere, bolo konvertovanie na kresťanstvo. Hoci v tomto období bolo prekrstených mnoho židovských občanov, vládna moc sledovala, či Židia skutočne dodržiavajú princípy kresťanského života. Posudzoval sa tiež dátum, kedy bol prekrstený. Ďalšou z možností ako sa zachrániť, bolo skrývanie sa, neraz spojené s podplácaním či snaha opustiť krajinu.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Vojtěch Měrka

Popisovaná manifestácia sa viazala k oslave vyhlásenia autonómie Slovenska dňa 6. októbra 1938 v Žiline. Konala sa v Nitre 7. októbra 1938. Prvý dokument je hlásenie četníctva v Nitre, druhý dokument je úryvkom z knihy Jána Izáka Hviezdina, ktorý bol členom miestneho sekretariátu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Kým Hviezdin opisuje demonštráciu v pozitívnom slova zmysle ako odohrávajúcú sa bez väčších výtržností, četník v Nitre situáciu videl značne odlišne. Upozorňoval na incidenty a neprístopnosti, ktoré boli vyvolané členmi a sympatizantmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Popísal tiež protičeské a protižidovské postoje zhromaždených. Za dôveryhodnejší popis priebehu udalostí môžeme považovať text četníka z Nitry. Dokument je plný gramatických chýb z toho dôvodu, že četníkom bol pravdepodobne Čech a nevedel dobre po slovensky. V priebehu roku 1938 však interné nariadenia prikazovali česky hovoriacim četníkom, aby v ústnej a písomnej komunikácii na Slovensku používali slovenský jazyk. Nariadenie súviselo so zhoršujúcim sa vnímaním českej komunity a zvyšovaním kritiky používania češtiny na Slovensku od začiatku roku 1938.

János Esterházy a Andor Jaross boli predstavitelia Zjednotenej maďarskej strany na Slovensku, ktorá spolupracovala s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou na presadzovaní autonómie Slovenska, čo malo oslabiť Československo a umožniť Maďarsku presadzovať revizionistickú politiku v regióne. Zjednotená maďarská strana tiež vyhrala obecné voľby v Nitre, ktoré sa konali v júni 1938. Práve z týchto dôvodov na podujatí v Nitre rečnili títo maďarskí politici.

Manifestácia sa obrátila proti iným národnostiam z toho dôvodu, že protižidovské a protičeské nálady boli v Nitre už dlhšiu dobu, politika a postoje ľudákov ich zvyrazňovali a dávali im voľný priebeh. Krátko po vyhlásení autonómie Slovenska sa začali vytvárať zoznamy českých úradníkov a učiteľov pôsobiacich v Nitre a okolí a následne sa pristúpilo k ich vysídľovaniu do českej časti republiky. Dôkazom toho je aj osud Vojtěcha Měrku, ktorý pôsobil ako riaditeľ na miestnej obchodnej akadémii. V novinách Slovenský hlas sa objavila o jeho odchode zmienka, pričom autor textu písal o dovolenke, z ktorej sa už nevráti.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: Rodina Starkovcov

V prvej úlohe je pre cieľovú skupinu dôležité uvedomiť si, aký devastačný vplyv na ďalší život človeka mali udalosti holokaustu, hoci prežil. Túto stránku života je možné zrekonštruovať podľa dokumentu č. 6, ktorý písala dcéra Jozefa Aurela Starka do Múzea a pamätníka Yad Vashem.

Na základe dokumentu číslo 7 mali byť z územia autonómneho Slovenska na arbitrážne územie vyhostení všetci Židia, ktorí boli cudzími štátnymi príslušníkmi a nemali domovské právo v krajine. Občania židovskej národnosti s domovským právom na Podkarpatskej Rusi mali byť presťahovaní do domovských obcí. Július Stark požiadal o vydanie potvrdenia, že má domovské právo v Nitre, hoci sa narodil v Liptovskom Svätom Mikuláši (dokument č. 8). Pravdepodobne chcel byť pripravený na situáciu, keď by sa nariadenie rozšírilo na všetkých židovských spoluobčanov a nemal by čas získať toto potvrdenie od mesta.

Domovské právo bol inštitút, ktorý človeka viazal k nejakej obci. Získaval sa narodením – po otcovi, vydajom, nadobudnutím nejakej verejnej funkcie, prijatím obcou. Dnes by sme ho mohli prirovnať k trvalému bydlisku. Na domovské právo sa viazalo viacero povinností obce voči svojmu obyvateľovi, napríklad povinnosť zaopatriť občana v prípade upadnutia do chudoby. Jeho hraničný legislatívny výklad však mohol byť zneužitý na vysťahovanie, prípadne príkaz k presťahovaniu či nariadenie pobytu.

Dokumente č. 7 sa odvoláva na zákony prijaté v rokoch 1920, 1933 a 1936, ktoré sa týkali mimoriadnych opatrení a obrany štátu. Zákony definovali možnosti obmedzenia osobnej slobody a občianskych práv v období vyhlásenia mimoriadnych opatrení. Mimoriadne opatrenia mohli byť vyhlásené najviac na dobu troch mesiacov. V jeseni 1938 boli opatrenia vyhlásené kvôli ohrozeniu republiky zo strany Nemec-ka a následným udalostiam – odstúpenie Sudet a vykonanie rozhodnutí Viedenskej arbitráže.

Študenti by pri poslednej otázke mali dospieť k záveru, akým spôsobom môžu byť zákony zneužitú voči niektorej skupine občanov štátu. Ako občania by mali poznať prijaté legislatívne úpravy a mali by si dávať pozor, v akých prípadoch vládna moc tieto zákony využíva, či splňajú rozhodnutia vlády podmienky, ktoré sú v zákonoch stanovené a akým spôsobom je legislatíva vykladaná a uplatňovaná v praxi.

Vyhodnotenie pracovného listu ku kapitole: František Mojto

František Mojto patrilo počas existencie Československej republiky, ale aj v období Slovenskej republiky 1939 – 1945 k čelným predstaviteľom mesta Nitra. Počas druhej svetovej vojny najskôr zastával pozíciu starostu, neskôr vládneho komisára. Po vojne bol obvinený zo zločinu domácej zrady a kolaborantstva. Podľa rozhodnutia Národného súdu bol uznaný vinným zo zločinu domácej zrady a kolaborantstva § 3 písm. e/ nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR. Oslobodený bol zo zločinu kolaborantstva podľa § 3 písm. c/ nar. č. 33/1945 Sb. n. SNR v znení vyhlášky č. 58/1946 Sb. n. SNR. Súd vzal ako poľahčujúcu okolnosť, že svojimi činmi sa významne zaslúžil o protifašistický boj, aj o záchranu životov politicky, národne a rasovo prenasledovaných osôb.

Pasáže článku, ktoré sa mohli zdať súdu ako problematické, boli pravdepodobne tieto:

„Zvon slobody volá všetkých Slovákov do slovenskej školy. Avšak po r. 1918 počína sa pomaly vtierať do slovenskej školy nepriateľ, aby pod rúškom kultúry a slobodomyselnosti rozsieval kúkoľ medzi pšenicu. Nastáva nový boj o očistu. A tento boj vyhráva duch kresťanský, duch Hlinkov, ktorý ničí všetko, či je nám škodné a nepriateľské. Opäť sú to ulice staroslávnej Nitry, ktorá najmarkantnejšie ukázala svetu naše slovenské bolesti.

Duch slovenský, duch Hlinkov zvíťazil. Prišiel 6. október 1938, ktorý nám priniesol autonómiu. Zanedlho potom splnili sa vrcholné túžby slovenského ľudu: samostatný slovenský štát.“

Po skončení druhej svetovej vojny súdili zradcov a kolaborantov následné súdy: Národný súd v Bratislave (súdil vysokých štátnych predstaviteľov z obdobia 1939 – 1945), Okresné ľudové súdy a Miestne ľudové súdy, ktoré mali vyhlasovať rozsudky nad nižšie postavenými predstaviteľmi predchádzajúceho

režimu. Zákonodarstvo, na základe ktorého boli súdení, bolo prijímané počas Slovenského národného povstania a v nasledujúcom období. Domáci kolaboranti boli súdení na základe Nariadenia Slovenskej národnej rady č. 33/1945 zo dňa 15. mája 1945. Retribučné procesy prebiehali v takmer všetkých európskych krajinách. Postupom času sa v Československu zostroval boj o politickú moc a volanie komunistov po prísnejších trestoch sa v nasledujúcich rokoch s vývojom politickej situácie stupňovalo. Najmä po februári 1948 sa retribučné súdy rozbehli pod komunistickou taktovkou. Už v danom období sa upozorňovalo, že tieto súdy nie sú nezávislé, čo je v prípade demokratického systému nevyhnutnosťou. Do ich činnosti zasahovali bezpečnostné orgány.

Zločiny proti ľudskosti sa diali aj v čase po nástupe komunistov k moci. Spoločenská diskusia sa opakovane vracia k spôsobu, akým (ne)bola vyriešená otázka zločinov spáchaných v časoch vlády monopolu komunistickej strany v Československu a otázke, či exponenti režimu nemali byť po roku 1989 súdení a potrestaní.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívy

- **Slovenský národný archív v Bratislave**

Fondy: Ministerstvo školstva a národnej osvety; Úrad Predsedníctva vlády; Národný súd; Ministerstvo vnútra; Ministerstvo zahraničných vecí; Ústredňa štátnej bezpečnosti

- **Archív Slovenského národného múzea v Bratislave**

Fond: Zväz slovenských múzeí

- **Štátny archív v Nitre**

Fondy: Mestský úrad Nitra; Župa Nitrianska III.; Štátny policajný úrad v Nitre; Okresný úrad v Nitre; Okresné četnícke veliteľstvo; Obecný notársky úrad Nitra; Oblastné žandárske veliteľstvo Nitra; Okresný úrad Zlaté Moravce; Plénum Okresného národného úradu v Nitre; Mestský národný výbor Nitra

- **Archív Divadelného ústavu v Bratislave**

Fond: Slovenské ľudové divadlo

- **Archív Pamiatkového úradu v Bratislave**

Fond: Pamiatkové orgány na Slovensku – Dodatok

- **Archív Matice slovenskej v Martine**

Fondy: Miestne odbory Matice slovenskej; Ústredie slovenských ochotníckych divadiel v Martine

- **Maďarský krajinský archív v Budapešti**

Fondy: Külügyminisztérium; Miniszterelnökség kisebbségi osztály

- **Štátny archív v Banskej Bystrici**

Fond: Pohronská župa II.

- **Štátny archív v Bratislave**

Fond: Bratislavská župa III.

- **Vojenský historický ústav v Bratislave**

Fond: Zemské veliteľstvo Bratislava

- **Vojenský historický archív, Praha**

Fond: Ministerstvo národní obrany

- **Národní archív, Praha**

Fondy: Ministerstvo školství a národní osvěty; Státní akce stěhovací

- **Archív Yad Vashem, Jeruzalem**

Fond: O.33 Testemonies, Diaries and Memoirs collection

Dobová tlač

Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti

Elán

Kultúra. Revue slovenskej katolíckej inteligencie

Národná stráž

Nitrianska stráž

Nyitramegyei Szemle

Saleziánska Nitra

Slovák

Slovenská politika

Slovenský magazín

Svornosť

Naše divadlo

Národný pracovník. Časopis Ústrednej osvetovej komisie

Zprávy památkové péče

Zprávy Štátneho plánovacieho a štatistického úradu

Zvesti Ministerstva školstva a národnej osvety

Literatúra ku kapitole s názvom *Prelomový rok 1938*:

- ARPÁŠ, Róbert. Autonomía: víťazstvo alebo prehra? Vyvrcholenie politického zápasu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany o autonómiu Slovenska. Bratislava, 2011.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Od autonómie k vzniku Slovenského štátu. Bratislava, 2008.
- FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan (eds.). Slovensko v dvadsiatom storočí. V medzivojnovom Československu 1918 – 1938. Zv. 3, Bratislava, 2012.
- HETÉNYI, Martin. Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945. Nitra, 2008.
- HETÉNYI, Martin. Propaganda v slovensko-maďarských vzťahoch v rokoch 1938 – 1945. In Forum historiae, 2012, roč. 6, č. 2, s. 101 – 113.
- KÖNÖZSYOVÁ, Lucia. Deportácie Židov z Nitry za autonómie Slovenska 4. – 5. 11. 1938 v dokumentoch. In Studia historica Nitriensia VIII. Nitra, 2000, s. 241 – 298.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Deportácie Židov v novembri 1938 zo Slovenska v hláseniach styčných dôstojníkov. In Studia historica Nitriensia VII. Nitra, 1998, s. 259 – 286.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Ohlas deportácií Židov za autonómie Slovenska v európskej nemecky písanej tlači. In Studia historica Nitriensia VI. Nitra, 1997, s. 69 – 80.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Zásahy do samosprávnych orgánov (najmä mestských a obecných zastupiteľstiev a rád) v období autonómie Slovenska 1938/1939. In Studia historica Nitriensia IX. Nitra, 2001, s. 121 – 152.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – SLNEKOVÁ, Veronika. Deportácie židov za autonómie Slovenska 4. – 5. 11. 1938. In Studia historica Nitriensia V. Nitra, 1996, s. 66 – 184.
- OLEJNÍK, Milan. Od anšlusu po Mníchov. Agresia nacistického Nemecka voči Československu v správach a komentároch slovenskej súdobej tlače. Košice, 2014.
- PALÁRIK, Miroslav. Divadelníctvo v Nitre v rokoch 1939 – 1945. In Studia Historica Nitriensia, 2017, roč. 21, č. 2, s. 366 – 430.
- PALÁRIK, Miroslav – HASAROVÁ, Zuzana. Hospodárska a socio-ekonomická situácia v Nitre a v Nitrianskom okrese v období autonómie Slovenska. In Studia Historica Nitriensia, 2020, roč. 24, č. 2, - v tlači.
- PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Vyhlásenie autonómie v októbri 1938 a prejavy protičeských a antisemitických nálad v regiónoch na príklade mesta Nitra a okolia. In UHRIN, Marian (ed.). Slovensko 1938: Československo v zovretí mocností. Banská Bystrica, 2019, s. 125 – 140.
- PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Zásahy do vydavateľskej praxe v období autonómie 1938/1939 na príklade nitrianskeho regiónu. In SYRNÝ, Marek (ed.). 1939 – rok zlomu: Slovensko a Európa na začiatku 2. svetovej vojny. Banská Bystrica, 2019, s. 434 – 446.
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vzťahy 1914 – 1945. Bratislava, 1997.
- RUMAN, Ladislav – ŠUCHOVÁ, Xénia – NIŽŇANSKÝ, Eduard. Dokumenty o likvidácii politických strán v období autonómie Slovenska na príklade československej sociálnej demokracie. In Studia historica Nitriensia VI. Nitra, 1997, s. 217 – 248.
- ŠEPTÁK, Miroslav. Mezi demokracií a autoritářstvím. Praha 2018.

Literatúra ku kapitole s názvom *Situácia na arbitrážnom území*:

- DEÁK, Ladislav. Viedenská arbitráž. 2. november 1938. Dokumenty II., okupácia (2. november 1938 – 14. marec 1939). Martin, 2003.
- HETÉNYI, Martin. Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945. Nitra: UKF, 2008.
- HRUBOŇ, Anton – RISTVEYOVÁ, Katarína. Prinavrátene Komárno : Komárom visszatért. Krakov, 2014.
- JABLONICKÝ, Viliam. Represie na nemaďarskom obyvateľstve na okupovanom južnom Slovensku po roku 1938 a ich odraz v spoločenskom a kultúrnom vedomí. In MITÁČ, Ján (ed.). Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 – 1945. Bratislava, 2011, s. 51 – 73.
- KONTLER, László. Dějiny Maďarska. Praha, 2001.
- LANG, Tomáš. Zbavení práva – majetku – života. Židia na arbitrážnom území juhozápadného Slovenska 1938 – 1947. Nové Zámky, 2018.
- MITÁČ, Ján. Krvavý incident v Šuranoch na Vianoce 1938 v spomienkach obyvateľov mesta Šurany. In MITÁČ, Ján (ed.). Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 – 1945. Bratislava, 2011, s. 136 – 148.
- LETZ, Róbert. Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku 1920-1948. Martin 2000.

Literatúra ku kapitole s názvom *Obmedzenia v živote majoritného obyvateľstva*:

- FERENČUHOVÁ, Bohumila – KAMENEC, Ivan. Slovensko v 20. storočí. Zv. 4: Slovenská republika 1939 – 1945. Bratislava, 2015.
- KOVÁČ, Dušan. Bratislava 1939 – 1945. Bratislava, 2006.
- PALÁRIK, Miroslav. Múzejná sieť na Slovensku v období I. Československej republiky – predstavy a realita. In: Dokumentácia „osmičkových“ výročí v slovenských a českých múzeách : rok 1918 a tie ostatné. Banská Bystrica, 2018, s. 84 – 106.
- PALÁRIK, Miroslav et al. The City and Region Against the Backdrop of Totalitarianism : Images from the Life in the Slovak Republic (1939 – 1945), Illustrated by the City of Nitra and Its Surroundings. Berlin, 2018.
- PETRANSKÝ, Ivan A. Cirkevná politika na Slovensku v rokoch 1945-1948. Online. Dostupné na internete: http://www.Mtatk.hu/interreg/kotet2/03_sz_petransky.pdf (2. 9. 2020).

Literatúra ku kapitole s názvom *Obmedzenia v živote minoritného obyvateľstva*:

- BABÚSOVÁ, Julianna. Židovská identita a jej vývin v reflexii slovenskej literatúry. Diplomová práca. Praha: Univerzita Karlova 2018.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Otázka národnostných menšín vo vzťahu medzi Česko-slovenskom a Maďarskom 1944 – 1948. In HARAKSIM, Ľudovít (ed.). Národnosti na Slovensku. Bratislava, 1993, s. 19 – 25.
- FÁBRY, Zoltán. Obžalovaný prehovorí. Dokumenty z dejín Maďarov v Československu. Bratislava, 1994.
- FOGARASSY, László. Magyar cserkészmozgalom Csehszlovákiában 1918 – 1938. Dunajská Streda 1992.
- HETÉNYI, Martin. (Zjednotená) maďarská strana na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Nitra, 2011.
- KOVÁČ, Dušan. Nemecká strana na Slovensku (Deutsche Partei). In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava, 1992, s. 231 – 234.
- KOVÁCS, László G. A szlovákiai magyarság a második világháború éveiben 1939 – 1945. In Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből. Bratislava, 1993, s. 127 – 154.
- KOVÁCS, László G. Magyarok Szlovákiában (1939 – 1945). In Új Mindenes Gyűjtemény, 1993, roč. 10, s. 29 – 74.
- KRAMER, Juraj. Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1919 – 1938. Bratislava 1957.
- KUSÁ, Dagmar – MICHELA, Miroslav. Dejiny a kultúrna trauma. Trianon a politiky verejného spomínania na Slovensku a Maďarsku. In MICHELA, Miroslav – VÖRÖS, László a kol. Rozpad Uhorska a Trianonská mierová zmluva. Bratislava, 2013, s. 277 – 306.
- MICHELA, Miroslav. Pod heslom integrity. Slovenská otázka v politike Maďarska 1918 – 1921. Bratislava, 2009.
- MOLNÁR, Imre. Esterházy János. Dunaszerdahely 1997.
- PEKÁR, Martin. Politické aktivity maďarskej menšiny na východnom Slovensku v rokoch 1939 – 1944 v zrkadle župnej agendy. In Ročenka Katedry dejín FHPV PU 2003. Prešov, 2003, s. 128 – 142.
- PEKÁR, Martin. Východné Slovensko 1939 – 1945. Politické a národnostné pomery v zrkadle agendy Šariško-zemplínskej župy. Prešov, 2007.
- PODOLEC, Ondrej. Slovensko-maďarské konflikty a ich odraz na pôde slovenského snemu. In ŠTEFANSKÝ, Michal – PURDEK, Imrich (eds.). Slovensko vo vojnách a v konfliktoch v 20. storočí. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2003, s. 182 - 193.
- RYCHLÍK, Jan. Perzekúcia odporcov režimu na Slovensku 1938 - 1945. In ŠMIGEL, Michal - MIČKO, Peter (eds.). Slovenská republika 1939 - 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2005, s. 119 - 134.
- SIMON, Attila (ed.). Esterházy János és a szlovenszkói Magyar Párt. Iratok a szlovákiai magyarok történetéhez (1938 – 1945). Somorja, 2014.
- SIMON, Attila. Vplyv štátoprávných a politických zmien z konca roka 1938 a zo začiatku roka 1939 na postavenie maďarskej menšiny (so zvláštnym zreteľom na bratislavských Maďarov). In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal (eds.). Rozbitie alebo rozpad? Bratislava, 2010, s. 313 – 323.
- SCHVARC, Michal. Organizačná štruktúra Deutsche Partei 1938 – 1945. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica, 2005, s. 101 – 118.
- SZALATNAI, Rezső. A csehszlovákiai magyarok 1938 és 1945 között 1. In Regio, 1990, roč. 1, č. 2, s. 129 – 147.
- SZALATNAI, Rezső. A csehszlovákiai magyarok 1938 és 1945 között 2. In Regio, 1990, roč. 1, č. 3, s. 163 – 190.
- SZALATNAI, Rezső. Memorandum. Maďari na území ČSR v rokoch 1938 – 1945. In FÁBRY, Zoltán (ed.). Obžalovaný prehovorí. Dokumenty z dejín Maďarov v Československu. Bratislava, 1994, s. 135 – 191.
- ŠUTAJ, Štefan. Maďarská menšina na Slovensku v 20. storočí. Bratislava, 2012.
- ŠUTAJ, Štefan. Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 - 1948. Bratislava 1993.

- TILKOVŠZKY, Lóránt. K dejinám Slovákov v Maďarsku 1919 - 1945. Bratislava 1996.
- TIŠLIAR, Pavol. Sčítanie ľudu z roku 1940: K niektorým aspektom organizovania a priebehu cenzu. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX. Bratislava, 2010, s. 25 – 35.
- TOKÁROVÁ, Zuzana. Slovenský štát. Režim medzi teóriou a politickou praxou. Košice, 2016.
- ZELENÁK, Peter. Maďarská strana na Slovensku. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava, 1992, s. 241 – 244.
- ZELENÁK, Peter. Zjednotená krajinská kresťansko-socialistická a maďarská národná strana. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava : Archa, 1992, s. 213 – 218.
- Občianske združenia. Online. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?informacie-o-registracii-3> (2. 9. 2020).

Literatúra ku kapitole s názvom *Arizácia židovského majetku v Nitre:*

- FIAMOVÁ, Martina. Zmeny v pozemkovom vlastníctve na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. In Historický časopis, 2017, roč. 65, č. 1, s. 99 – 117.
- FIAMOVÁ, Martina. Židovská komunita v Zlatých Moravciach v r. 1938 – 1945. Diplomová práca. Nitra, 2002.
- GALIBERT, Lucia. Tzv. riešenie židovskej otázky na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Modelové mesto – Nitra. Dizertačná práca. Nitra, 2009.
- KAMENEC, Ivan. Slovenský štát v obrazoch (1939 – 1945). Bratislava, 2008.
- KAMENEC, Ivan. Fenomén korupcie v procese tzv. riešenia „židovskej otázky“ na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In Forum Historiae, 2011, roč. 5, č. 2, s. 96 – 112. Dostupné na internete: <http://forumhistoriae.sk/documents/10180/12406/kamenec.pdf>
- KÖNÖZSYOVÁ, Lucia. Príprava na arizačný proces vo forme nariadení o vládnych dôverníkoch v podnikoch ako prejav hospodárskeho antisemitizmu. Židovská komunita v Nitre. In WIEDERMANN, Egon (ed.). Studia Historica Nitriensia 11. Nitra, 2003, s. 165 – 181.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján (eds.) Acta Historica Posoniensia XII. Judaica et Holocaustica 1. Arizácie. Bratislava, 2010.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard – HLAVINKA, Ján (eds.) Acta Historica Posoniensia XII. Judaica et Holocaustica 2. Arizácie v regiónoch Slovenska. Bratislava, 2010.
- Arizácie podnikov Židov. Online. Dostupné na internete: <https://www.upn.gov.sk/projekty/arizacie/> (2. 9. 2020).

Literatúra ku kapitole s názvom *Bombardovanie Nitry a okolia:*

- HETÉNYI, Martin. Bombardovanie mesta Nitra a okolia v rokoch 1944 – 1945. In Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov V. : Slovenská republika medzi Povstaním a zánikom 1944 – 1945. Banská Bystrica, 2006, s. 202 – 214.
- KOLIBÁR, Bartolomej. Nitra a okolie v protifašistickom odboji. Nitra 2003.
- KOŠOVAN, Štefan. Nitra, slovenské Coventry? 2. vydanie. Nitra, 2012.

Literatúra ku kapitole s názvom *Premenovanie nitrianskych ulíc:*

- FLODROVÁ, Milena. Názvy brněnských ulic, náměstí a jiných veřejných prostranství v proměnách času. Brno, 2009.
- GLEJTEK, Miroslav. Nitrianski biskupi v 18. a 19. storočí. PALÁRIK a kol. „Mesto pod mestom“. (Dejiny Nitry v školskej praxi). Nitra, 2012, s. 47 – 48.
- HETÉNYI, Martin – IVANIČ, Peter. Poznámky k šíreniu kultu sv. Cyrila a Metoda v rokoch 1939 – 1945 na príklade mesta Nitra. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX. Bratislava, 2010, s. 336 – 343.
- KAMENEC, Ivan. Jozef Tiso – tvorca štátu a martýr? In KREKOVIČ, Eduard – MANNOVÁ, Elena – KREKOVIČOVÁ, Eva. (eds.). Mýty naše slovenské. Bratislava, 2005, s. 190 – 198.
- KOVÁČ, Dušan. Bratislava 1939 – 1945. Mier a vojna v meste. Bratislava, 2006.
- KOVÁČ, Dušan. Andrej Hlinka – bojovník za slovenský štát? In KREKOVIČ, Eduard – MANNOVÁ, Elena – KREKOVIČOVÁ, Eva. (eds.). Mýty naše slovenské. Bratislava, 2005, s. 174 – 180.
- LIPTÁK, Ľubomír. Kolektívne identity a verejné priestory. In CSÁKY, Moritz – MANNOVÁ, Elena (eds.). Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny. Bratislava, 1999, s. 117 – 131.
- MACHO, Peter. Poznámky k procesu premenovávanía ulíc a námestí v Trnave (1918 – 1924). In Acta Historica Neosoliensia. 2008, roč. 11, s. 395 – 404.

- ODALOŠ, Pavol. Vývinové tendencie názvov ulíc a námestí miest a obcí na Slovensku. In Slovenská reč : časopis pre výskum slovenského jazyka, 1993, roč. 58, č. 6, s. 332 – 338.
- PAŽITNÝ, Anton a kol. Významné osobnosti Nitry. Nitra, 1998.
- PEKÁR, Martin. K niektorým aspektom vzťahu politiky a verejného priestoru na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In Historica Carpatica. Košice, 2012, s. 7 – 20.
- SLAUKOVÁ, Dália. Ulice a námestia Topoľčian v 19. a 20. storočí. In MAJTÁN, M. – ODALOŠ, P. (eds.). Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Brno, 1996, s. 137 – 152.
- ŠMÍD, Marek. Význam Nitry v československo-vatikánských vzťahoch. In Studia Historica Nitriensia, 2012, roč. 16, č. 1 – 2, s. 92 – 108.

Literatúra ku kapitole s názvom *Hľadanie nepriateľa v symboloch, sochách, obrazoch a nápisoach*:

- ASSMANN, Jan. Kultura a paměť. Praha, 2001.
- BABJAK, Juraj. Pomníky a sochy Milana Rastislava Štefánika vystavané na Slovensku v období rokov 1919 – 1945 a slávnosti ich odhalenia. In MICHÁLEK, Slavomír (ed.). Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Bratislava, 2014, s. 83 – 104.
- HASAROVÁ, Zuzana. Nový sviatok v kalendáru komunistického režimu. K formovaniu osláv československo-sovietskeho vzťahu na konci 40. rokov 20. storočia. In Studia Historica Nitriensia, 2016, roč. 20, č. 1, s. 135 – 160.
- HASAROVÁ, Zuzana. Stalinove narodeniny – účel, podoba a priebeh akcie v Československu. In Studia Historica Nitriensia, 2017, roč. 21, č. 1, s. 121 – 136.
- HETÉNYI, Martin. Búrliivé udalosti v marci 1939 a nitriansky región. In BYSTRICKÝ, Valerián – MICHELA, Miroslav – SCHVARC, Michal (eds.). Rozbitie alebo rozpad? Bratislava, 2010, s. 430 – 447.
- HOLEC, Roman. Panovníci na piedestáloch. Osudy dvoch pomníkov. In História: revue o dejinách spoločnosti, 2005, roč. 5, č. 5, s. 9 – 11.
- KUŠNIRÁKOVÁ, Ingrid et al. „Vydeme v noci vo fakľovom sprievode a rozsvietime svet“: Integrovaný a mobilizačný význam slávností v živote spoločnosti. Bratislava, 2012.
- MICHELA, Miroslav. „A Home Should Be a Home to All Its Sons“: Cultural Representations of Saint Stephen in Slovakia during the Interwar Period. In HUDEK, Adam et al. Overcoming the Old Borders: Beyond the Paradigm of Slovak National History. Bratislava, 2013, s. 97 – 110.
- LIPTÁK, Ľubomír. Rošády na piedestáloch. Pomníky a politické zmeny pomníkov. OS – Fórum občianskej spoločnosti, 1998, č. 11, s. 29 – 34.
- LIPTÁK, Ľubomír. Rošády na piedestáloch. II: Pomníky a politické zmeny pomníkov. OS – Fórum občianskej spoločnosti, 1998, č. 12, s. 31 – 36.
- MACHO, Peter. Milan Rastislav Štefánik v hlavách a srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti. Bratislava, 2011.
- PALÁRIK, Miroslav. Osudy pamiatok pochádzajúcich zo židovského majetku za druhej svetovej vojny. In Historický časopis. 2011, roč. 59, č. 3, 515 – 534.
- PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Revízia znakov, symbolov, pamätníkov a sôch v období autonómie a Slovenskej republiky 1938 – 1945: príklad mesta Nitra. In Historický časopis, 2018, roč. 66, č. 3, s. 523 – 546.
- ŠKVARNA, Dušan – HUDEK, Adam. Cyril a Metod v historickom vedomí a pamäti 19. a 20. storočia na Slovensku. Bratislava, 2013.
- ŠVOLIKOVÁ, Marta. Osudy levickej sochy generála M. R. Štefánika. In Acta Musei Tekovensis VII. 2008, s. 114 – 121.
- VRÁBEL, Ferdinand. Zánik miléniových pomníkov na Devíne a Zobore. In Pamiatky a múzeá. 2014, roč. 63, č. 1, s. 14 – 20.
- ZEMKO, Milan. Osudy (nielen) bratislavských sôch. In História: revue o dejinách spoločnosti, 2012, č. 3 – 4, s. 66 – 68.

Literatúra ku kapitole s názvom *Život na hraniciach*:

- ÁDÁM, Magda (ed.). Diplomáciai iratok Magyarországnak külpolitikájához 1936 – 1945 II.: A Müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936 – 1938. Budapest, 1965.
- ÁDÁM, Magda (ed.). Diplomáciai iratok Magyarországnak külpolitikájához 1936 – 1945 III. Magyarország külpolitikája 1938 – 1939. Budapest, 1970.
- BAKA, Igor. K problematike zaistenia hraníc Slovenska v rokoch 1939 – 1944. In Vojenská história, 2003, roč. 7, č. 3, s. 121 – 130.
- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Podoby česko-slovensko-maďarského vzťahu 1938 – 1949. Bratislava, 1992.

- ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. Problém vzťahu s Maďarskom v aktivitách politikov a diplomatov slovenského štátu (1939 – 1945). In GONĚC, Vladimír – VLČEK, Radomír (eds.). Z dějin visehradského prostoru. Richardu Pražákovi k pětasedmdesátinám. Brno, 2006, s. 233 – 247.
- DEÁK, Ladislav. Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939. Bratislava, 1990.
- DEÁK, Ladislav. Viedenská arbitráž 2. novembra 1938 – „Mníchov pre Slovensko“. Bratislava, 1998.
- DEÁK, Ladislav (ed.). Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938). Martin, 2002.
- DEÁK, Ladislav (ed.). Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty II. (2. november 1938 – 14. marec 1939). Martin, 2003.
- DEÁK, Ladislav (ed.). Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty III. (3. november 1938 – 4. apríl 1939). Martin, 2005.
- GAUCSÍK, István. A határ mint gazdasági probléma. A Pozsonyi I. Takarékbank helyzete az első bécsi döntés után. In SIMON, Attila et al. Visszacsatolás vagy megszállás. Szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez. Balassagyarmat, 2010, s. 140 – 150.
- HETÉNYI, Martin. Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945. Nitra, 2008.
- IRMANOVÁ, Eva. Maďarsko a versailleský mírový systém. Ústí nad Labem, 2002.
- JANEK, István. Diplomáciai Csatározások a magyar-szlovák kapcsolatokban 1940 – 1941 között. In FISCHER, Ferenc – VITÁRI, Zsolt – VONYÓ, József (eds.). Kutatási Füzetek 12. Ünnepi szám Ormos Mária 75. születésnapjára. Pécs, 2005, s. 165 – 180.
- JANEK, István. Maďarské a slovenské revizionistické snahy a bilaterálne vzťahy v rokoch 1939 – 1940. In MITÁČ, Ján (ed.). Juh Slovenska po Viedenskej arbitráži 1938 – 1945. Bratislava, 2011, s. 74 – 108.
- JANEK, István. Maďarsko-slovenské diplomatické vzťahy v rokoch 1939 – 1941. In ŠMIGEL, Michal – MIČKO, Peter (eds.). Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV. Banská Bystrica, 2005, s. 334 – 351.
- LETZ, Róbert. Náčrt dejín Uhorska a Maďarska. Bratislava, 1995.
- ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia. Územná orientácia zahraničnoobchodných vzťahov Slovenskej republiky v období druhej svetovej vojny. In CSÉFALVAY, František – PÚČIK, Miloslav (eds.). Slovensko a druhá svetová vojna. Bratislava, 2000, s. 173 – 174.
- TILKOVSKÝ, Lóránt. Južné Slovensko v rokoch 1938 – 1945. Bratislava, 1972.
- VIETOR, Martin. Dejiny okupácie južného Slovenska. Bratislava, 1968.

Literatúra ku kapitole s názvom *Knihy a tlač pod drobnohľadom vládnej moci:*

- BAKA, Igor. Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940. Bratislava, 2010.
- BAKA, Igor. Mechanizmus, ciele a metódy pôsobenia ľudáckej propagandy v rokoch 1938 – 1939. In Historický časopis, 2003, č. 2, s. 277 – 293.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Od autonómie k vzniku Slovenského štátu. Bratislava, 2008.
- ČERNÁK, Vladimír. Z dejín nitrianskych tlačiarní a typografov. Tlačiareň Jozefa Neugebauera a jeho potomkov. In Nitra. Kultúrno-spoločenský mesačník, 2010, roč. 35, č. 1, s. 26 – 27.
- ČERNÁK, Vladimír. Z dejín nitrianskych tlačiarní a typografov. Dobré meno Huszárovej tlačiarne. In Nitra. Kultúrno-spoločenský mesačník, 2010, roč. 35, č. 2, s. 25 – 26.
- ČERNÁK, Vladimír. Z dejín nitrianskych tlačiarní a typografov. Spojenie Rišňovského s Ronchettim. In Nitra. Kultúrno-spoločenský mesačník, 2010, roč. 35, č. 4, s. 24 – 25.
- DRAGÚŇ, Stanislav. Nemecko-slovenská dohoda z roku 1942 o spolupráci na kultúrnom poli a jej realizácia v praxi. In Historický časopis, 2007, roč. 55, č. 3, s. 559 – 576.
- DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFČÁK, Luboš. Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1948. Bratislava 1993.
- HANÁKOVÁ, Petra. Udávať, dozerať a trestať. Slovenské kino 1939 – 1945 v policajných a iných archívoch. In: KOLEKTÍV AUTOROV. Film a kultúrna pamäť. Bratislava, 2014, s. 114 – 127.
- HETÉNYI, Martin. Niektoré aspekty kultúrnej, umeleckej a osvetovej činnosti mesta Nitra v rokoch 1939 – 1945. In: Konštantínove listy, 2015, roč. 8, č. 2, s. 78 – 87.
- JAKSICOVÁ, Vlasta. Kultúra v dejinách. Dejiny v kultúre. Bratislava, 2012.
- KAMENEC, Ivan. Kultúrne paradoxy vo vzťahoch medzi satelitom a veľmocou. Slovenská kultúra pod nemeckým „ochranným patronátom“. In: KAMENEC, Ivan. Spoločnosť, politika, historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. Bratislava, 2009, s. 115 – 121.

- KAMENEC, Ivan. Zmietanie sa medzi politikou, kultúrnou tvorbou a vlastným svedomím. In: KAMENEC, Ivan. Spoločnosť, politika, historiografia. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. Bratislava, 2009, s. 133 – 139.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica a kol. Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918-1845). Bratislava : HiU SAV a Prodama, 2012.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Hranice a štátnosť: presadzovanie ideí slovenskej štátnosti ľudovou stranou vo vyučovacom procese v rokoch 1938 – 1945. In: Ideológia naprieč hranicami: myšlienkové transfery v Európe a na Slovensku v 1. polovici 20. storočia. OSYKOVÁ, Linda – HANULA, Matej eds. Bratislava : Veda, 2015, s. 157-179
- PALÁRIK, Miroslav – MIKULÁŠOVÁ, Alena. Libri prohibiti: zásahy politiky do knižnej produkcie a knižničných fondov počas druhej svetovej vojny na príklade mesta Nitra. In: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2016, roč. 4, č. 2, s.117 – 137.
- PODOLEC, Ondrej. Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. In: Historický časopis, roč. 51, 2003, č. 4, s. 647 – 668.
- ROGULOŤOVÁ, Jaroslava. Knihy a spoločnosť na medzivojnovom Slovensku. In ROGULOŤOVÁ, Jaroslava (ed.). Od osmičky k osmičke: premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938. Bratislava, 2009, s. 117 – 136.
- SCHVARC, Michal – HALLON, Ľudovít. Nemecká kultúrna politika na Slovensku v rokoch 1939 – 1945. Náčrt problematiky. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). Život v Slovenskej republike – Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX. Bratislava, 2011, s. 259 – 284.
- ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol. Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940. Brno, 2012.
- ZAVACKÁ, Katarína. Tlač, cenzúra a propaganda na Slovensku od 6. októbra 1938 do konca vojny. In: Česko-slovenská historická ročenka 2007. Brno, 2007, s. 239 – 274.
- ZEMENE, Marián. Nitra v období kapitalizmu. In: FOJTÍK, Juraj (zost.). Nitra. Bratislava, 1977.

Literatúra ku kapitole s názvom *Školy v Nitre*:

- GABZDILOVÁ, Soňa – ĎURKOVSKÁ, Mária et al. V duchu autority a slovenskej štátnosti. Školstvo a vzdelávanie na Slovensku v roku 1939 – 1945. Košice, 2016.
- IVANOVIČOVÁ, Júlia. Od učiteľského ústavu k Univerzite Konštantína Filozofa. Nitra, 2009.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Hranice a štátnosť: presadzovanie ideí slovenskej štátnosti ľudovou stranou vo vyučovacom procese v rokoch 1938 – 1945. In: OSYKOVÁ, Linda – HANULA, Matej (eds.). Ideológia naprieč hranicami: myšlienkové transfery v Európe a na Slovensku v 1. polovici 20. storočia. Bratislava, 2015, s. 157 – 179.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica a kol. Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945). Bratislava, 2012.
- KUDLÁČOVÁ, Blanka et al. Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945. Trnava: vydavateľstvo Veda, 2016.
- SOZANSKÁ, Nina. Dievčenské školy v Nitre v rokoch 1938 – 1945. Dizertačná práca, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2015.

Literatúra ku kapitolám s názvom *Filmové premietania, Filmové trháky v nitrianskych kinách 1939 – 1945 a Rodina Starkovcov*:

- ANTOL, Juraj. „Vlast nás volá!“ Neoformalistická analýza filmu Neporažená armáda. Bakalárska práca. Brno 2014.
- BEDNAŘÍK, Petr. Pražská kina za protektorátu. In FEJTOVÁ, O. – LEDVINKA, V. – PEŠEK, J. (eds.). Evropská velkoměsta za druhé světové války. Praha, 2007, s. 327 – 342.
- HRADSKÁ, Katarína. Život v Bratislave 1939 – 1945. Bratislava, 2006.
- KAŠPAR, Lukáš. Český hraný film a filmaři za protektorátu : Propaganda, kolaborace, rezistence. Praha, 2007.
- KOVÁČ, Dušan. Bratislava 1939 – 1945 : Mier a vojna v meste. Bratislava, 2006.
- LACHMAN, Tomáš. Filmová cenzura v ČSR 1919 – 1939. In Illuminace, roč.18, 2006, č. 3, s. 194 – 197.
- MACEK, Václav – PAŠTEKOVÁ, Jelena. Dejiny slovenskej kinematografie. Martin, 1997.
- MARGRY, Karel. Filmové týdeníky v okupovaném Československu. In Illuminace, 2009, roč. 21, č. 2, s. 83 – 134.
- MIKULÁŠOVÁ, Alena – PALÁRIK, Miroslav. Nitrianske kiná v období druhej svetovej vojny. In Historický časopis, 2015, roč. 63, č. 2, s. 291 – 312.
- STRAPCOVÁ, Katarína. Kino na Slovensku v medzivojnovom období. In ROGULOŤOVÁ, Jaroslava. Od osmičky k osmičke. Bratislava, 2009, s. 163 – 174.
- ŠUSTROVÁ, Petruška – MLEJNEK, Josef. Křížník Potěmkin: Film a skutečnost. Online. Dostupné na internete: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/kriznik-potemkin-film-a-skutecnost/> (2. 9. 2020)

- ZUBÁČKA, Ida. Nitra za prvej ČSR v rokoch 1918 – 1938. In: FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián. Dejiny Nitry od najstarších čas po súčasnosť. Nitra, 1998.
- Domovské právo. Online. Dostupné na internete: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/domovske-pravo/> (2. 9. 2020).

Literatúra ku kapitole s názvom *Divadelníctvo v Nitre*:

- BALLAY, Miroslav. Kontinuita Študentského divadla VYDI. Nitra, 2012.
- BAJCUROVÁ, Katarína – HANÁKOVÁ, Petra – KOKLESOVÁ, Bohunka et al (eds.). Sen x skutočnosť. Umenie & propaganda 1939 – 1945. Katalóg k výstave. Bratislava, 2016.
- BOKES, František. Družstvo Slovenského národného divadla. In Slovenské divadlo. Revue dramatických umení, 2008, roč. 56, č. 2, s. 236 – 258.
- BULÝ, Marián. Anton Prídavok a jeho účasť v prešovskom divadelnom živote v rokoch 1938 – 1944. In Nové obzory 23. Bratislava, 1981, s. 181 – 213.
- ČAVOJSKÝ, Ladislav. Divadlo v Trnave. Bratislava, 1982.
- ČAVOJSKÝ, Ladislav a kol. Kapitoly z dejín slovenského divadla. Bratislava, 1967.
- ČAVOJSKÝ, Ladislav – ŠTEFKO, Vladimír. Slovenské ochotnícke divadlo 1830 – 1980. Bratislava, 1983.
- ČAVOJSKÝ, Ladislav. Trnavčanov hudobný a divadelný zápisník. In Slovenské divadlo. Revue dramatických umení, 2008, roč. 56, č. 2, s. 142 – 181.
- DRAXLER, Vladimír. Slovenský rozhlas 1938 – 1945. In Acta Universitatis Carolinae. Studia territorialia, 2013, roč. 13, č. 1 – 2, s. 141 – 175.
- FALATHOVÁ, Zuzana. Museology and organisation of exhibitions in Bratislava during the period of Slovak Republic (1939 – 1945). In Muzeológia a kultúrne dedičstvo. 2017, roč. 5, č. 2, s. 61 – 76.
- HIMIČ, Peter. Divadelný život Prešova. Od počiatkov do polovice 20. storočia. Bratislava, 2014.
- HIMIČ, Peter. Janko Borodáč – zakladateľ alebo exulant? In Ľudia a dejiny – historická biografia a jej miesto v historiografii. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Ľudia a dejiny – historická biografia a jej miesto v historiografii, konanej dňa 11. septembra 2015 v Košiciach. Košice, 2016, s. 120 – 125.
- JAKSICOVÁ, Vlasta. Kultúra v dejinách. Dejiny v kultúre. Moderna a slovenský intelektuál v siločiarach prvej polovice 20. storočia. Bratislava, Veda, 2012.
- KAČÍREK, Ľuboš. Editorial activities of museums in late 19th and early 20th century. In Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2017, roč. 5, č. 1, s. 43 – 56.
- KÁZMEROVÁ, Ľubica. Hana Meličková. Veľká dáma slovenského divadla. In MICHÁLEK, Slavomír (ed.). Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia. Bratislava, 2003, s. 411 – 414.
- KURINCOVÁ, Elena. Múzeum mesta Bratislavy počas druhej svetovej vojny. In PODUŠELOVÁ, Gabriela – MAJCHROVIČOVÁ, Viera (eds.). Múzea vo vojne. Druhá svetová vojna a jej dôsledky na činnosť múzeí a ich zbierky. Bratislava, 2015, s. 54 – 64.
- LAJCHA, Ladislav. Dokumenty SND. Zápas o zmysel a podobu SND (1920 – 1938). Bratislava, 2000.
- LAJCHA, Ladislav. Dokumenty SND 1939 – 1945. Divadlo v rokoch vojny. 2. diel. Bratislava, 2000.
- MARTÁK, Ján. Ochotnícka činohra 1918 – 1944. Bratislava, 1965.
- MISTRÍK, Miloš a kol. Slovenské divadlo v 20. storočí. Bratislava, 1999.
- MRLIAN, Rudolf a kol. Encyklopédia dramatických umení Slovenska 1. A – L. Bratislava, 1989.
- MRLIAN, Rudolf a kol. Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2. M – Ž. Bratislava, 1990.
- PALÁRIK, Miroslav. Divadelníctvo v Nitre v rokoch 1939 – 1945. In: Studia Historica Nitriensia, 2017, roč. 21, č. 2, s. 366 – 430.
- PEKÁR, Martin. Voľný čas a politika (Sonda do možností a podôb trávenia voľného času v rokoch 1939 – 1945 na príklade mesta Prešov). In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). Život v Slovenskej republike. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IX. Bratislava, 2010, s. 63 – 69.
- PODMAKOVÁ, Dagmar. Divadlo v zrkadle spoločensko-politických kontextov. In MICHÁLEK, Slavomír (ed.). Slovensko v labyrinte moderných európskych dejín. Pocta historikov Milanovi Zemkovi. Bratislava, 2014, s. 497 – 508.
- PODMAKOVÁ, Dagmar. Divadlo na Slovensku 1918 (1920) – 1938. In ROGULOVÁ, Jarmila (ed.). Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938. Bratislava, s. 153 – 162.
- PODMAKOVÁ, Dagmar (ed.). Hana Meličková. Bratislava, 1996.
- PODMAKOVÁ, Dagmar. Múzy v službe politiky. Divadlo a propaganda. In BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (eds.). Storočie propagandy. Slovensko v osídľach ideológií. Bratislava, 2005, s. 195 – 204.
- POLÁK, Milan. Frontové divadlá slovenskej armády (1943). Bratislava, 1998.

- PROCHÁZKA, Miroslav. Andrej Bagar. Divadelný kráľ storočia. In MICHÁLEK, Slavomír (ed.). Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia. Bratislava, 2003, s. 31 – 34.
- ŠIŠKA, Matej. Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre a regionálna kultúra. Nitra, 2013.
- ŠTEFKO, Vladimír. Divadelná Nitra. 50 rokov slovenského profesionálneho divadla v meste. Bratislava, 1989.
- ŠTEFKO, Vladimír. Slovenské činoherné divadlo 1938 – 1945. Pokus o náčrt problematiky. Bratislava, 1993.
- ZUBÁČKA, Ida. Nitra za prvej ČSR. Nitra, 1997.

Literatúra ku kapitole s názvom *Samuel Ungar*:

- FUCHS, Abraham. The Unheeded Cry. New York, 2007.
- HRADSKÁ, Katarína. Prípady Wisliceny. Nacistickí poradcovia a židovská otázka na Slovensku. Bratislava, 1999.
- POLAKOVIČ, Daniel. A native of Piešťany: Samuel David Ungar (1886 – 1945) and the Nitra Yeshiva. In Piešťany and Trenčín during the Holocaust. Piešťany, 2012.
- SLNEKOVÁ, Veronika. K osudom židovskej komunity v Trnave v rokoch 1938 – 1945. Nitra 2010

Literatúra ku kapitole s názvom *Vojtěch Měrka*:

- BYSTRICKÝ, Valerián. Vystahovanie českých štátnych zamestnancov zo Slovenska v rokoch 1938 – 1939. In BYSTRICKÝ, Valerián. Od autonómie k vzniku Slovenského štátu. Bratislava: Prodama, 2008, s. 184 – 197.
- JANKOVIČ, Ján. Vojtěch Měrka ako Vojtech Mierka. In Slavistika a balkanistika. Brno, 2001, s. 63 – 69.
- STEINMETZ, Karel. Měrka, Vojtěch (Mierka). In Český hudební slovník osob a institucí. Masarykova univerzita. Dostupné na http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=5572
- VŮJTEK, Karel. Sonáta pro dvě ruce a hlas Ivana Měrky životaběh. Ostrava: Montanex, 2003.

Literatúra ku kapitole s názvom *František Mojto*:

- MAŠKAĽ, Radoslav. Ľudové súdnictvo na Slovensku po 2. svetovej vojne a proces s nilašmi na Okresnom ľudovom súde v Košiciach. In Človeka a spoločnosť, 2006, roč. 9, č. 1. Online: http://www.saske.sk/cas/archiv/1-2006/diskusia_maskal.html
- NAGY, Zoltán – SLNEKOVÁ, Veronika. Nitra v období totality (1939 – 1990). In FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián R. (eds.). Dejiny Nitry od najstarších čias po súčasnosť. Nitra, 1998, s. 325 – 348.
- PALÁRIK, Miroslav et al. City and Region Between Backdrops of Totality: Images from Life in the Slovak Republic (1939 – 1945) illustrated in the City of Nitra and its Surrounding. Berlin, 2018.
- PAŽITNÝ, Anton (ed.). Významné osobnosti Nitry. Nitra, 1998.
- Pamätná kniha mesta Nitry II.
- ZUBÁČKA, Ida. Nitra za prvej Československej republiky. Nitra, 1997.

Nitra a okolie v rokoch 1939 – 1945 (Dejiny Nitry a okolia v školskej praxi)
Pracovný zošit

Autori: Miroslav Palárik – Alena Mikulášová – Martin Hetényi

Jazyková korektúra: Mgr. Tomáš Bánik, PhD.

Grafická úprava: Ing. Dušan Neubauer

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Počet strán: 196

Náklad: 101 kusov

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2020

ISBN 978-80-558-1635-7

EAN 9788055816357